

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY
BOGEN

1978

LYNGBY-BOGEN

1978

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

LYNGBY-BOGEN 1978

er udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk kommune.

Papiret er 120 g mat antik macoprint.

Sat og trykt hos Poul Kristensen, Herning

i 2000 eksemplarer.

ISBN 87-87298-03-1

Omslaget viser det store maleri af general F. C. C. Frieboe, som tidligere hang på Frieboesvile (nærmere omtalt side 132 note 15). Fotografi: Lennart Larsen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Ingvar Nørgaard:</i> Erindringer om Lyngby	5
<i>Sofus Andersen:</i> Erindringer	19
<i>Signe Prytz:</i> Skarlagensfeberpidemien i Lyngby 1912-13	68
<i>Ena Hvidberg:</i> Lyngbybønder – bondearistokrater. Selvførståelse udtrykt gennem navneskik	84
<i>F. C. C. F. Funch:</i> Optegnelser vedrørende Frieboeshvile	98
<i>Hans Kirchhoff:</i> Georg Ferdinand Duckwitz. Skitser til et politisk portræt	134
<i>Jeppe Tønsberg:</i> Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk kommune	180
<i>Aage Børresen:</i> Beretning om selskabets virksomhed 1976/77 og 1977/78	193

Ingvar Nørgaard

ERINDRINGER OM LYNGBY

Jeg kom til verden i 1882 i Hejls syd for Kolding ved den gamle grænse. Min far var mestersvend på Kjermølle, en stor virksomhed med mølleri og landbrug på begge sider af grænsen. Vi var 8 søskende, og jeg var den tredje yngste. Da jeg var 10 år, kom jeg ud at tjene om sommeren fra maj til november, og jeg kom i onsdagsskole og gik kun i skole én dag om ugen.

Efter konfirmationen kom jeg i skomagerlære i Vester Nebel, og efter 4 års læretid tog jeg som så mange andre unge håndværkere på valsen for at få set mig om. Det første år kom jeg ikke så langt, da arbejdede jeg mest i Flensborg og Kiel og fik lært det tyske sprog. Derefter gik turen sydpå, og jeg brugte 3 år til at vandre og til at arbejde forskellige steder, i Hamburg, Frankfurt, Heidelberg, Zürich og Bern.

1904 var jeg hjemme igen, og tilfældet ville, at jeg kom til Lyngby og fik arbejde i et lille skomagerværksted, Lundtoftevej 21.

Lyngby var dengang en lille livlig by. Bondebyen var en væsentlig del af byen, der desuden bestod af Hovedgaden og en del af Bagsværdvej. Storindustrien havde holdt sit indtog i Lyngby i 1890'erne med opførelse af to store fabrikker: Gardinfabrikken og Sukkerfabrikken. Disse fabrikker havde bevirket, at der var kommet ungdom til byen, og der var blevet et blomstrende foreningsliv, som jeg naturligvis tog del i.

Der var begyndt en udbygning af Lyngby. Engelsborggård og Sorgenfrigård i Bondebyen var udstykket, og byggeriet var påbegyndt.

En af de første boligspekulanter i Lyngby var kaptajn Nørgaard, som havde købt nogle lodder i Lyngby Mose, hvor han ville bygge. Bønderne, som han havde købt mosen af, så til med megen mistænksomhed, idet de ikke kunne tænke sig, at man kunne bygge huse i Lyngby Mose. En af dem sagde, at han ville æde de huse, man kunne bygge inde på den mose. Men det lykkedes alligevel. Kaptajn Nørgaard fik anlagt Rolighedsvej og fik bygget nogle huse dér. Da det var sket, indbød han

Ingvar Nørgaard

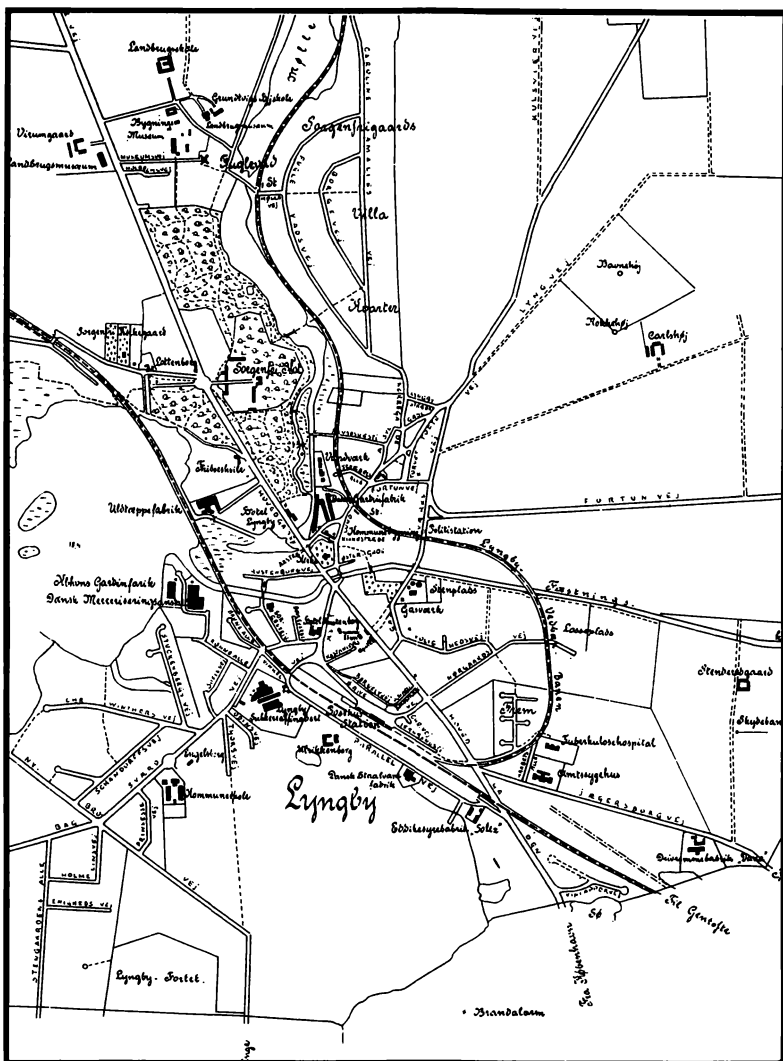
Ingvar Nørgaard på valsen, her fotograferet i Düsseldorf 1902 (til venstre).

Ingvar Nørgaard

bønderne til frokost, og så skulle de have en spadseretur inden frokosten. Turen gik til Rolighedsvej, hvor han viste dem husene og sagde: Værsgo' og spis!

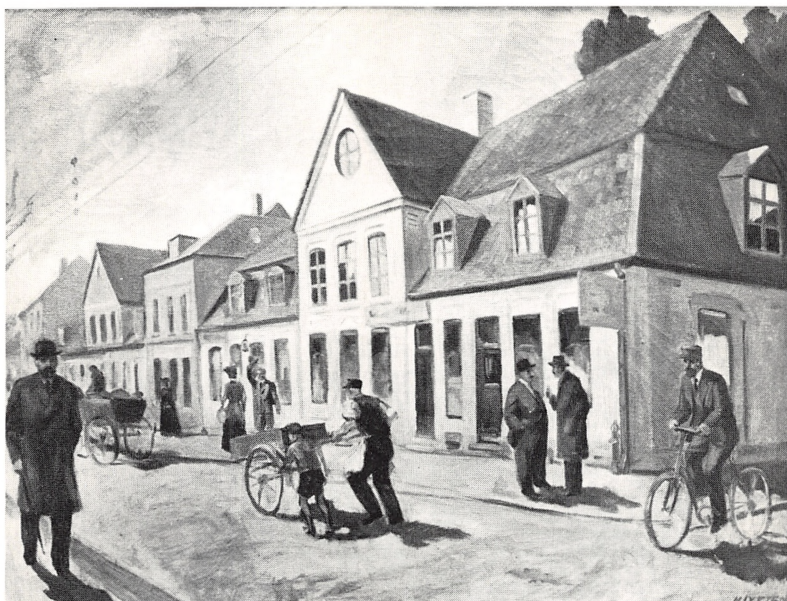
Jeg var nu kommet ind i en hel del foreningsliv lige fra Sangforeningen Morgenrøden til Socialdemokratisk Forening. Jeg var med til at stifte en dilettantklub, og dér blev jeg hurtigt et skattet medlem, fordi jeg var den eneste, som kunne spille gammelmandsroller.

Hold'an, resten af den store gamle gæstgivergård Holland, lå midt på Hovedgaden. Den fik sin renaissance omkring århundredskiftet med værtsparret Hans og Nathalie Kjærgaard. Der kom et stort og blandet publikum på Hold'an. Jeg spiste middag dér i et års tid, og jeg kan bevidne, at det var et godt spisehus. Fru Kjærgaards mad var både proper og veltilberedt. To retter mad kostede 35 øre og så lige en kop kaffe med et stykke wienerbrød, det var 12 øre, og så betalte jeg flot med 50 øre, så var der 3 øre i drikkepenge.

Kort over Lyngby 1917 (fra samtidig vejviser). På kortet ses Sukkerfabrikken (bygningen blev senere brugt til porcelænsfabrik, deraf navnet »porcelænsgrunden«) og Gardinfabrikken, d.v.s. Dansk Gardinfabrik ved Mølleåen. Øverst på kortet Sorgenfrigårds udstykning, nederst til venstre Engelsborgkvarteret. Nørregaardsvej ses inde i den karakteristiske sløjfe, som dannes af Vedbækbanens (Nærumbanens) spor. Heri ses også gasværket.

Byhistorisk Samling

Kroen Holland (Lyngby Hovedgade 40) malt efter postkort fra ca. 1915 af H. Lytzen med rekonstruerede personer – historisk kildeforfalskning, men ganske morsomt. Til venstre med bowlerbat og diplomatfrakke Emil Piper. På gaden med trækvognen den i teksten nævnte Godtfred Henriksen. Af de to diskuterende herrer ved bushjørnet er den korpulente med hånden i lommen Russer-Franz (kaperkusk Franz Olsen). På cykel kredsløge Joban Lembe. Maleriet hænger på Hold'an

Hen på eftermiddagen kunne man se andre af byens borgere tage et spil kort. Ved sjavsbordet kunne man træffe møbelhandler H. P. Nielsen, blikkenslager Herman Dahl, skomager Plambeck og kioskejer Godtfred Henriksen.

Om aftenen, når der havde været sognerådsmøde, kom de udenbys sognerådsmedlemmer og spiste deres medbragte lommemad. Det var fisker Peter Larsen fra Taarbæk, smed Kibenich fra Raadvad og hatte-mager Jens Jensen fra Lundtofte. Man kunne også i et stille hjørne se redaktør Johan Wilmann give sit sognerådsreferat en sidste afpudsning, inden han lagde det i postkassen til redaktionen i Farimagsgade.

Lørdag aften var det ikke godt at komme på Hold'an. Der var alt for mange, som slukkede sorgen over en trist tilværelse i den billige brændevin. Der var i det lavtloftede rum en tæt tobakståge, og det gik hårdt til. Der var dog sjældent spektakel. Kjærgaard var en høj kraftig mand. Han havde lært murerfaget i sin ungdom og havde et vist tag på, når der blev optræk til spektakel, at få spektakelmageren hen til døren, som tjeneren holdt åben, så et spark bagi, og synderen landede sikkert men ikke særligt blidt midt ude på Hovedgaden.

En del af de mest fugtige af gæsterne havde dannet en forening, som de kaldte Karaffel-foreningen. Det var nogle forsorne fyre, som Kjærgaard havde megen spas med. Om sommeren foretog de mindst én fodtur igennem Lundtofte og Hjortekær til Eremitagesletten. Kjærgaard forsynede dem med madkurve og drikkevarer. Hvis drikkevarerne var sluppet op på vejen, gik de til telefonen hos købmanden i Hjortekær og ringede til Hans Kjærgaard: »Ekspeditionen ankommet til Hjortekær, provianten sluppet op, ring venligst til købmanden i Hjortekær«.

Jeg fik under både den første og den anden verdenskrig mange opgaver i kommunalbestyrelsen. Tilførslen af brændsel og det meste af alt andet var stoppet på grund af undervandsbådskrigen. Jeg blev betroet formandskabet i brændselsudvalget og folkekøkkenet og måtte tage ud til Grib Skov og opkøbe brænde hos skovfogeden. Brændet blev kørt til Lyngby, og vi måtte oprette et savværk, hvor det kunne forarbejdes og køres ud til husstandene.

Vi måtte også oprette et folkekøkken, som fik plads i maler Henriksens ejendom og malercærksted på Gasværksvej. Det blev stærkt benyttet, navnlig fordi man ikke skulle aflevere mærker for maden, man købte.

Også på andre områder måtte kommunen gribe ind. Der var mange, som ikke havde elektrisk lys, og petroleum var ikke til at købe. Kommunen måtte så indkøbe et helt lager af stearinlys, som vi solgte til forbrugerne. Det vanskeligste spørgsmål var tørv. Ingen var vant til at bruge tørv. Vi fik tilsendt tørvene langvejs fra i åbne vogne, så de kunne

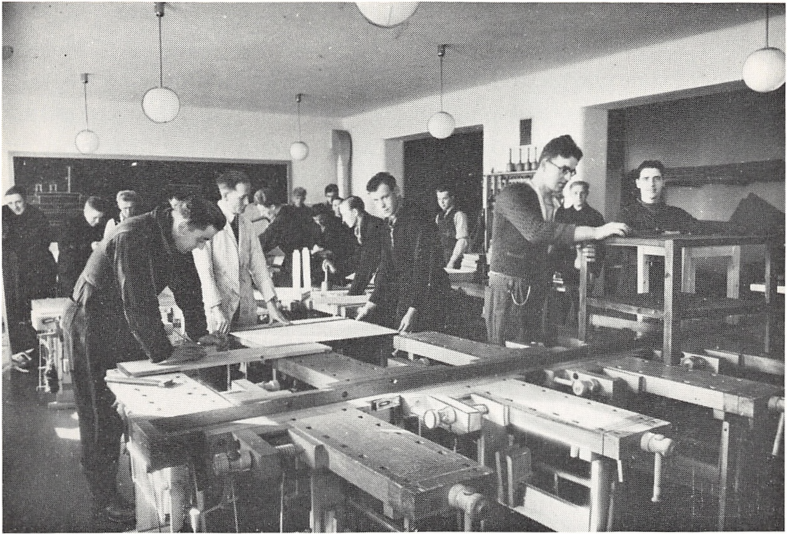

Fra arbejdsløsheden i 1930'erne: Unge på beskæftigelsesarbejde i Lyngby Aamose. Mange af stierne i det grønne område stammer fra denne tid.

Ingvar Nørgaard

godt være lidt våde, når de kom. Der var megen kritik af det, og det var også vanskeligt at opbevare dem. Vi fik hurtigt vor lagerbygning på gasværket fyldt op, og så måtte vi bygge et vældigt bjerg af tørv uden for i gården.

Kritikken blev selvfølgelig adresseret til mig, og det gik ret hårdt til. Til sidst blev det publiceret, at jeg havde formøblet 50.000 kr. af kommunens penge til ubrugelige tørv. Det var ikke så godt, men der skete så det, at Nærum Andelsbageri, som også manglede brændsel, fik

Skoleundervisning for unge arbejdsløse i 1930'erne.

Ingvar Nørgaard

taget en prøve af tørvene og tilbød at købe hele lageret. Jeg var godt tilfreds og gik til sognerådet og sagde, at nu havde jeg en købmand, som ville købe de dårlige tørv. Sognerådet sagde naturligvis nej, de ville ikke sælge tørvene. Kritikken døde så hen, og folk blev mere vant til at bruge brænde og tørv, så på den måde kom vi igennem.

Også på mange andre måder var det vanskeligt den gang. Hvis det rygtedes, at der var kaffe at købe f.eks. i Herlev, kunne man se en strøm af cyklister køre derover, og københavnere kom herud i stort tal for at købe rugbrød.

I 30'erne var der økonomisk krise og stor arbejdsløshed. Vi havde vel i Lyngby omkring 1000 arbejdsløse næsten konstant igennem 30'erne. For at få beskæftigelse i gang måtte vi have en ordning med Statsskoven, så vi kunne få lov til at tage rødder op i skoven. Det gav brændsel, som der også var mangel på, og det gav en dagløn til de arbejdsløse.

Til bekæmpelse af ungdomsarbejdsløsheden havde vi en ordning, så

de unge havde arbejde den halve dag med stianlæg i Aamosen og langs Mølleåen, og den halve dag fik de undervisning i en ungdomsskole.

På det gamle traktørsted, Lottenborg, som i århundreder var et yndet udflugtssted for københavnernes, var der omkring århundredskiftet 5-øres dans hver søndag, og det var der nogle, som var forarget over. Herom skrev Aftenbladets husdigter, Robert Schønfeldt, en vise, hvoraf jeg husker et par af versene.

*Oh Lottenborg, Oh Lottenborg
et gammelt godt traktørsted
som Frederik den V gav bevilling til
ber mødtes H. C. Andersen og Ingemann og Ørsted
i stille sommeraftener til keglespil
og keglemanden skældte ud på Andersen fordi
han skæve slog, mens Ørsted knaldede alle ni
ja, og Bernhard Severin Ingemann blev helt til grin
for hans kugler endte altid på Prinsessestien.*

*Hver søndag var der bal fra kl. 4 og til længe
med god musik af lirekasse og obo
præcis på slaget mødte de 3 gamle sløjfedrenge
med silkehat og handsker på og skæve sko.
De havde hver en halvkusine med derbjemmefra
som både holdt af dem og bal og faldera
tre bonnette søde små
fra et hus i Åbenrå
hvor de solgte danske sømænd røgtobak og skrå.*

Også politisk var Lyngby en livlig by dengang. Social-Demokratens Lyngby-redaktion og de konservatives Lyngbyavis tog mange gode dyster. På valgdagen var Lyngby næsten som en markedsdag. Lyngby var en slags hovedstad for Lyngby-kredsen, og vælgerne kom fra Gentofte, Søllerød, Gladsaxe, Herlev, Værløse og Ballerup og skulle stemme i Lyngby.

Ved Hotel Lyngby på valgdagen 1906. På den bageste transparent agiteres der for den konservative kandidat, overtelegrafbestyrer Albert Abrahamsen (far til den senere stadsingeniør i Lyngby, Sven Abrahamsen).
Byhistorisk Samling

Politiske møder var dengang noget andet end i dag. Det var enkle spørgsmål, så menigmand kunne være med i diskussionen. Men møderne manglede ikke humør. Selv med saglige talere som Emil Piper og Johan Wilmann kunne det godt blive et fornøjeligt vælgermøde. Jeg husker et møde på Jægersborg Hotel, hvor en dame på første række, da Piper gik på talerstolen, bemærkede: »Køn er han jo ikke!« Piper opfattede replikken og svarede: »De har ganske ret lille frue, men dette er jo ikke nogen skønhedskonkurrence«. Ved et valg var der to konservative kandidater. Ritmester Clauson Kaas gik kraftigt ind for den ene, og han rettede så mange spørgsmål til Piper, at han umuligt kunne få tid til at besvare dem. Ritmesteren benyttede dette og råbte til forsamlingen: »Der kan I se, han tør ikke, han er bange«. Piper, som var en stor

Ingvar Nørgaard

Fire af de kendteste lokale politikere i første halvdel af århundredet: Øverst t.v. Joban Wilmann (soc.dem.) og t.h. Emil Piper (kons.), nederst t.v. Ingvar Nørgaard (soc.dem.) og Georg Binder (kons.).

Lyngby-Taarbæk Kommune

kraftig mand, gik lidt nærmere ritmesteren og sagde: »Bange – nej, sådan en lille rytterpistol kan ikke gøre mig bange«.

Men der var også kommunalpolitiske valgkampe. I 1901 blev der til sognerådet valgt 4 socialdemokrater. Det var arbejderne fra fabrikkerne, der rykkede frem. I 1913 ved sognerådsvalget fik socialdemokraterne flertallet.

Der var nok at tage fat på for det nyvalgte flertal. Der var ingen sociale institutioner, der var grusveje over hele kommunen og uden for Lyngby By var der almindelige landsbyskoler overalt, som trængte til fornyelse. Men der skulle penge til alt dette, og dem var der ikke nogen af.

Lyngby var dengang ikke nogen stor kommune, og det var småt med pengene, og navnlig var det vanskeligt for en socialdemokratisk kommune at låne penge i pengeinstitutterne. Wilmann, som var blevet valgt til formand, havde opsporet, at der var penge at låne i Odense hos Fyens Stifts Sparekasse. Han var da forsigtig nok til at sende næstformanden, fabrikant Georg Binder, til Odense for at prøve sin lykke. Det gik også meget godt. Han fik lånene i orden, og da de var sket og underskrevet, og de fik et hyggeligt glas vin, så betroede sparekassedirektøren ham: »Jeg skal sige Dem, fabrikant, vi låner ikke penge ud til socialistiske byer«.

I 1928 døde Johan Wilmann, og jeg valgtes til at overtage hvervet som sognerådsformand.

Kravet om indlemmelse i København var rejst af Københavns finansborgmester Peder Hedebo. Omegnskommunerne modtog ikke dette forslag særligt godt, og i stedet for indlemmelse forsøgte man sig med opkøb af store jordarealer i omegnskommunerne.

Her i kommunen blev der opkøbt 13 bøndergårde i Lyngby og Lundtofte på ét brædt. Det var samtlige gårde pånær én. Det var proprietær Georg Lehwald, Ulrikkenborggård, der svarede Københavns kommune, at hvis han skulle sælge sin gård, blev det til hans egen kommune. Det løfte holdt han, og derved var vejen åben for Lyngby til at udvide byen mod vest, og et stort byggeri kunne begynde på Lyngby Vestby.

Der lå 50 tønder land markjord, og der blev i løbet af ganske kort tid rejst et stort kvarter med billige lejligheder i 2-3 etagers bygninger, som randbebyggelse til to offentlige parker og forlænget udefter med række-huse og én-familieshuse.

De lå tæt op ad Lyngby Station men havde ikke adgang til stationen. Folk måtte helt rundt om Buddingevej og Jernbanevej for at komme med toget, og det var selvfølgelig forkert. Kommunen ønskede derfor at få forlænget tunnelen vestpå. Det modsatte Statsbanerne sig, fordi det kostede 20.000 kr.

Jeg var inde til forhandling med banechefen, og han modtog mig med det spørgsmål: »Det koster 20.000 kr., dem har De vel ikke med?« Det havde jeg ikke, men jeg kunne svare banechefen, at jeg havde fuldmagt til at meddele ham, at sognerådet var villig til at betale 20.000 kr., så arbejdet kunne sættes i gang hurtigst muligt. Så fik vi tunnelen, men det morsomste ved historien var, at den kostede 40.000 kr., så vi kom til at betale hver halvdel.

Kommunens administration havde hidtil haft til huse i den lille kommunebygning bag ved kirken. Men i løbet af 30'erne voksede indbyggerantallet til det dobbelte (omkring 30.000), så gik det ikke længere med de lavtloftede stuer. Kommunen måtte have et nyt rådhus, og dertil var der allerede forlængst afsat grund på det nyanlagte torv mellem Hovedgaden og jernbanestationen.

Rådhuset blev påbegyndt 1939, og i 1940 kom besættelsen. Alligevel havde vi fået materialerne købt, så det hele kunne fortsætte. Det vanskeligste var kobbertaget, som vi var bange for ville skinne tyskerne for stærkt i øjnene. De var stærkt ude efter metaller til deres krigsførelse, og derfor fandt vi på at male kobbertaget sort med kønrøg, så det lignede paptag, og det fik altså lov til at blive liggende.

Krigen og besættelsen bragte naturligvis mange vanskeligheder for hele landet og også for Lyngby-Taarbæk kommune, men alligevel kom Lyngby nogenlunde igennem besættelsen. Vi måtte huse tyskerne, som havde taget politistationen i den ene ende af rådhuset i besiddelse.

Jeg var, da besættelsen af politistationen fandt sted, til møde i Gentofte, og min søn kom cyklende derover og meddelte mig, at nu var

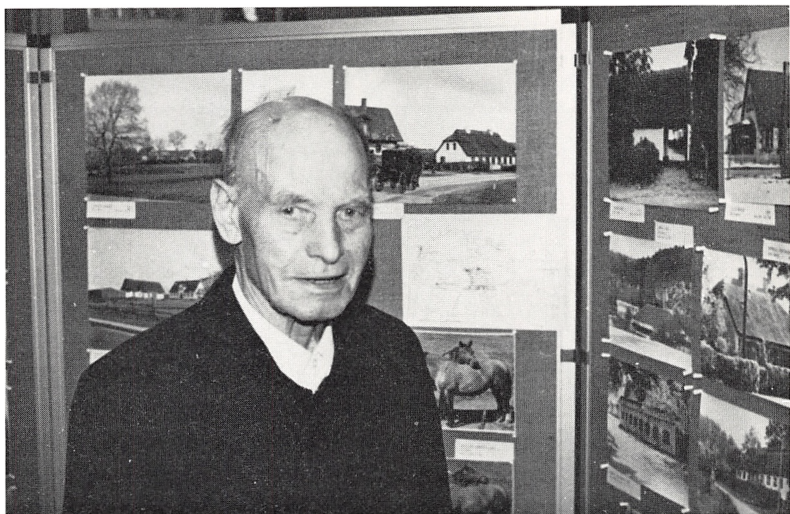

Umiddelbart før systemskiftet: Ingvar Nørgaard afgiver sin stemme på Engelsborgskolen ved kommunevalget 1950.
Ingvar Nørgaard

rådhuset besat af tyskerne, så det var bedst, jeg kom hjem. Der var dog sket det heldige, at tyskerne i deres søgen efter rådhuset og politistationen kørte ned ad Hovedgaden og spurgte dem dér, hvor politistationen var. Dér var man så fornuftig at vise dem hen på Jernbanevej, hvor det civile statspoliti boede. Det tog alt sammen tid. Samtidig fik de ringet til rådhuset og politistationen, så da tyskerne nåede politistationen, var det lykkedes politiet at fjerne sig. Kun et par stykker var ikke kommet med og blev taget af tyskerne.

Kommunen fik en stærk vækst under krigen, og indbyggertallet voksede fra 1930-50 med 30.000 indbyggere.

I 1950 – efter 37 års socialdemokratisk kommunestyre – erobrede de konservative flertallet. Situationen var da den, at Lyngby Vestby og Virum var udbygget, og Fortunbyen var under opførelse. Tilbage af større byplanopgaver var derefter kun den ubebyggede Lundtofteslet-

Ingvar Nørgaard på besøg i Byhistorisk Samling foråret 1978.

Byhistorisk Samling

te. Og her var en byplan, hvorefter Lundtofte skulle blive en by med 14.000 indbyggere og industriområde med 7000 arbejdspladser.

Det første det nyvalgte konservative flertal foretog sig var at tilbagekalde og annullere byplanen, og alle planerne om et fremtidens Lundtofte gik i papirkurven.

Kommunens vækst fortsatte igennem 50'erne med færdigbyggelse af Fortunbyen, og hvad der ellers var påbegyndt af byggeri. Men i løbet af 60'erne gik det den anden vej, og indbyggertallet svandt ind, således at det nu er kommet ned på ca. 55.000.

Lyngby-Taarbæk må herefter indstille sig på at blive en mellemstor kommune på omkring 50.000 indbyggere.

Mangt og meget er sket i Lyngby i de sidste årtier, men hvilket Lyngby, der af den nulevende slægt skal overlades til vore efterkommere, er en anden historie, som jeg ikke skal beskæftige mig med i dette lille tilbageblik over svundne dage.

Sofus Andersen: ERINDRINGER

Barndom og Ungdom

Jeg er født i Ordrup den 21. Juli 1897 som det femte Barn, min Moder fødte. Min Fader hed Anders Olsen Andersen og var født i Gladsaxe den 27. August 1861 som søn af Gaardejer Ole Andersen og Hustru Sidsel Margrethe, og min Moder hed Tine Margrethe Larsen og var født i Hammersholt i Nørre Herlev Sogn den 11. Augsut 1863 som Datter af Husmand Otto Larsen og Hustru Ane Sofie.

Min Moder var 13 Aar, da hun mistede sine Forældre, og hun boede saa i et lille Hus sammen med sin lidt ældre Broder ved Teglværket i Hammersholt. Da hun var 14, skulde hun konfirmeres, og hun og Broderen fulgtes ad til Konfirmationen, som skulde foregaa i Frederiksborg Slotskirke. Da Højtideligheden var overstaaet, gik Turen til Fods tilbage til Hammersholt. Da hun var 17 Aar, kom hun til Lyngby og fik Plads paa det lille Hospital i Aastræde, hvor senere Lyngby-Taarbæk Kommune og Politiet fik Sæde. To Aar senere fik hun Plads hos Proprietær og Kammerraad Chr. Jacobsen paa Baunegaard i Bondebyen. Paa dette Tidspunkt var Bondebyen Lyngbys Centrum. Min Fader virkede paa Sorgenfrigaard, der laa ved Siden af Baunegaard, og det var naturligt, at mine Forældre mødte hinanden. Det blev til Forelskelse, og den 5. Juni 1887 blev de viet i Lyngby Kirke.

Da jeg var 3 Aar, flyttede vi fra Ordrup til Lyngby, hvor mine Forældre havde faaet en 2-Rums Lejlighed i Bleggaarden. Denne laa paa Hjørnet af Aastræde og Lundtoftevej, ved Siden af »Brunborg« paa Smedebakken. Bleggaarden blev opført i 1700-Tallet og blev bygget til Spinderi, Blegeri og Lærredsfabrik. Der blev lavet Boliger til Arbejderne og Rum til Lærlinge og Tjenestefolk, og Fabrikken kom i Gang; men den skiftede Ejer flere Gange. I 1873 blev Bygningerne og Jorden overtaget af Kaptain Carl Chr. Nørgaard, og de forskellige Bygninger

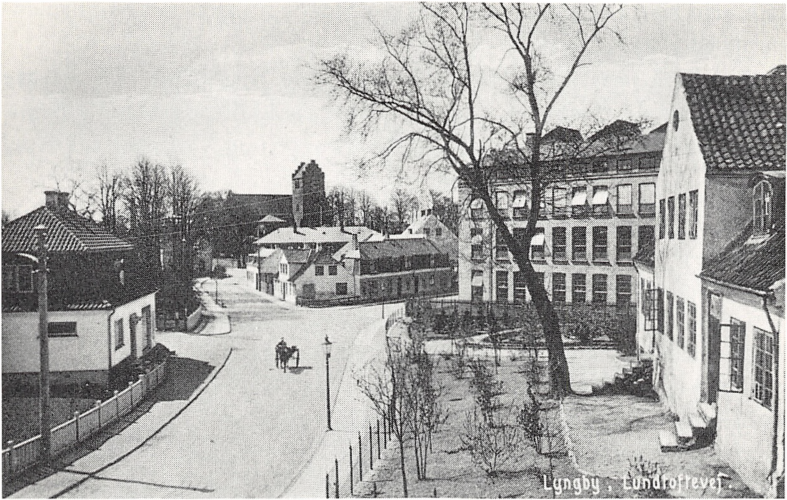
Bleggaardens gårdsplads i begyndelsen af århundredet. Bleggaarden lå på adressen Lundtoftevej 7.

Det Kongelige Bibliotek

blev indrettet til små Lejligheder. Vi fik som sagt en 2-Rums; fra Døren var en lille Entré og forinden et Rum til Køkken. Der var ingen Gas, ingen El, ingen Vand. Toiletter og Vand fandtes langt tilbage i Gaarden. Til Belysning brugte vi Petroleum eller Vokslys.

Vi var 5 Børn: Agnes (9 Aar), Anna (7 Aar), Niels (5 Aar), Sofus (3 Aar) og Søren (1 Aar). Far arbejdede paa Krogbjerggaard, og Mor fik Rengøringsarbejde paa Politistationen. Her fandtes Overbetjent Kolte og Betjent P. C. Møller; men Byens øverste Myndighed var Justitsraad Blom, der boede paa Hovedgaden – i Nr. 88 ved Jernbaneoverskæringen.

Som Dreng havde man Legepladsen omkring Bleggaarden. Man kom mest i Sorgenfri Skov og i Mosen omkring Dronningens Vaskeri, hvor man særligt bemærkede Kommunens Arbejdere, som borede efter

Lundtoftevej set fra Nærumbanens bro mod Lyngby Hovedgade ca. 1925 (postkort). Helt til højre ses »Brunborg«, Lundtoftevej 9. Såvel denne bygning som Bleggaarden blev nedrevet på grund af Gardinfabrikens udvidelse.

Vejføringen er stort set den samme som nu, blot må man være klar over, at den nederste del af Lundtoftevej (ved »Gadekæret«) dengang kaldtes Aastræde, at det nuværende Aastræde hed Kirkestræde, og at det nuværende Lyngby Kirkestræde var en del af Lundtoftevej, der således begyndte ved Lyngby Hovedgade over for Rustenborgvej.

Byhistorisk Samling

Vand i Mosen. I 1904 havde Boringerne givet Resultat, og fra det lille Vandværk paa Engen fik Beboerne det herligste Vand.

I Bleggaarden havde Tuborg-Jensen Depot. Han havde Forretning overfor ved Opgangen til Vedbækbanen; men den rigtige Købmand var A. C. Petersen, der havde Forretning paa Hjørnet af Lundtoftevej og Aastræde. Henne foran Gardinfabrikken laa Menighedshuset, og i Kirkestræde foran Lyngby Kirke laa Drewsens Minde, hvor Kommunens Kontorer og Politistationen var. Af Betjentene kan jeg huske Betjent Gøttsche, som boede i Nørregade, og Betjent Bynke, der boede i Lundtofte. I Præstegaarden boede Pastor H. F. Rørdam, der forret-

tede den normale Gudstjeneste, og i Sidebygningen gik Konfirmanderne til Forberedelse.

Brunborg paa Smedebakken bestod af to Bygninger. Til venstre boede Kaptain Nørgaard, som ikke alene ejede Bleggaarden og Brunborg, men tillige havde en Del af Toftevangen og Vaskeriet paa Nørgaardsvej.

Paa Hovedgaden laa Restaurant Hold'an og Rejsestalden ved Kanalen. Jeg mindes Staldmesteren paa Hold'an; han var en lille svær Mand, som hed Hans. Jeg var mange Gange her i Stalden og pumpede det store Kar fuldt med Vand. Her kom Vognmænd, Grønthandlere og mange af de Køretøjer, som skulde til København. Mange af dem kom fra Nordsjælland og fik saa en Hvilepause her i Stalden. Hestene fik Vand og Foder, og Kusken gik over Vejen til Hold'an. Køkkenpigen hed Margrethe, og hendes Broder blev kaldt for Niels Stangstyrer; han arbejdede hos Vognmand Nielsen, som boede over for Præstegaarden og havde Kørslen paa Gardinfabrikken. Jeg havde mange Ærinder til Hold'an, og jeg fik mange Gange en Kop Kaffe. Tjeneren var en af de gamle Lyngby Brydere, Kurt Frandsen. Der var ingen Biler paa Hovedgaden, saa Ænder og Høns kunne nemt komme over Vejen. Den første Bil, der kørte igennem Byen, kom i 1906, og det var en Begivenhed, der vakte Opsigt.

I 1904 flyttede mine Forældre op i Centrum af Bondebyen. Mit Barndomshjem blev »Trekanten« Lundtoftevej 28 med Facade til Peter Lunds Torv og Peter Lundsvej. Vejene omkring Huset var opkaldt efter en af Lyngby-Taarbæk Kommunes første Sogneraadsmænd, Møller Peter Lund. Lyngby blev dengang kaldt for Bøndernes By, og indtil 1930, hvor Københavns Kommune opkøbte store Arealer, var Byens Gaarde kun paa faa Hænder og gik i Arv til Slægtninge, Børn og Børnebørn. En af de mest kendte og fremtrædende gaardejere var Carl Edvard Lund, der særligt tog Del i Byens Liv, og hvis store Interesse var det kommunale Arbejde. Han var Medlem af Forstanderskabet og Sogneraadet fra 1857 til 1891. Han var Formand fra 1882 til 1891 og blev udnævnt til Kammerraad. I 1887 erhvervede han Krogbjerggaard og overdrog den til Sønnen Jørgen Lund, og i 1892 fik hans anden Søn

Sofus Andersens barndomsbjerg Lundtoftevej 28 set fra Peter Lundsvej ca. 1900. Pladsen i forgrunden er Lyngby Torv (eller Peter Lunds Torv, ikke at forveksle med det »nye« torv ved jernbanestationen). Huset lå dér, hvor der i dag er en græsplæne over for Lindegaarden, midt i Lyngbys daværende centrum.
Byhistorisk Samling

Henrik Lund overdraget Gaarden Carlshøj. De øvrige Gaarde var ogsaa i Familiens Eje, og her var ogsaa Lyngby Mølle med i Billedet.

Dyrehavegaard blev i 1890 købt af Mejeriejer Peter Jensen Hedetoft, der i Forvejen havde Kohave Mejeri. Senere købte han Jægersborg Mejeri og i 1915 Dronninggaards Mejeri i Holte. Da jeg var Mælkedreng paa Dyrehavegaard, talte jeg ofte med Mejeriejeren, som var et meget flittigt Menneske. Han og fru Hedetoft havde 10 Børn, hvoraf 4 blev i Mejerivirksomhed, 2 gik over i Autobrancen og én blev Restauratør, bl.a. paa Aldershvilepavillonnen ved Bagsværd Sø. To af Sønnenne, der gik på Lyngby Statsskole, spillede Fodbold i Lyngby og var blandt de bedste på Lyngbys Førstehold.

Efter Flytningen begyndte mine Forældre med Rulle- og Grøntforretning. Huset blev kaldt »Strygejernet« og havde som sagt Facade til Lundtoftevej, Peter Lunds Torv og Peter Lundsvej. Det var Gaardejer Niels Jørgensen paa Lyngbygaard, der ejede Huset, hvor der ialt var 7 Lejligheder. Vi indrettede Forretning i Stuen ud til Lundtoftevej og havde saa en Opholdsstue og et Soveværelse samt Køkken og et Rum til Spisekammer. Her var heller ingen særlige Bekvemmeligheder: Ingen Gas, ingen El, ingen Vand, men en Kakkelovn i Opholdsstuen og Vand og Toilet i Gaarden. Jeg vil aldrig glemme min gamle Moder; hun blev 92 Aar og maatte slide for os alle, men gjorde det med Glæde. Naar der var Varme i Kakkelovnen og Petroleumspraasen var tændt, kunde vi 9 Mennesker hygge os i den enlige Stue.

Efterhaanden som vi Børn blev 8-10 Aar, kom vi alle i Aktivitet. Vi samlede Brænde, vi plukkede Grønt til Kaninerne, vi havde Høns og Kyllinger, og naar Efteraaret kom, kørte Far til Taarbæk og købte Sild – vi havde to Tønder i Spisekammeret, som blev fyldt med saltede Sild. Han købte ligeledes en Gris, som blev røget og gemt til Vintermad. Far, der var meget alsidig efter at han havde købt et Hestekøretøj, søgte om Tilladelse til at opkøbe Klude, Jern m.m. som Produkthandler. Denne Tilladelse fik han, og tillige kørte han rundt og tjærede Tage. Han fik Kunder paa alle disse Omraader og havde meget at bestille, og vi Drengene maatte hjælpe, saa meget vi kunde. Mor fik ogsaa travlt med Rulle- og Grøntforretningen, saa vi var i Funktion hele Familien. Da Agnes var blevet konfirmeret, fik hun Plads hos Gartner Tortzen. Senere fik hun Plads hos Kunstmaler Carl Holsøe paa Albertinelist og var der i en længere Aarrække. Min Søster Anna blev efter Konfirmationen Stuepige hos Carl Schepler i Bauneallé 7. Ved Siden af boede Kammerherre, Oberst H. Kiær, der var paa Sorgenfri hos Kongen, og ofte saa man hans Frue køre Kammerherren til Sorgenfri. Carl Schepler (Irma) flyttede senere til Hummeltoftevej i den store Villa, hvor Haven gik ned til Prinsessestien. Jeg tror det var i Vinteren 1912, at min Fader gravede to Sejlrender fra Prinsessestien ud til Søen. Heldigvis var det en streng Vinter, saa man kunne køre Materialer til disse Render over den tilfrosne Lyngby Sø.

I 1906 var jeg 9 Aar og kan huske, da jeg var Vidne til min første store Ildebrand. Det var en Søndag Morgen i Juli Maaned, hvor Kirkeklokkerne ringede og Skomager Jørgensen, der boede paa Smedebakken, gik rundt med Trommerne og hans Kollega, Skomagermester Plambeck tudede i en Konkylie. Man hørte Hestetrampen og Raslen af Vognhjul og hist og her Kommandoraab. Vi kiggede forskræmt ud paa Gaden: Det var Proprietær Jørgen Lunds Krogbjerggaard, hvis Hestestald stod i lys Lue, lige som der var gaaet Ild i Taget paa Baunegaard, hvor Gaardejer Niels P. Jacobsen boede. Da Brandvæsenet kom til Stede, forsøgte de at standse Ilden i Hovedbygningen og Baunegaards Længe, der laa ind til Krogbjerggaard. Fra alle Sider gjordes de bedste Forsøg paa at faa Kreaturerne ud af Staldene; men paa Krogbjerggaard indebrændte fire af de bedste Heste, bl.a. den berømte jydsk Hingst »Valdemar Haar«, ligesom en Del Grise og Fjerkræ blev Ildens Bytte. Efter at det meste af Staldbygningen var raseret, blev der holdt Brandforhør med Justitsraad Blom paa Stedet, uden at der fremkom noget positivt. Der gik dog Rygter om, at Branden var paasat.

Den næste Storbrand var da »Gemytligheden« brændte; den laa paa Hjørnet af Lundtoftevej og Høstvej. Branden begyndte ved Middagstid, og i Løbet af faa Minutter slog en bølgende Røg med hidsige Flammer op fra det store af Husene. En af Beboerne, en Kvinde paa 80 Aar kaldet Bedstemoder, havde væltet en Petroleumsovn. Her var Skomager Jørgensen hurtigt ude med Trommen, ligesom der kom Gang i Kirkeklokkernes Kimen. Efter en større Forvirring paa Brandstedet, hvor næsten alt blev fortæret af Ilden, mødte Sukkerfabrikens og Gardinfabrikens Sprøjter op, og lidt efter kom ogsaa Kommunens Sprøjte, der dengang havde til Huse i Sprøjtehuset ved Siden af Skolen paa Lundtoftevej 22. De fleste af Husene nedbrændte, og Brandvæsenet arbejdede paa, at Ilden ikke skulde brede sig til de omliggende Huse; særligt var Vilhelminelyst en Overgang i Fare. 47 Mennesker blev pludselig hjemløse og maatte indlogeres i forskellige Hjem, de fleste i Bleggaarden. Paa det Tidspunkt var Kommunens Brandvæsen kun en lille Sprøjte, og Vandforsyningen var ringe, da de fleste Huse og Gaarden kun havde Brønde, hvorfra man skulde pumpe Vandet op.

Jeg mindes engang, da jeg skulde ud at pille Grønt til vore mange Kaniner, som vi havde i Haven paa Lundtoftevej. Jeg var kommet ned ved Kanalen paa Nørgaards Marker og fik pillet en hel Sækfuld. Jeg havde en lille tohjulet Vogn med og skulde til at køre hjem. Men saa kom pludselig Kaptain Nørgaard fra Vaskeriet Bleggaarden, som han ejede. Han havde ringet til Politiet, og langs Kanalen kom nu Politibetjent P. C. Møller, og jeg blev anholdt og maatte med paa Stationen. Jeg blev skældt ud af Overbetjent Kolte, og min Fader blev tilkaldt. Det var en ret alvorlig Sag, for Far var gal i Hovedet og gjorde Vrøvl; men efter at jeg havde faaet en Advarsel, fik jeg dog lov at gaa.

Ungdommens mest benyttede Legeplads var i Mosen ved Dronningens Vaskeri og Musikhuset. Her boede Skovløber Petersen, og i Længen med Vaskeriet boede Maalerkontrollør Kofoed med Familie. Og i Huset ved siden af, som hed »Skovro«, boede Vaskeriejer J. Chr. Nielsen. Paa Vandværket, der laa langs Aaen, boede Maskinmester P. F. Mortensen.

Jeg glemmer aldrig en Dag, da jeg skulde passe min Broder Hans, som var i Barnevogn og vel knap et Aar gammel. Jeg kørte ad Schallsvej og ned over Banen, og jeg hørte, at Aage Scharff, Søn af Slagtermester Scharff, fløjtede netop da jeg kørte over Vedbækbanen. Jeg lod Hans staa i Barnevognen og rendte ned i Mosen. Der gik kun 5 Minutter; saa kom Toget og maatte stoppe. Togføreren fløjtede kraftigt, og i Løbet af faa Minutter var der Opløb ved Toget. Min Fader kom hurtigt tilstede, og jeg blev straffet med en særlig kraftig Omgang Prygl.

I vort Hus paa Lundtoftevej boede til højre Johanne Johansen og fru Gerlach. Hendes Søn Aage var Sømand, og jeg kan huske, at han hver Jul kom med en Voksdug med Tegning af Brooklyn Broen i New York som Julegave til min Moder. Ved Siden af boede Niels Jyde, der senere kom til at arbejde paa Ørholm Papirfabrik. I Huset ved Siden af, Nr. 26, boede Oberander, der lige som Fader havde Bevilling til at opkøbe Jern, Klude m.m., og med Udsigt til Lundtoftevej boede Barber Larsen og Vaskeriejer Petersen. Overfor i Nr. 21 overtog Aage Henriksen Christiansens Tobaksbutik, men fik senere Barberforretning paa Jernbanevej 2. Aage Henriksen var for øvrigt Bestyrer af

Sølvbryllup i »Strygejernet« (Lundtoftevej 28) den 5. juni 1912. I midten sølvbrudeparret, Anders og Tine Margrethe Andersen, omgivet af børnene (fra venstre) Elisabeth (senere gift Buntzen), Sofus, Anna Margrethe, Agnes (gift Braasch), Søren og Hans. Sofus Andersen

Barbersvendenes Frisørsalon paa Hovedgaden 21, hvor Søstrene Eckardt havde Manufakturforretning i Stueetagen. Da Aage Henriksen flyttede, afhændede han Forretningen i Bondebyen til Alfred Plambeck, hvis Fader aabnede Forretning paa Gartner Tortzens Grund foran Albertinelyst med en Bladkiosk. Plambecks overtog Transporten med Afhentning af de daglige Aviser fra Bladkompagniet i København, som daglig skulde udbringes i Lyngby-Taarbæk Kommune. Broderen Carl Plambeck kørte i en Ford hver Morgen til København til hans Kiosk i Klosterstræde Nr. 16 og hentede Morgenaviserne, og naar han var hjemme ved 7-Tiden, var Budene klar til Uddelingen. Ved Middagstid gik Turen igen til København for at hente Ekstrabladet, BT og Aftenbladet. Ligeledes var der de illustrerede Blade, som blev leveret til Bladhandlerne i Byen.

Da senere Skolen paa Lundtoftevej ophørte, overtog Afholdsforeningerne og de forskellige Loger, som havde til Huse paa Rolighedsvej, Bygningen. Samtidig blev der oprettet en Afholdsrestaurant. Restaurantøren hed Rasmussen, og han benyttede de to Trediedele af første Sal til højre. Afdelingen til venstre blev indrettet til en Lejlighed, der blev overtaget af H. V. Plambeck, saa han kom tæt paa Kiosken paa den anden Side af Lundtoftevej. Den anden Del af Skolens Arealer, der laa ud til Høstvej, blev overtaget af Dansk Pose Industri.

I 1904 blev jeg indskrevet i Skolen i Bondebyen. Skolen omfattede først kun Bygningen paa Høstvej, som var bygget 1895; men 1900 udvidedes den med Bygningen paa Lundtoftevej og 1906 med en Gymnastiksal. Ligeledes opførtes 1904 paa Høstvej en Embedsbolig, hvor Overlærer Skjoldager fik Bolig. Foruden Skjoldager var der Lærer Andersen, Frk. Barnewitz, Frk. Agier og Tscherning Sørensen. Desuden blev der i 1906 optaget tre nye Lærere, nemlig Lærerne Jacobsen, Grønlund og Mouritsen. Vi boede jo paa Lundtoftevej Nr. 28, og da den nye Skolebygning laa paa Nr. 22, var der ikke langt til Skolen. Vi kunde høre, naar Klokkerne ringede ind, og saa gik det stærkt.

Der var efterhaanden mange Elever, der kom fra Vestkvarteret: Hollandshuset, Eyermandshuset, Frem m.m. Jeg mindes flere af mine Skolevenner fra Klassen: Der var Bülow Rasmussen, der senere blev en fin Bokser og siden kom i Spidsen for Arbejdsmændenes Forbund i Lyngby. Knud Larsen fra Virumgaard, der senere blev Ingeniør ved Birkerød Kommune. Niels P. Petersen, der kom i Lære hos Boghandler C. G. Petersen og blev Salgschef i det store Bogforlag under Politiken. Gunnar Christensen, Søn af Postbud Camillo Christensen i Asylgade, rejste til Amerika og blev Biografejer. Vilhelm Andersen, hvis Moder var Rullekone i Asylgade 7, blev Typograf og fik senere Trykkeri i Rødovre.

Af Pigerne i Skolen var der Johanne Johansen, Lundtoftevej 38, og Petra Jensen, Datter af Tømremester Jensen, Frem. Ellen Larsen, hvis Brødre Jens og Edvard Larsen samt Faderen Niels Larsen alle havde Slagter- og Viktualieforretninger i Lyngby. Franciska Hansen, Datter af fhv. Gardinvæver Peter Hansen, der senere blev Forstander paa

Lykkens Gave. Mary Nielsen, Frem, senere gift med Henrik Nielsen, som gennem Aarene var en meget ihærdig og god Mand inden for Tekstilarbejdernes Forbund, Hjælpekassen og Lyngby Sygekasse. Lilly Lundberg, hvis Forældre havde Vaskeri i Bondebyen, og hvis Familie fik Købmands- og Viktualieforretning paa Hjørnet af Lundtoftevej og Toftebæksvej. Petrea Hansen og Brødrene Hans Emil og Christian, der boede paa Lundtoftevej nr. 21. I samme Kompleks boede Christiane Christiansen, hvis Forældre havde Cigar- og Vinhandel. Christiane blev ansat paa Kontoret paa Dansk Gardinfabrik og var der i mange Aar.

I 1908-09 var den nye Skole paa Engelsborgvej blevet opført, og vi glædede os til, at vi skulde flytte derud. Det skete ved en større Højtidelighed den 30. Januar, hvor vi blev samlet i den nye Gymnastiksal. Der blev holdt Taler og sunget Sange, og saa blev der serveret Chokolade. Engelsborgskolens Leder var Skoleinspektør Fraas, og vore tidligere Lærere fulgte med; det var særligt Jacobsen, Andersen og Mouritsen, der fungerede som mine Klasselærere.

Vi var glade for Skolen, og jeg maa sige, at vore Lærere var flinke og ydede deres bedste. Vi startede vor daglige Gerning med en Morgensang. De vigtigste Fag var Dansk, Regning, Geografi og Religion; men senere fik vi ogsaa Tegning og Gymnastik paa Skemaet.

I 1911 skulde jeg gaa til Konfirmationsforberedelse. Det skete i Menighedshuset paa Sorgenfrivej hos Pastor Sværdborg. Jeg var dengang Mælkedreng paa Dyrehavegaard og var oppe Kl. 5 om Morgen. Det hændte en Dag, at jeg var faldet i Søvn, da Pastor Sværdborg opdagede det. Jeg blev skældt ud og maatte Dagen efter møde til en Overtime i hans Privatlejlighed paa Rustenborgvej. Da jeg havde siddet der en halv Time, fik han Fremmede, og jeg fik Lov til at gaa.

I min Skoletid havde jeg flere Bypladser. Min første Plads var hos Sadelmager Gravesen, som boede paa Hovedgaden i Kælderen, hvor nu Slagtermester Gøtz har Forretning. Han syede alt i Seletøj, både til Heste og Køer. Den bedste af hans Kunder var Gaardejer Grut Hansen paa Gaarden »Kollekollé«, der laa ved Vejen til Farum. Der var ikke noget, der hed Cykel, saa jeg fik pakket Seletøjet på Nakken, og saa gik

Turen langs med Bagsværd Sø op til Farumvejen og retur. Vi havde ogsaa Kunder i Virum og Ørholm; men jeg blev ked af de lange Ture og blev i Stedet Bydreng hos Købmand Ebert Jensen, som var Nabo til vores Butik. Her var der Tale om Kunder i Sorgenfrigaards Villakvarter, og saa kunde jeg tillige udføre nogle Ærinder med Rulletøj for Mor. Købmanden havde aabent om Lørdagen til Klokkeren 11 om Aftenen, og jeg kan huske, at de gode Kunder altid om Lørdagen fik et Stykke Sæbe og en lille Pose Bolcher, naar Regningen blev betalt. Men da jeg fik langt til Skolen paa Engelsborgvej, maatte jeg give Afkald paa Pladsen hos Købmanden og koncentrere mig om at hjælpe min Far og Mor.

I Sommertiden var der Galopløb paa en anlagt Bane ved Eremitageslottet. Det var Foreningen til den ædle Hesteavl's Fremme, der stod som Arrangør. Eremitagesletten var afmærket, og Hegn sat op rundt om hele Banen. Min Far var med til denne Opstilling af Hegn og Laager og deltog tillige i Vagten rundt om Banen for at forhindre Dyrene fra Skoven i at komme ind over Hegnet. I 1909 ophørte Galopløbene paa Eremitagen; men Aaret efter var der Premiere paa Klampenborg, hvor Far arbejdede en Del for Ritmester ClausonKaas. Jeg var meget begejstret for Hestene og kom ofte med Kaffe til Far.

I 1909 blev jeg som nævnt Mælkedreng paa Dyrehavegaard og fik Plads hos Kusken Olaf Nielsen, som for øvrigt senere blev Restauratør paa Hold'an. Vores Kundekreds var Hovedgaden, Sorgenfri, Virum og Kongevejen; bl.a. havde vi Leverancen til Sorgenfri Slot. Prinserne Frederik og Knud, der havde en lille Vogn med en lille Hest, var af og til saa venlige at hjælpe mig rundt til Slottets forskellige Beboere.

Dengang var der ikke Flaskemælk, men Junger og Spande. Vi solgte Mælk og Fløde i Pottemaal, f. Eks. i 5- og 10-Potters Spande, og Smør i 1-Punds Pakker. Vore bedste Kunder var Bagere, Restaurationer og Pensionater. Vi mødte Mælkemanden paa Dyrehavegaard Klokkeren 6 om Morgenen, og derefter kørte vi Ruten igennem, saa vi kunde være færdige og passe Skolen. Senere overtog Hans Beck Vognen, og efterhaanden som Lyngby udviklede sig, var det nødvendigt at antage voksne Bude, der kunde være med hele Dagen.

I 1910 blev jeg Bydreng hos Bagermester Peder Nielsen paa Peter

Lunds Torv. Jeg mødte efter Skoletiden og var behjælpelig paa mange omraader. I Bageriet var der en Mestersvend og 4 Svende samt 2 Lærlinge. I Stalden, hvor Søren Nielsen var Hestepasser, var der 9 Heste. Som Bagerkuske fungerede William Nielsen, Bager-Hjalmar (Hjalmar Jensen), Carl Christensen og ovennævnte Søren. I Bageriet maatte jeg gøre rent, skrabe Plader, køre Brænde ind til Ovnene og feje dem rene. Jeg maatte hente Plader fra Forretningen og rense dem i Bageriet, og der var i det hele taget nok at tage fat paa. Natholdet begyndte Klokkeren 7 Aften og fortsatte til 6 Morgen, og saa var der 2 Svende og Lærlinge, der begyndte Klokkeren 5 Morgen. Den 1. November 1911 kom jeg i Lære i Bageriet, og min Løn var 2 Kr. om Ugen samt Kost og Logi. Jeg begyndte Klokkeren 5 Morgen og arbejdede sammen med Lærling Nr. 1, Ivar Kofoed, som senere startede Konditori paa Hjørnet af Torvet og Jernbaneplassen. Hans Fader var Møller Kofoed fra Vangede Mølle, som laa paa Bakken efter Brogaardsvej paa Vej til København. Bagermesteren var temmelig svær og kom ikke meget i Bageriet, men gav sine Ordre igennem Vinduet. Jeg husker, at naar jeg skulde bringe ham Morgenkaffe, fik han altid to Wienerboller, og de skulde være varme! Det var ellers Fru Nielsen, der passede Forretningen.

I 1910 kom Bagermester Nielsens Datter og Svigersøn ind i Billedet. Det var Olga og Jacob Hou, der havde haft et Bageri i Helsingør, som de ikke kunde klare. Det var selvfølgelig en stor Hjælp, og særlig var Fru Hou meget aggressiv og gjorde sig meget bemærket i Forretningen, hvor der var nok at tage fat paa. Der blev produceret mange forskellige Varer i Bageriet: Rugbrød, Sigtedrød, Franskbrød, Wienerbrød, Sandkage og meget andet; men der var ikke mange Konditorvarer, undtagen ved Højtiderne. Foruden de 4 Vogne, der havde Ruter rundt i Kommunen, var de store Kunder Lottenborg, Frederiksdals Kro, Ny Holte Hotel og Søllerød Kro samt Ørholm Hotel. Frederiksdals Kro brugte mest, for paa det Tidspunkt befordrede Dampbaadene paa Lyngby Sø og Furesøen flere Tusinde Personer hver Søndag.

Da jeg havde været i Lære i 11 Maaneder, kom Jacob Hou hjem en Aften baaret af to Gardister; han var meget beruset og kom fra Store

Kro. Han skældte mig ud, da han saa nogle Plader i Stativet, der ikke var rensset. De var lige kommet ind fra Forretningen. Jeg vilde begynde at rense Pladerne; men hans Svigermoder sagde, at jeg ikke skulde, og saa blev der Ballade. Han røg paa mig, men faldt selv, og Gardisterne reddede Situationen. Da jeg senere paa Aftenen kom hjem, talte jeg med min Far, og han blev gal i Hovedet og gik over i Bageriet og tog Hævn. Jeg var ikke ked af, at Jacob Hou vilde slaa mig; men Far sagde, at jeg ikke skulde gaa derhen igen, og det maatte jeg lystre.

Der gik dog kun nogle Dage, saa fik jeg Plads hos Proprietær Lund paa Krogbjerggaard som Tjenestekarl. Jeg begyndte med at arbejde i Marken, og vi havde Stald i Stakhaven, der laa bag Lyngbystræde. Her havde vi ogsaa Markredskaber og Vogne, saaledes at alt Arbejde paa Gaardens Arealer foregik herfra. Jørgen Lunds Marker laa paa Lundtoftevej fra Julius Petersens Hus (Nr. 41) til Danmarksvej paa begge Sider. Tillige var der Arealer paa begge Sider af Kulsviervej helt op mod Brede.

Jørgen Lund havde faaet overdraget Renovationen fra Kommunen og skulde sørge for Afhentning af Skrald og Tømning af Latrin fra Kommunens Beboere. Der var jo ikke Toiletter med Hiv dengang. Det var Sønnen Christian Lund, der stod for denne Afdeling, og dens Personale, Heste og Vogne var ligeledes installeret i Stakhaven. Dagrenovationen blev kørt til Skraldepladsen for Enden af Nørgaardsvej, medens Natrenovationen blev kørt ud i Latrinkulerne ved Carlshøj og Lyngen.

Paa selve Hovedgaarden Krogbjerggaard var der oprettet Stutteri med Trav- og Galopheste, lige som en Del af Kongens Heste var opstaldet her. Der var kostbare Hingste og Hopper og smaa bitte Føl, som indgik i Avlen, og jeg tror der var 40-50 Heste i Staldene. Der var saaledes nok at tage fat paa. Jørgen Lund, som daglig dirigerede det hele, var paa sit Kontor, hvor han havde Overblik over hele det Arbejdsfeldt, der daglig fungerede paa bedste Maade. I Kontorvinduet havde han et System af Metalstænger, saa han kunde lukke Vinduesklappen op, og med en Klokke kunde han tilkalde Folk fra Stalden. Ogsaa i Marken, hvor jeg arbejdede sammen med Jørgen Christiansen

og Rasmus Nielsen (som om Aftenen var Kontrollør i Biografen), var der nok at bestille. Store Arealer var udlagt til Folde, hvor Stutteriets Heste græssede, og vi havde Kornmarker, hvor Sommerens Høst blev bragt i Laderne og brugt som Vinterfoder til de mange Heste. Vi havde Kartoffler, Grøntsager m.m., saa vort Arbejde var alsidigt og interessant. Jeg var i Marken i 18 Maaneder og blev derefter flyttet til Stutteriet.

Paa Krogbjerggaard var der etableret en Afdeling for Galophestene, som var i Træning og ejedes af et af Købbyens største Firmaer, Brødrene Hans og Albert Mauritzen. Staldmester var Peter Rasmussen, der havde været der i nogle Aar. Træner for Galophestene var en Englænder ved Navn Foster, og Jockey'en hed Sadgrove. For mig blev det en interessant Opgave. Vi mødte i Stalden Kl. 6 Morgen og vaskede og striglede Hestene. Derefter red vi ud, Ruten var ad Klampenborgvej, igennem Dyrehaven og videre til Galopbanen. Her fik Hestene et rask Galop eller et Par Baneomgange; det var Træneren, der bestemte. Derefter returnerede vi til Krogbjerggaard og overtog næste Hold, der fik samme Tur. Vi var som Regel færdige Kl. 2 om Eftermiddagen; men det var ikke Fyraften dermed. I Stalden var vi 5-6 Mand, og vi skiftede med Vagter i Stalden til Kl. 12 om Natten. Var der syge Heste eller Hopper, der skulde fole, maatte vi vaage hele Natten. I Stalden var desuden Brødrene Hans og Emil Hansen, Christian Henriksen og Godtfred Olsen. Af Galophestene passede jeg Lily, der var Derbyvinder i 1913. Aaret efter var jeg med Sadgrove en Søndag Morgen paa Galopbanen. Lily skulde have et rask Galop, da den om Eftermiddagen skulde starte i det store Pokalløb. Da vi red hjem, spurgte jeg Sadgrove, om vi havde Chance for et godt Resultat. Han mente, vi blev Nr. 3, og jeg glædede mig til Eftermiddagens Løb. Jeg var nede med Lily ved Starten, og der var 8 Heste i Løbet. Starten gik fra 2400 Meter Mærket, og de kom godt fra Start. Klampenborg var Favorit. Der var to Omgange, og i første Omgang var Feltet nogenlunde samlet; men i sidste Omgang stod jeg oppe ved Maaltaarnet, og i Opløbet ved Møllers Hus kunde jeg skimte, at Lily (en rød Fuxhoppe med hvid Blis i Panden) var

med i Spidsen, og jeg var spændt paa, om den kunde holde. I Opløbet før Maalet var Lily stadig i Spidsen og vandt med en halv Længde. Det var en glædelig Festdag.

En Gang om Aaret var der Daabsfest for de Føl, der var blevet født i Aarets Løb. Ved en af disse Fester skulde jeg være Piccolo. Fru Lund havde syet et Par stribede Bukser og lavet en Paryk, og jeg skulde have en rød Jakke paa og sværtes som Neger. Jeg fik fat i noget Kønrog og Kokusfedt, og jeg blev en smuk Neger. Jeg skulde bare staa i Entreen og modtage Gæsterne og tage deres Tøj, men intet sige. Jeg klarede Velkomsten indtil sidste Gæst, som var klædt i en Storm P.-agtig Dragt. Han sagde: »Kan du ikke lukke Munden op og tale?« »Jo,« sagde jeg, »Men jeg maa ikke.« – Det var Svigersønnen Chr. Guldmann, der var gift med Jørna Lund. Da Klokken var 10 om Aftenen, fik jeg fri. Jeg gik saa ned paa Hotel Lyngby, hvor Boldklubben havde Karneval, og deltog som maskeret i Festen. Jeg fik fat i Nattens Dronning og svingede mig i Dansen. Men da Maskerne faldt, viste det sig, at det var min tilkommende Svigermoder, saa jeg blev jo noget forbavset.

Vi unge Mennesker fra Bondebyen færdedes meget i Logebygningen paa Lundtoftevej, hvor de forskellige Afholdsloger havde til Huse: Furesøen, Sorgenfri, Fremtiden og Blaa Kors. Disse Foreninger havde Møder en Gang om Ugen, og Lørdag og Søndag var der Dans paa Programmet. Det var som Regel Hagens Orkester, der leverede Musikken. Svend Hagen, der var Kapelmester, spillede Violin og Søsteren Emmy Mandolin, og Faderen var Janitschar. Dansen begyndte Kl. 8 om Aftenen, og saa var der Vals, Sekstur og Forkert-om til langt ud paa Natten. Det var haardt for mange af Deltagerne; deres Arbejdstid begyndte Kl. 6 Morgen. Men det gik, de var vant til Turen.

I 1914 fik jeg Interesse for Idrætten. Vi var en Del unge Mennesker, der kom op i Idrætshuset paa Hovedgaden Nr. 43, hvor Lyngby Athletklub havde Lokaler. Der havde tidligere været Brydning og Køllesving paa Programmet; men nu fik vi lov til at prøve Boksning og Løb. Vi var 10-12 unge Mennesker, der startede i Løb, og vi trænede paa Vejen fra Idrætshuset til Geels Bakke, hvor Milepælen stod, hvorefter vi tog Turen tilbage – ialt ca. 5 Km. Løb vi ud paa den anden Side af

Geels Bakke og forbi Rudersdal Kro, var vi oppe paa 10 Km. I det første 10 Km.-Løb, vi startede i, blev Vinderen Svend Aage Johansen, der boede i Aastræde 10. Jeg blev selv Nr. 2, Nr. 3 Alfred Larsen, Nr. 4 Johannes Larsen og Nr. 5 Villy Beck Petersen, der boede i Østergade. Til Boksningen kom Bülow Rasmussen, Sophus Petersen, Carl Olsen fra Brede, Hans Petersen, Sally Brodersen og Holger Jørgensen, ligesom jeg ogsaa selv var med i Træningen. Vi fik en Bokser, der hed Jørgensen, som kom ud fra I. K. 99 og lærte os en Del af Finesserne. Det skete under Træningen, at man fik en blodig Næse; men vi havde to Spande og fik Vand gratis hos Bagermester Bagger, der boede ved Lyngby Mejeri og for øvrigt var Ejer af Grunden.

Den 14. August 1917 blev jeg indkaldt som Soldat og skulde give Møde paa Sølvgades Kaserne i København.

Jeg var i Soldaterperioden en ret god Bokser og fik flere Gange fri til Boksekampe. Paa mit Hold var Danmarksmesteren Godtfred Johansen fra Sparta, vi var i samme Vægtklasse. Han var Mester i 1918 og 1919. Ved disse Mesterskaber deltog baade Bülow Rasmussen og jeg, men vi tabte begge. I 1918 deltog jeg sammen med Alfred Larsen, Aage Wegner og Johan Nielsen i Stafetløbet Brønshøj rundt – et Stafetløb, hvor vi vandt Brønshøj-Pokalen til Lyngby Idrætsforening. Jeg deltog samme Dag i en Brydematch i Brønshøj Tivoli, hvor jeg vandt en Kamp mod Niels Florin fra I. K. 99 og dermed vandt 6 Sølvskeer.

Da Krigen sluttede i Tyskland den 12. November 1918 var jeg til Skarpskydning paa Skydebanerne paa Amager; men jeg fik fri og fik Tilladelse til at tage hjem til Lyngby. Da jeg skulde tilbage til Kildebrønde Kro om Aftenen, var jeg i København ved 9-Tiden og skulde videre med et Tog ved 10-Tiden. Paa Hovedbanegaarden mødte jeg en af mine Skolekammerater, Niels Peter Petersen, der havde været i Lære hos Boghandler C. G. Petersen i Lyngby. Vi hørte paa Banegaarden, at Tyskerne havde sluttet Fred, og han inviterede mig paa en Genstand i Restauranten. Jeg var glad, da jeg hørte at Krigen var sluttet, og gik med paa hans Indbydelse. Vi sludrede, og jeg kom først med Nattoget Kl. 12. Jeg tog til Taastrup og skulde derefter gaa til Kildebrønde. Da jeg kom til Kroen, var der tændt Lys overalt. Jeg var forbavset over alle

Lysene, og da jeg kom ind, var der Jubel og Glæde, for mine Kammerater havde faaet Meddelelse om, at vi skulde hjemsendes næste Morgen. Jeg fik travlt med at pakke, og næste Morgen var vi klar til at bringe Tøjet til Sølvgades Kaserne, hvor vi afleverede vore Uniformer og kom i det private Tøj. Mine Forældre blev forbavsede, da jeg kom hjem; men da de hørte Aarsagen, blev de meget glade.

Der gik to Dage, saa skulde jeg ud at søge Arbejde. Jeg talte med en Kammerat fra Skovshoved, som mente, at jeg kunde faa en Tjans hos en Tømrmester dér. Jeg tog saa til Skovshoved og henvendte mig hos Tømrmester Saunte, hvor jeg fik Arbejde. Jeg skulde hjælpe med forskelligt paa Tømmerpladsen og skulde med Trækvogn køre Tømmer til nogle Byggepladser. Næste Morgen, da jeg mødte Kl. 7, kom Mester ude fra Strandkanten – op af Vandet fra et Hul i Isen. Mester Saunte var Viking og tog sit Bad hver Morgen. Da jeg havde været der i ca. 8 Dage, skulde jeg med et Læs Tømmer til en Villa paa Strandvejen, der tilhørte Manufakturhandler Vilh. F. Jensen, som havde Forretning i Kristen Bernikowsgade i København. Her mødte jeg Johannes Johansen og Viggo Mælkemand fra Lyngby; de arbejdede for Murermester Køhncke i Lyngby. Johansen kendte jeg fra Toftvangen i Lyngby, han var en dygtig Murerarbejdsmand. Da jeg næste Gang kom tilbage med Tømmer, tilbød Johansen mig en Tjans som Murerarbejdsmand, idet han skulde til Lyngby, hvor han skulde med til Bygningen af en Portnerbolig ved Sorgenfri Slot. Jeg sagde til Johannes, at jeg havde aldrig prøvet at bære Sten og Mørtel. Han sagde: »Det skal vi nok lære dig« og jeg sagde saa ja. Jeg begyndte Ugen efter og arbejdede hele Vinteren. Der var 2 Murersvende, som jeg passede. Efter at vi var færdige med Rejsningen af Villaen, var der Rejsegilde. Her mødte Ejeren, Mester Køhncke, der som Gæst havde Værten paa Store Kro, Niels Jørgensen. Der blev holdt Taler, og Ejeren trakterede med Vin og Øl. Tillige satte han en Kasse Cigarer frem med 50 Stk., saa der manglede ikke Tobak. Efter Rejsegildet fik vi Fyraften med fuld Løn. Der var da indført 8 Timers Arbejdsdag, og min Timeløn var 1 Kr. Vi tog næste Dag fat paa Pudsearbejdet. Jeg skulde sørge for at gøre Indkøb af Øl, Surrogatkaffe og Brød. Da der var Rationering paa flere

forskellige Varer, kogte jeg hver Dag Grød, som blev spist til Frokost med Mælk. Jeg sørgede for Ugens Indkøb, og Fredag fik jeg Regningen betalt af Svendene. Min Deltagelse i Spisningen var uden Vederlag, fordi jeg sørgede for Indkøb og Servering. Da begge Svendene var Afholdsmænd, brugte jeg ingen Lompepenge og kunde tage hjem med hele Ugelønnen. Jeg boede hjemme, og jeg betalte 15 Kr. om Ugen for Kost og Logi. Jeg var Idrætsmand og dyrkede Løb, Boksning og Gymnastik i Lyngby Idrætsklub, saa jeg hverken røg eller drak Spiritus. Da vi var færdige i Skovshoved, blev jeg af Kønckne sendt ud paa Garderhøjfortet, hvor der skulde foretages forskellige Reparationer, og vi arbejdede der i ca. 14 Dage. Paa Fortet var der en ældre Oversergent, som havde Tilsyn med os, men vi havde det godt. Mester kom af og til og gav Ordre. Da vi var færdige paa Fortet, skulde vi Dagen efter møde paa Allers store Villa i Frederiksdal ved Bagsværd Sø. Vi var der Kl. 7 om Morgenen, men Mester kom først til Middag, og saa kom vi i gang med at støbe til 2 Drivhuse. Det var et herligt Sted at arbejde. Her var alt, hvad vi kunde forlange af Natur, idet Foraaret var ved at bryde igennem med pragtfuld Sol. Aller havde et lille Hus til Børnene midt i Haven, og Gartneren sørgede for, at Blomster og Buske overalt stod i bedste Flor.

Den 1. April 1919 fik jeg Arbejde hos Hørkræmmer Frederiksen paa Hovedgaden 17. Ejendommen laa, hvor den tidligere Sparekasse nu ligger. Paa Hjørnet i Kælderen boede Melhandler Olsen, og i Kælderen midt i Bygningen havde Hørkræmmer Frederiksen Forretning. I Gaarden laa en lille Bygning, hvor Hørkræmmeren havde Lager og Hestestald. Jeg maatte her tage fat paa et alsidigt Arbejde. Her blev solgt Kul, Koks, Brænde, alt i Isenkram, Mursten, Kalk, Cement, Grus m.m. I Forretningen havde vi fire Slags Sild, danske, islandske og norske. De mindste Sild kostede 6 Øre og de store fede islandske 12 Øre. I Stalden var der 2 Heste, og Staldmester var Ludvig Jensen, som boede paa Smedebakken. Jensen kørte i Byen og hjalp til paa Pladsen med forskelligt: Der blev maalt Kul og Koks, der var Cementrør og forskellige Slags Mursten. Vi havde et stort Lager af Søm, Skruer og alt i Værktøj. Jeg havde mit Arbejde rundt i Gaarden og paa Lageret, og fra

12 til 14 var jeg i Forretningen, medens Mester hvilede sig i Lejligheden oppe i Stuen. Frederiksen var en ualmindelig god Arbejdsgiver. Han var bestemt i sin Optræden og gav altid Raad og Vejledning paa alle Omraader. Jeg mindes engang, hvor Muremester Olsen fra Bagsværd bestilte 25 Sække Cement. Prisen var 63 Øre pr. Sæk. Jeg sendte Ludvig til Bagsværd til den sædvanlige Pris. Da jeg fortalte Mester, at jeg havde sendt Vognen til Bagsværd, sagde han: »Hvad Pris har De taget for Cementen,« og jeg sagde 63 Øre. Hertil sagde han: »Det er rigtigt, men husk næste Gang vi skal til Bagsværd, at saa maa De tage 5 Øre mere, for Heste og Køretøj koster ogsaa Penge.«

Vi skulde en Dag levere 75 Hektoliter Koks til Ejeren af Palæet paa Hovedgaden. Sækkene skulde bæres op paa 2. Sal. Ludvig og jeg gik dog frisk til Sagen, og da vi var færdige og præsenterede Regningen, fik vi 75 Øre i Drikkepenge og blev meget glade. 75 Øre var mange Penge dengang.

Krigen var sluttet Aaret før, og der var Mangel paa flere Varesorter. Vi havde dog et stort Lager af Søm, Skruer og Redskaber, og paa mange af disse Ting steg Priserne med ca. 100 %. Vi maatte derfor forhøje Priserne flere Gange. Ude paa Gaardspladsen havde vi store Koks-bunker, og her blev Koksene maalt i en Tønne. Vi maalte 25 Hektoliter ad Gangen. En Dag, jeg kom ned i Forretningen, sagde Mester: »De har sat Rekord, Andersen« og jeg spurgte med hvad? »Jeg saa, at De maalte 25 Sække Koks paa 75 Minutter, hvilket er Rekord.« – Jeg var ikke klar over, at Mester fulgte med i dette Arbejde; men det kunde jo ogsaa være, at han bare skulde sige noget.

Det var et meget blandet Arbejde. Der kom Mursten, Fliser, Cementrør, Kalk og Mørtel, der skulde bringes paa Plads, og altid skulde man følge med i, hvad der fandtes paa Lageret. Jeg var mest glad for at være i Forretningen; her skulde de forskellige Redskaber være mærket med Pris, og der var System i det hele. Da vi naaede Efteraaret, var jeg ikke saa glad for at gaa Vinteren i Møde. Der var koldt i Gaarden, og de mange forskellige Varer, særligt Byggematerialerne, var kolde, saa jeg tænkte paa at finde et Job, der var bedre. I September fik jeg tilbudt et Job paa Københavns Gardinfabrik paa Mortonsvej. Da

jeg den følgende Fredag fik Fyraften, skulde jeg hente min Ugeløn paa Kontoret. Lønningen laa hver Uge paa et gammelt Pengeskab. Forinden meddelte jeg Hr. Frederiksen, at jeg agtede at rejse, naar Maanedens var forbi. Hertil sagde Frederiksen: »Det er jeg meget ked af. Jeg har været meget glad for Deres Arbejde, og jeg havde tænkt paa, at De med Tiden kunde overtage Forretningen. Jeg har en Søn, der er Skolelærer, og en Datter, der er Sygeplejerske, og ingen af dem er interesseret i at overtage Forretningen. De kan tage Deres Ugeløn, og De vil se, at jeg har lagt 5 Kr. paa Deres Løn som en Paaskønnelse af Deres Indsats i min Forretning.« Jeg blev rørt over hans store Venlighed og tænkte paa, hvad jeg skulde gøre. Jeg sagde: »Jeg har jo ingen Penge, saa jeg kan købe Deres Forretning, saa det er helt umuligt.« Hørkræmmeren sagde, at det kunde maaske godt lade sig gøre. Jeg holdt dog paa at rejse, men takkede for hans smukke Tanker.

Jeg blev derefter ansat paa Københavns Gardinfabrik og begyndte som Spoleskifter paa Gardinvævene. Her var Toholdsdrift, saa Arbejdstiden var for 1. Hold Kl. 6 til 2 om Eftermiddagen og for 2. Hold fra 2 til 10 om Aftenen. Jeg skulde efter Ansættelsen være Medlem af Tekstilarbejdernes Forbund, hvilket skete omgaaende. Af Gardinvæverne paa mit Hold var Aari Petersen, Jens Jensen og Edvard Larsson. Gardinvævemesteren var Tysker, og Direktøren hed Petersen.

Den 27. September 1919 blev jeg kirkeviet med min Forlovede Emmy Hagen i Lyngby Kirke, og vi havde et meget festligt Bryllup, som blev holdt hos min Svoger og Søster Alex Larsen i Søborg. Jeg havde bestilt 5 Biler, som transporterede Gæsterne fra Lyngby Kirke til Søborg. Vi var 22 Personer ialt, og min Svogers Broder, som var Kok paa Amerikabaaden Hellig Olav, stod for Maden. Festen sluttede først Klokken 4 om Morgenens. Som Lejlighed fik vi et stort Værelse og et stort Køkken paa Hyldehavevej Nr. 1. Det var ellers en 2 Værelses, men Viceværtens skulde bruge det ene Værelse til Ejendommens Kontor. Marius Jensen, der boede i Stuen, var medlem af Lyngby-Taarbæk Sogneraad, og som Naboer havde vi, trods det at der var 6 Børn, dejlige Naboforhold.

Fra Arbejderne paa Gardinfabrikken fik jeg paa Bryllupsdagen et

Tekstilarbejdernes Forbund, Lyngby Afdeling på udflugt til Bøllemosen 1917. Turen gik til fods med medbragt mad. Øl og snaps kunne købes ved et udlagt depot i skoven, og mange af kvinderne medbragte kaffe og brød.

Sofus Andersen

dejligt stort Væguhr med store Lodder, og det havde en Klang, som i mange Aar passede paa den rigtige Tid. Uhret var købt hos en Uhrmager Eriksen i København. Og jeg kan huske, at samme Uhrmager besøgte Lyngby hver Uge. Han solgte sine Uhre paa Afbetaling og kom hver Uge efter Afdragene – fra 50 Øre og som Folk havde Raad til. Jeg og mine Søskende havde alle faaet et Uhr til Konfirmationen, og vi var ikke de eneste.

Da jeg havde været paa Fabrikken i nogle Maaneder, blev jeg valgt til Tillidsmand for Arbejderne paa Fabrikken og kom ind i Bestyrelsen for Forbundet. Det var dog ikke mange Sager, vi havde med Fabrikkens Ledelse, og Direktionen saa venligt paa Klagerne.

Da jeg havde været paa Københavns Gardinfabrik i næsten 2 Aar, mødte jeg en Dag Gardinvævemester Rasmus Petersen fra Dansk Gardinfabrik i Aastræde. Vi talte om Gardinvævningen, og han tilbød mig

en Plads, hvor jeg kunde begynde paa en af Vævene. Jeg fik tildelt Væv Nr. 13 sammen med en Kollega Halvor Rasmussen. Det var de billige Gardiner, der blev vævet her, og derfor blev disse Væve altid brugt til Begyndere.

Som Makker ved Siden af vævede Formanden for Tekstilarbejdernes Forbund Vilhelm Nielsen, som var en af Fabrikkens dygtigste Vævere. Jeg var glad for at faa en saa dygtig Læremester, og jeg kom godt med efterhaanden. Der var ialt 13 Gardinvæve, og her blev ogsaa arbejdet i Toholdsdrift. Det er sket, at Maskinerne i meget travle Tider har arbejdet hele Døgnet, saaledes at Væverne maatte arbejde 8 Timer, holde fri 8 Timer, og saa arbejde igen 8 Timer. Det var et haardt Slid, men det varede gudskelov ikke saa længe.

Fabrikant Chr. Hasselbalch havde i 1890 erhvervet Arealet paa Hjørnet af Hovedgaden og Lundtoftevej, hvor han vilde opføre en Fabrik, der kunde fremstille Gardiner. 1891 begyndte han en Virksomhed paa Peter Bangsvej for at finde ud af Gardinvævningens Finesser. Han havde købt en Gardinvæv i England, og den 10. Maj 1891 tog han fat paa Arbejdet. 2 engelske Montører og 2 Arbejdere fra Lyngby, Peter Andersen fra Holmelinsminde paa Bagsværdvej og C. Henriksen, som senere blev Ejer af Jernbanekiosken ved Vedbækbanens Endestation. Disse fire samt Direktør Hasselbalch indledte Arbejdet i Virksomheden paa Peter Bangsvej, og samtidig begyndte Byggeriet paa Fabrikken i Lyngby. Man begyndte med den midterste Bygning, og i Løbet af et Aar var Stueetagen nogenlunde i Orden, saaledes at man kunde flytte den første Gardinvæv til Lyngby. Der kom flere Arbejdere og flere Gardinvæve, og i Løbet af nogle Aar blev Fabrikken udvidet paa mange Omraader. Hasselbalch havde tillige købt Lyngby Mølle og havde saaledes sikret sig Naturkraften fra Furesøomraadet langs Aaen, som ogsaa sikrede Brede Klædefabrik, Ravnholm, Raadvad og Strandmøllen.

Man maa sige, at det var en stor Opgave, der laa forud i det omfattende Projekt. Man maa huske paa, at ved Aarhundredskiftet kunde man ikke bare trykke paa en Knap, naar man skulde tænde Lyset. Det var en helt anden Teknik og Kraft, der sad i Højsædet, og Direktør

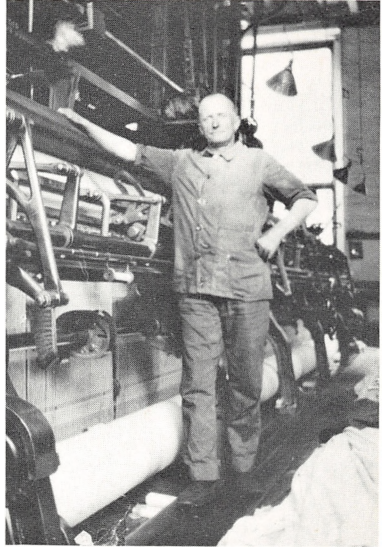
Chr. Hasselbalchs Evner og Dygtighed kom paa en haard Prøve. Men det lykkedes ham i Samarbejde med en Række dygtige Teknikere og Arbejdere at skabe et Mesterværk, som har været til Gavn og Glæde for mange Mennesker i Lyngby-Taarbæk Kommune.

Byggeriet skred hurtigt frem, og det var ikke faa, der kom i Arbejde. Det gjaldt Smede, Ingeniører og Arkitekter, for nu skulde der tages fat paa Maskinhuset, Fyrstedet og den store Bygning langs med Mølleaaen. Da jeg kom paa Fabrikken i 1920, var den fuldt udbygget med alle tre Bygninger og beskæftigede 8-900 Arbejdere. Her var ca. 36 Gardinvævere, og af Pionererne, der var med fra Starten, var der Peter Andersen, Kiosk-Henriksen, Carl Knudsen, Brødrene Bredvad, Peter Hansen (som senere blev Bestyrer paa Lykkens Gave), Hans Hansen (Frem), Chr. Olsen (Virum), Frithiof Hagen, H. Kellermann, Axel Knudsen og Broderen Poul Knudsen, der senere blev Lagerchef, Niels Feldt, Sofus Christensen, Persson, Laurits Jensen, Vilhelm Nielsen og Vilhelm Jensen, Liisberg Petersen. Portneren Carlsen og Gardinvævemester Rasmus Petersen var ogsaa med fra Starten. Inspektør for Gardinfabrikken var Kaysen, som boede paa Rustenborgvej. Han blev senere afløst af Inspektør Schultz, som 1923 fik Bopæl i Villa Olga over for Hotel Lyngby. Fabrikant Hasselbalch opførte 1910 Farveriet paa Mortonsvej; her blev Sønnen Erik Hasselbalch Direktør, medens hans Broder Hugo Hasselbalch blev Leder af Fabrikken i Aastræde.

I 1897 enedes flere af Gardinfabrikens Arbejdere om at stifte en Hjælpekasse. Denne fik Navnet Dansk Gardinfabriks Hjælpekasse, og i de første Love var Sygehjælpen fortolket saaledes, at man samlede 10 Øre fra Medlemmerne pr. Uge, og det indsamlede Beløb blev overbragt til den sygemeldte. Man valgte Peter Andersen til Formand; han var tillige Kasserer og var saaledes alene om Arbejdet. I November 1900 oprettede man i Forbindelse med Hjælpekassen en Begravelseskasse, som ved et Medlems Død ydede en Hjælp paa 30 Kr. Udviklingen paa Fabrikken skred hurtigt frem; der kom flere Maskiner i Gang, og man naaede op paa et Medlemstal paa 47. 1901 kom to nye Mænd i Bestyrelsen: Persson afløste Peter Andersen, og Grundahl skulde være ham behjælpelig. Den 8. Maj 1904 blev der indkaldt til Generalforsamling,

Fra Dansk Gardinfabrik 1921. Ved væven står gardinvæver Frithiof Hagen, som i over 50 år virkede på Hasselbalchs Fabrikker, og som desuden var en ivrig musiker og sanger.

Sofus Andersen

og her blev Frederik Larsen Formand og Chr. Petersen Opkræver og Revisor. I 1913 kom Caspar Schultz og Poul Knudsen samt Liisberg Petersen i Bestyrelsen.

Den 25. September 1914 stiftedes Tekstilarbejdernes Forbund. Her blev Vilhelm Nielsen Formand, Karl Nielsen Kasserer, Liisberg Petersen Sekretær, og i Bestyrelsen kom desuden Peter Andersen og Aksel Knudsen.

Under Lockouten i Sommeren 1925 arrangerede Forbundet en Tur gennem Lyngby til Lottenborg. Man samledes ved Fællesorganisationens Hus paa Sorgenfrivej, og med Musiker Røds 5 Mands Orkester gik Turen ad Bagsværdvej og Jernbanevej forbi Jernbanestationen, ad Gammel Jernbanevej til Hovedgaden og hele Vejen gennem denne forbi Sorgenfri Slot med Afslutning paa Plænen foran Lottenborg.

Paa dette Tidspunkt var der pragtfuldt i Haven med Bænke og Borde. Der var tillige en herlig Veranda, der kunde rumme de ca. 500,

Tekstilarbejdernes Forbund, Lyngby Afdeling under lockouten 1925. Demonstrationstoget står opstillet på Sorgenfrivej ved hjørnet af Bagsværdvej. Sofus Andersen

som var fremmødt. Paa Plænen var der anbragt en Talerstol, og herfra bød Formanden for Tekstilarbejderne Vilhelm Nielsen velkommen. Han omtalte Lockoutens Virkninger og de Vanskeligheder, den forårsagede, takkede for det store Fremmøde og udtalte Haabet om en snarlig Afslutning. Næste Taler var Formanden for Fællesorganisationen Aksel Olsen, som ligeledes takkede for det gode Sammenhold, der prægede Situationen. Efter Talerne tog Medlemmerne Sæde ved Borde og Bænke. Røds Orkester var i stadig Aktivitet med en Del gode Melodier, ligesom Tekstilarbejdernes Sangkor underholdt med festlige Sange.

Fabrikken udvidedes kolossalt. Der blev oprettet Bomuldsvæveri i Aabygningen, og her var det Kvinderne, der var i Flertal. Efter at

Bleggaarden var revet ned, kom en tredje Bygning, hvor der blev indrettet Blegierier, Menderier m.m. Der gik kun faa Aar, saa var Antallet af Arbejdere oppe paa ca. 700. Arbejderne fra Hasselbalchs Farveri paa Mortonsvej blev ligeledes knyttet til saavel Hjælpekassen som Tekstilarbejdernes Forbund.

Fabrikant Hasselbalch havde ogsaa Fabrikker i Gøteborg og i Frederiksstad i Norge. Var der ledige Gardinvævere disse Steder, blev de sendt her til Danmark, og flere kom til Lyngby, baade Mænd og Kvinder.

Jeg arbejdede paa Gardinfabrikken som Gardinvæver fra 1921 til September 1924. Det var en Periode, hvor jeg baade oplevede at være ude i Lockout og at sidde i Bestyrelsen. Jeg var glad for Arbejdet, og der var det allerbedste Kammeratskab.

Biografvirksomhed

I 1924 kom jeg til Filmen – dog ikke som Filmsstjerne, men som Filmoperatør i Lyngby Biograf, der laa paa Grunden ved Siden af Hotel Rustenborg. Biografens Indehaver var Enkefru Nielsen, idet hendes Mand Albert Nielsen var død i 1923. Albert Nielsens Far var Søren Nielsen, som var en af de store Pionerer inden for Filmen og Forlystelseslivet. Han var Søn af en sjællandsk Hønsekræmmer og havde ført en omtumlet Tilværelse, inden Filmen kom og gav hans eminente Forretningstalant en sikker og varig Tumbleplads. Han havde været Billetgrosserer med omrejsende Karruseller og Arrangør af alle Slags offentlige Fester, bl. a. de store Grundlovsfester i Søndermarken. I 1905 etablerede han en Karrusel paa Dyrehavsbakken, og da Sommeren var forbi, aabnede han den første biograf »Biorama« paa Østerbrogade ved Triangelen – den, som senere blev til Triangel Teatret. Og Aaret efter grundlagde Søren Nielsen en Række smaa Teatre i Omegnen, først Hellerup Biograf og Ordrup Biograf, lige som han lejede Hotel Rustenborgs lille Sal, hvor de første Film blev vist i 1906. Sin Biografvirksomhed udstrakte han hurtigt til Provinsen (bl. a. Odense og Aalborg). I Norge stiftede han Paladsteatret i Kristiania, og i Holland

blev han Medstifter af et Selskab, der byggede Billedteatre. I Løbet af 8 Aar blev han Ejer eller Medejer af ialt 16 Biografteatre. Desuden skabte han i 1909 en Filmfabrik, som han kaldte Biorama efter sit første Teater, og i 1912 »Skandinavia«, som han selv ledede. Hertil var knyttet en Filmudlejningsforretning med saavel egne Produkter som udenlandske Film, og han fik saaledes rigelig Brug for det Organisationstalent, som han gennem Aarene havde erhvervet sig.

I 1914 opførte Søren Nielsen et Biografteater paa Hotel Rustenborgs Grund. Det var opført dels i Træ, dels i Cement med to Butikker med Facade til Jernbanevej, medens Operatørrummet vendte ud mod Haven. Det var ikke saa komfortabelt, som Biograferne er nu, men da Søren Nielsens Søn Albert Nielsen aabnede Teatret, fik det hurtigt god Tilslutning, og Lyngby havde faaet en Seværdighed mere. Da jeg begyndte som Operatør i 1924, havde jeg faaet ca. 14 Dages Undervisning hos en af Søren Nielsens dygtige Operatører, som havde været i Biorama lige fra dens Start.

Det var jo i Stumfilmens Dage, og den første Film, jeg kørte, var »Havørnen« med Milton Sills i Hovedrollen. Jeg var meget nervøs for, at Filmen skulde knække, for med de gamle Film skete det ofte, at Strimlen knækkede flere Gange, saa man maatte stoppe. Publikum var dog vant til det og nøjedes med at trampe i Gulvet, og saa kom Maskinen i Gang igen. »Havørnen« var dog en ny Film, og Premiereaftenen gik uden Uheld, saa jeg fik en god Debut.

I Begyndelsen var de eneste Lyde, som ledsagede Filmforevisningen, Apparatets egen monotone Klapren og Snurren; men saa kom Musikledsagelsen, og paa dette Omraade havde Bio en meget dygtig Pianist. Det var Komponisten Haagen Sparre, der var et rent Unikum. Naar Filmen var kørt en Gang igennem, havde han tilrettelagt en Musik, som gav Filmen den forhøjede Stemning. Engang blev han syg en Søndag Eftermiddag, og for at skaffe en Pianist omgaaende fik jeg fat i en lokal Musiker, som ellers spillede til Dans. I Filmen – det var »Gösta Berlings Saga« af Selma Lagerlöf – skete der det, at i en Scene, hvor Kisten sænkes i Graven og de Efterladte staar i forrygende Blæst, saa Slør og Kjoler flyver omkring dem, ledsagede Pianisten denne dystre og sorg-

Fra filmens historie i Lyngby: Fotografi fra optagelserne til »Livet paa Hegnsgaard« på Asa Film 1938-39. Det interessante er, at alle statisterne i denne missionsbus-scene er fra Bondebyen. Sofus Andersens to søstre Agnes og Elisabeth ses således bvo. bagest (nr. 3 fra venstre) og i 2. række (lige til venstre for prædikestolen). I første række til højre deres mor, enkefru Tine Margrethe Andersen.

Sofus Andersen

fyldte Scene med »Han er saa sød, saa sød, den lille Jensen«. – Man tog det ikke saa nøje. Sparre blev senere afløst af H. Andersen fra Holte, der ligeledes var en dygtig Musiker – særlig skrap i de muntre og humørfyldte Løjer med Fyrtaarnet og Bivognen.

Jeg mindes en Aften, hvor Filmstrimlen knækkede og røg ind i Buelysets Kegle. Da Maskinen stadig rullede Filmen frem, slog Flammerne ud og antændte en Rulle Film, som jeg havde lagt frem og skulde skifte med. Der gik Ild i Filmrullen, og i største Hast maatte jeg gribe fat i den og kaste den ud af et Vindue og ned i Haven, hvor den udbrændte.

Jeg fik kørt 1. og 2. Akt færdig, men 3. og 4. Akt brændte altsaa, saa da Ilden var slukket og Politi og Brandvæsen kom til Stede, maatte vi stoppe for den Aften. Filmen hed »Syndens Gade« med Emil Jannings i Hovedrollen. Det var ellers en god Film; men Teatret maatte aflyse og betale Pengene tilbage. Jeg fik nogle Brandsaar paa Hænderne, men fik Ros af Politiet for at have afværget en større Brand.

I 1929 flyttede vi op paa Torvet i det nye store Kino ved Raadhuset. Der var dog ikke meget at flytte med, for i det store og smukke Teater var alt nyt, med moderne Maskiner og straalende Neonlys. Men mange vil sikkert tænke tilbage paa det gamle Biografteater, som, hvor ubetydeligt det end var, dog var et Minde om en af Filmens store Pionerer, der gjorde sit til, at Kongens Lyngby var blandt de første ved Filmens Fremkomst i Danmark.

I 1926 blev Loven skærpet inden for Filmbranchen. Operatørerne skulde paa en Maaned Kursus paa Teknologisk Institut, ligesom de skulde have Kørekort til Bilkørsel og have dette fornyet hvert 5. Aar. Samme Aar fik jeg mit Certifikat og Kort.

Da jeg rykkede ind i Operatørrummet i Kino paa Torvet, var jeg glad for at se de moderne og flotte Maskiner. Det var to tyske Bauer-Maskiner, en venstrehaands og en højrehaands, saaledes at een Mand kunde betjene begge Maskiner. Det var dog stadig Stumfilm, og ved Premieren var der et 4 Mands Orkester under Ledelse af Villy Grevelund. Vi maatte derfor køre Filmen igennem for Kapelmesteren, saa han kunde tilrettelægge Musikken. Fru Nielsen passede Billetkontoret, hun havde to Døtre og en Søn, som var behjælpelige, samt to Kontrollører, som tog imod Billetter og havde Opsyn med Salen.

Harald Aagesen, der i en Del Aar havde virket ved mange store Arrangementer og været Formand for Lyngby Boldklub og en stor Kraft bag Lyngby-Revyerne, virkede som Inspektør i Kino og stod for det forretningsmæssige. Teatret havde stort Besøg og kunde glæde Publikum med de allerbedste Film, der var paa Markedet. Noget efter Starten fik jeg en Lærling, idet en kendt Lyngbyer, Poul Bardino, vilde prøve paa at faa Kørekort. Han var en god Medhjælper og fik Certifikatet Aaret efter.

Sidst paa Aaret 1930 begyndte Tonefilmen saa smaat at komme frem herhjemme. I første Omgang var der dog Tale om indspillede Plader, der fulgte Filmen, og naar Filmen knækkede og der blev klippet af den, kom Tale og Musik ud af Takt, hvis der ikke blev paasat Blindfilm. Saa denne Metode med Plader var jo ikke helt god. Aagesen havde Forbindelse med et tysk og et dansk Firma, som vilde forsøge at fremstille et Toneanlæg i Fællesskab. De to Ingeniører skulde prøve i Lyngby Kino, og i en hel Maaned arbejdede vi fra Kl. 12 om Natten til 6 Morgen. Den tyske Ingeniør kom fra Siemens med Forstærkeranlæg, medens Danskeren Harry Sørensen skulde forsøge med Movitoneanlægget. De naaede frem til flere Forsøg, men om de lykkedes, fik jeg aldrig at vide. Da endelig Toneanlæggene kom frem, var Amerika de første, og saa kom Bang og Olufsen.

I 1931 døde Fru Nielsen, men vi fortsatte med Teatret til 1932. Børnene søgte at overtage Bevillingen og fortsætte, men efter en Del Forhandlinger fik Skuespiller Henry Seemann efter Kongens Anbefaling overdraget Bevillingen. Seemann var Indehaver af Bagsværd Biograf, som saa blev afhændet. Hr. Seemann var hos mig i Operatørrummet for at høre, om jeg vilde fortsætte, hvilket jeg ikke afslog. Men da han kun vilde give 35 Kr. om Ugen, sagde jeg nej. Jeg var paa det Tidspunkt Medlem af Film- og Forlystelsesfunktionærernes Forbund og kunde fortsætte i et andet Teater, ifald jeg fik Lyst. Jeg kørte en Del i Holte og virkede desuden i Birkerød, Hørsholm og Allerød. I Allerød var det Folketingsmand Oluf Steen, der dirigerede Teatret. Selv om det var en lang Tur, var Steen en meget venlig Mand, og jeg var altid glad, naar jeg kom derop. Under Krigen, hvor man kørte paa Cykel og havde Passérseddel, blev man tit om Natten standset af de tyske Soldater, men fik da lov at passere.

I 1936 aabnede det nye Lyngby Bio. Det var Hotelejer Chr. Ørum, der var Bygherre, og Grønlandsfareren Leo Hansen, der havde faaet Bevillingen. I Vestibulen hænger Svend Johansens store Maleri »Solen ses for første Gang«. Det er de to Grønlandsfarere Knud Rasmussen og Filmfotografen Leo Hansen, Teatrets Direktør, der med deres Hundeforspand for Slæderne staar oppe paa Grønlandsisen og betaget skuer

Den gamle Lyngby Biograf fra 1914 under nedrivning 1933. Sofus Andersen

frem mod den store og ventede Begivenhed: Solen, der bryder frem af den lange, triste arktiske Nat. Premieren fandt Sted den 16. September med det svenske Lystspil »Bag Stockholms Kulisser«.

Bladvirksomhed og budcentral

I 1921 blev jeg ansat som Sportsmedarbejder ved Social-Demokraten, der paa dette Tidspunkt udsendte Avisen med Lokalsider i Omegnen 3 Dage om Ugen. Min Idrætsinteresse havde jeg faaet gennem Lyngby Athletklub og senere Lyngby Idrætsforening. Men da Idrætten ikke fik megen Omtale i Dagspressen, var det mit største Ønske at faa dannet et Blad for Idrætten, og jeg førte Forhandlinger med de forskellige Idrætsforeninger. Lyngby Boldklub, Lyngby Cycleklub og Lyngby Idrætsforening var positivt imødekommende; men Foreningerne var fattige og turde ikke binde sig til Udgifter. Jeg var dog Optimist og tog selv Ansvaret. Den 27. Februar 1924 startede jeg med det første Blad, der hed »Idrætsliv« og blev trykt paa Eksprestrykkeriet hos Bogtrykker Alfred Sørensen. En af mine bedste Venner, Harald Aagesen, som havde været Maalmand i Sorgenfri Boldklub, havde i Tyverne en stor Interesse for Sporten, og han havde sagt til mig: »Tag bare fat paa Bladet, jeg skal nok give dig en hjælpende Haand med Tekst og Annoncer.« Vi drøftede Emnet, og næste Dag tog vi fat paa Opgaven. Vi

mødtes Kl. 9 paa Eksprestrykkeriet og startede paa Annoncetegningen. Den første Forretning, vi besøgte, var Manufakturhandler Hillebrandt, hvor Aagesen præsenterede mig og vort Formaal. Hillebrandt var overordentlig elskværdig, og Resultatet blev en pænt stor Annonce. Vi fortsatte det meste af Dagen paa Hovedgaden, til Aagesen sagde: »Nu kan du godt gaa alene, nu har du lært Fremgangsmaaden.« Dagen gik over Forventning; vi fik Bladet i Gang, og mine Medarbejdere virkede perfekt, saaledes at vi fik en god Start.

I det første Nummer af Bladet gjorde vi opmærksom paa, at »Idrætsliv« vilde udkomme til samtlige Medlemmer af de Sportsforeninger, der var tilsluttet Bladet. Ikke-Medlemmer kunde tegne Abonnement hos Postvæsenet eller paa Bladets Kontor og Redaktion paa Eksprestrykkeriet, Hovedgaden 56. Hver af Foreningerne sørgede for en Medarbejder til Bladet: Fra Cycleklubben var det Henrik Nielsen, fra Boldklubben Harald Aagesen og Lauritz Nielsen, og fra Idrætsforeningen Hans Larsen og Johannes Larsen.

»Idrætsliv« blev glædeligt modtaget, baade det første Nummer og de følgende, og vi fik travlt, men glædede os samtidig over den store Interesse. I 1925 opkøbte Kommunen nogle Arealer omkring Engelsborgskolen. Der blev anlagt en Idrætsplads omfattende en Fodboldbane og 3 Tennisbaner, og da disse var færdige, opførte Kommunen et Idrætshus. Udgifterne hertil var 44.000 Kr. Derefter overtog jeg Pasningen af Huset og Banerne. Lyngby Tennisklub havde overtaget Tennisbanerne, og her var der Spillere, der mødte Kl. 6 Morgen for at faa Motion, inden de skulde paa Arbejde, og saa skulde Banerne jo være i Orden. Det var Klubberne, der betalte mit Arbejde med Pasningen; men Lønnen blev ikke til mange Penge dengang.

I Februar 1923 var der begyndt at udkomme et Blad, der hed »Ugebladet«. Det blev ogsaa trykt hos Bogtrykker Sørensen og var i samme Størrelse som »Idrætsliv«. Bladet var upolitisk og blev drevet af Redaktør G. P. Rump, der boede paa Christiansminde paa Toftebæksvej; det udkom om Søndagen. Redaktør Rump fik dog ikke megen Glæde af sit Blad, idet han døde i 1924. Efter en Del Forhandlinger mellem Bogtrykker Sørensen og Familien Rump overtog Sørensen og jeg »Ugebla-

I begyndelsen af 1930'erne eksisterede Propforeningen for Lyngby og Omegn, hvis formål var at hjælpe konfirmander med påklædning. Alle medlemmer fik udleveret en prop med en metalplade med foreningens navn, som de altid skulle bære på sig. Det var tjener H. Hansen på Store Kro, der tog initiativet til foreningen, og i de første år var han meget energisk og fik mange medlemmer. Disse kendte hinanden, og der var hver dag mange, der mødte hinanden på gaden, og så blev der sagt: »Har du proppen?« – Havde man så ikke proppen på sig, måtte man bøde 10 øre, og det var ikke få konfirmander, der på denne måde fik hjælp fra Propforeningen.

Her ses foreningens bestyrelse, stående fra venstre: gardinvæver Johan Kjær, mælkemand Birch Jørgensen, glarmester Poul Møller (Gentofte) og tjener H. Hansen. Siddende fra venstre: glarmester P. N. T. Schmidt og bankkasserer O. Bynke. Sofus Andersen

det« og slog det sammen med »Ildrætsliv«. »Ugebladet« udkom derefter om Fredagen, første Gang den 9. Januar 1925 med mig som Redaktør og Ansvarshavende. Bladet fik et større Oplag, idet vi efterhaanden udkom gratis til alle i Kommunen.

Da vi havde fungeret et Par Maaneder, skete et Uheld paa Trykkeriet, idet Hurtigpressen, som vi trykte Bladet paa, knækkede en Aksel. Vi var netop i Gang med at trykke Bladet, og jeg skyndte mig til Holte og fik Bogtrykker H. Olsen til at trykke Bladet for os. Vi blev en Dag forsinket, men Bladet kom ud. Bogtrykker Olsen trykte »Ugebladet« i 3 Maaneder, hvorefter vi kom tilbage til Ekspresttrykkeriet. Bogtrykker Sørensen flyttede i denne Periode nogle Gange, idet han i 1929-32 lejede den gamle Biografbygning paa Jernbanevej og derefter fik Lokaler i Rustenborg Kro.

I 1933 var jeg til et Møde i Handelsforeningen, og her henvendte Redaktør Gudmundsson sig til mig om Køb af »Ugebladet«. Han tilbød mig at blive ansat ved sit Blad »Lyngby Tidende«, som han havde startet i 1929 i Samarbejde med Handelsforeningen i Lyngby. Jeg sagde, at jeg vilde tænke over Sagen i 8 Dage, saa skulde jeg give Svar. Ugen efter stillede jeg paa Gudmundssons Kontor, hvor vi drøftede Sagen. Gudmundsson tilbød mig Annoncetegningen paa Provisionsbasis, og jeg skulde tillige sørge for Sports- og Foreningsreferater. Vi blev enige om Prisen, og den 23. Februar 1933 overtog A/S Lyngby Tidende »Ugebladet«. Fra den Dag var jeg knyttet til dette Blad, og jeg syntes, at jeg gjorde mit bedste for at yde en god Indsats ved Bladet. Jeg virkede der ca. et Aar, men efterhaanden blev min Fortjeneste ringere, idet Gudmundsson selv gik til de store Handlende og ordnede Annoncerne, saaledes at jeg ikke fik Provision af dem. Herefter tabte jeg Lysten og holdt op.

Tilfældigvis var der en Forretning tom paa Hjørnet af Bagsværdvej og Jernbanevej, hvor tidligere Havanna-Larsen (Edvard Larsen) havde Cigar- og Tobakshandel. I denne Forretning var der to Lokaler og i Gaarden to Garager samt et Rum, hvor Viktualiehandler Carl Johansen havde Røgeri. Som Nabo havde jeg Glas- og Porcelainshandler Carl Godtfredsén. Jeg bestemte mig for at oprette en Budcentral, fik Tele-

fonnummer Lyngby 1350 og købte 4 Cykler: 2 Stk. med Bagagelad foran og 2 Stk. med stort Kasselad, som kunde klare større Ting. Jeg startede med 4 Bude og fik hurtigt Gang i Foretagendet. Vi kørte baade for Forretninger og private, og det blev efterhaanden til et meget alsidigt Arbejde. Vi modtog Lotterisedler til Fornyelse i København og havde ca. 100 Sedler ved hver Fornyelse. Denne Tur tog jeg selv paa Cykel: Jeg begyndte paa Østerbro, derfra videre over Amager og Vesterbro og paa Hjemvejen Nørrebro. Det var en streng Tur, idet jeg begyndte Kl. 9 og var færdig med Turen Kl. 18, og der var ikke noget, der hed Hvilepauser. Jeg fik 1 Krone for hver Seddel.

Vi havde Reklamer til Uddeling, og paa den ene Kassecykel var der et spidst Tag, hvor vi paa begge Sider kunde male Tekst. Jeg kørte for Harmonikaspillerne Gellin og Borgstrøm, naar de havde Koncerter paa Hotel Lyngby, og vi kørte Byen rundt i 2 Timer nogle Dage forinden. Vi brugte den samme Fremgangsmaade ved Andespil og mange andre Fester. Vi bragte Telegrammer og Gaver ud til de forskellige Festedage og havde meget at bestille paa dette Omraade. I Sommertiden udførte vi Havearbejde, og vi havde Kunder overalt i Byen. Vi bankede Tæpper for Folk, modtog Tøj til Vask og Rulning – men maatte efterhaanden sige stop, det blev for meget.

Jeg havde i Tankerne at starte et nyt Blad, og jeg afhændede Budcentralen til mit ældste Bud Carl Johansen, der lejede Lokaler paa Lundtoftevej hos Bladhandler Plambeck. Da Carl Johansen havde flyttet sine Sager til Bondebyen, fik han Tlf. 1349, og jeg fik Lokalerne paa Jernbanevej gjort i Stand. Jeg forhandlede med Bogtrykker Krøyer paa Sorgenfrivej om at trykke et Blad for mig, og vi blev enige. Derefter tog jeg fat paa Opgaven og besøgte mine tidligere Kunder, der tog venligt imod mig. Resultatet blev, at jeg den 31. Maj 1934 kunde udsende Lyngby Folkeblad (med Undertitlen »Idrætsliv«).

I 1940, hvor Tyskerne rykkede ind i Danmark, var der overalt Nervøsitet med Hensyn til, hvad der vilde ske, og hvorledes Udviklingen vilde blive. Paa dette Tidspunkt blev mange Varer rationeret, og Gudmundsson benyttede Lejligheden til at købe Lyngby Folkeblad, idet han sagde, at Papir vilde faa en Kvotaordning. Da jeg paa det

Ved de olympiske lege i Berlin 1936 deltog de danske svømmepiger Ragnbild Hveger og Inge Sørensen og vandt hhv. sølv og bronze. De fejredes siden ved en mindre festligbed på Hotel Lyngby, hvorfra dette billede stammer. Fra venstre landinspektør Chr. F. Holm, Hotelejer Jørgen Jørgensen, Ragnbild Hveger, Inge Sørensen, fotograf Arildslund (A. P. Foto), journalist Bang (Lyngby-Taaræk Bladet) og Sofus Andersen (Lyngby Folkeblad).

Sofus Andersen

Tidspunkt havde rigeligt at bestille, solgte jeg. Der gik dog kun kort Tid, saa dukkede »Folkebladet« op, udgivet af Bogtrykker Sørensen med Ejendomsmægler Gramkow og Poeten, Poul Sørensen, i Redaktionen. I 1944 blev jeg Vagtleder ved Kommunens Vagtværn, og i Januar samme Aar blev Albert Müller Redaktør af »Folkebladet«. I 1945 blev Poul Sørensen ansvarlig Udgiver og Redaktør.

Den 4. April 1946 fik jeg Indbydelse til et Møde paa Nationaltidende, Ved Stranden 18 i København. Nationaltidendes Direktør spurgte mig, om jeg havde Interesse i at overtage Ledelsen af Københavns Amts

Avis, som Nationaltidende havde overtaget efter den mangeaarige Redaktør Charles Herdahls Død. Jeg fik tilbudt en Maanedsgage paa 500 Kr. plus Provision for Annoncerne. Til Bladet, der var konservativt, var knyttet et Udvalg, der bestod af Ingeniør Jacob B. Hededam, Tømmerhandler Johannes Fog og Skoleinspektør A. C. Tandrup fra Virum Skole. Jeg gjorde opmærksom paa, at jeg vilde have én, der var ansvarlig for Bladet, samt at jeg ikke vilde blande mig i det politiske Stof, hvilket Udvalget godkendte.

Vi kobled saa Bladene sammen, saa Navnet blev Københavns Amts Avis med Undertitlen Virum Folkeblad. Vi fik Redaktion paa Hovedgaden 44 ved Siden af vor Kollega Lyngby-Taarbæk Bladet. Paa Konto- ret fik vi en Dame til Hjælp, og vi fik 3 Telefoner – Nr. 1948, 1949 og 1950. Desuden fulgte Virum-Redaktøren Georg Ahrendt med samt Poul Sørensen og som ansvarlig Redaktør F. G. Porst fra National- tidende.

Den 11. April 1946 startede vi med et 6-sidet Blad, der udkom gratis til samtlige Hjem i Lyngby-Taarbæk Kommune. Jeg var meget glad for, at Bladet blev trykt paa Nationaltidende, som havde et hurtigt og moderne Trykkeri med Rotation til diverse Farver. Vi kunde variere med 6-8 eller flere Sider. Vi fik ogsaa travlt med baade Annoncer og Tekst – de politiske Medarbejdere var her Jacob Hededam og A. C. Tandrup. I Samarbejde med Nationaltidende arrangerede vi forskellige Dag- og Aftenture, og da Prisen for f. Eks. en Nordsjællandstur kun var Kr. 2,50, havde vi stor Tilslutning. Paa Kongens Fødselsdag var Bladet paa 8 Sider og i Farvetryk, det samme gjaldt Jule- og Nytaarsnumrene.

Ved Begyndelsen af 1947 havde vi en smuk Avis, der ogsaa var fyldt med Annoncer, og vi var stolte af det gode Resultat. Men pludselig skete der noget meget alvorligt, idet der udbrød Generalstrejke paa Bladet. Typograferne stoppede det hele den 2. Marts 1947. Strejken varede 4 Maaneder og blev først afblæst den 5. Juli. Da Nationaltidende ikke længere ønskede at udgive Københavns Amts Avis, og da Gud- mundsson tilbød at købe Bladet, overgik det til Lyngby-Taarbæk Bla- det.

I Marts 1948 blev jeg af flere af Idrætsforeningerne spurgt, om jeg vilde være med til at skabe et Idrætsblad, som jeg havde gjort det i 1924. Jeg havde Lysten og var ikke bange for at tage Risikoen økonomisk. Jeg talte med Lyngby Boldklub og Brede Idrætsforening samt foreninger i Virum og Taarbæk, og jeg fik gennem Aagesen, der var paa en Papirfabrik, skaffet Papir. Den 4. Maj udsendte jeg Idrætsbladet under Navnet »Lyngby Avis«. Bladet udkom dog kun i to Maaneder, saa fik jeg Meddelelse fra Gudmundsson om, at han vilde anmelde mig for Brug af ulovligt Papir, da han ved Købet af Lyngby Folkeblad havde overtaget min Kvota. Jeg var ked af at begaa Ulovligheder, og da jeg var klar over, at Gudmundsson i Kraft af sin Velstand kunde købe flere Blade, købte han Lyngby Avis. Desværre maatte jeg underskrive en Kontrakt om, at jeg ikke maatte udgive flere Blade i Lyngby-Taarbæk Kommune de første 10 Aar. Dermed sluttede min Virksomhed som Bladudgiver.

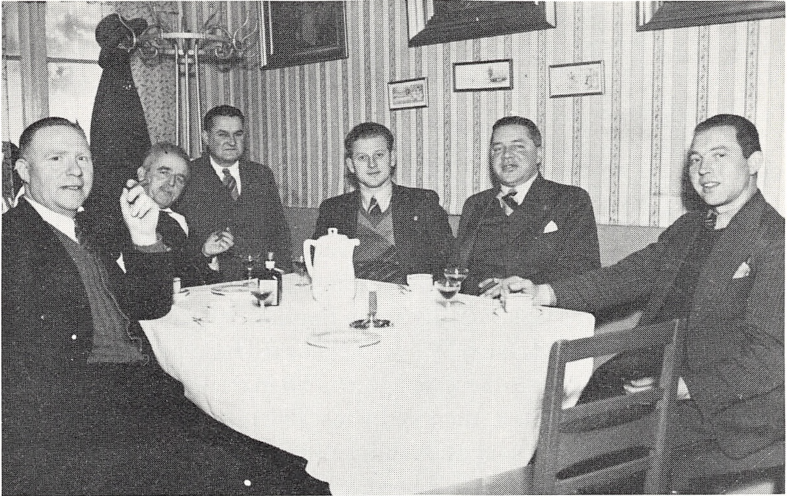
Kommunen og Vagtværnet

I 1937 kom jeg en Del sammen med Ole Jørgensen, der var Tilsynsførende ved Lyngby-Taarbæk Kommunes Renovationsafdeling. Han var tillige beskæftiget med Indsamling af forskellige Oplysninger til Statistisk Departement. Der var paa dette Tidspunkt Tale om Optællinger hos Gaardejerne af Kreaturer, Fjerkræ og Frugttræer. Da han manglede en Mand til Hjælp, sagde han: »Gaa ned paa Kommunekontoret og tal med Hr. Rydahl, saa er der Mulighed for, at du kan faa en Chance.« Jeg talte med Kontorchef Rydahl, som var meget elskværdig og glad for, at jeg vilde paatage mig dette Arbejde. Jeg kunde møde Mandag Kl. 9. Sammen med Ole Jørgensen skulde jeg besøge samtlige Gaarde i Kommunen og tælle Kreaturer: Heste, Køer og Grise. Vi begyndte hos Gaardejer Piper paa Frederiksdalsvej og fortsatte gennem Virum; vor Arbejdstid var fra 9 til 16. Da jeg i Forvejen var kendt med de fleste Indbyggere i Kommunen, var det forholdsvis let at komme i Kontakt med alle, og Arbejdet skred godt fremad. Vi fik ogsaa til Opgave at tælle Frugttræer, og de fleste Steder, man kom, fik man Spørgsmaalet, om der skulde betales Skat af Træerne. Jeg kunde trøste Spørgerne med, at dette ikke var Tilfældet.

En Dag blev jeg kaldt ind til Kontorchefen – Kommunens Kontor var dengang i Aastræde – og han spurgte mig, om jeg kunde hjælpe til ved Gasafdelingen, da en af Gaskontrollørerne var blevet syg. Dette sagde jeg ja til, og næste Dag skulde jeg saa med Gaskontrollør Kofoed ud paa Turen, saa han kunde lære mig Arbejdet. Da Gasmaalerne paa det Tidspunkt skulde fyldes med Vand, medbragte man en Vandbeholder i Form af en Literflaske til Brug ved Påfyldningen. Forresten læste vi tillige Vandmaalerne af i de forskellige Ejendomme.

I to Dage gik jeg sammen med Kofoed, saa skulde jeg selv klare mig, og det gik ogsaa nogenlunde. Kofoed var jo kendt overalt og kom ind næsten alle Steder – hvis der ikke var nogen hjemme, vidste han som Regel, hvor Nøglen var henlagt, og gik derfor sjældent forgæves. Arbejdet blev dog besværligere under Krigen, hvor Gassen blev rationeret, og der skulde aflæses hver Maaned paa samme Tid. Paa denne Tid var Maalerkontrollørerne Cortzen, Louis Petersen, Werner Rasmussen og jeg. Det gik jo ikke helt glat med Rationeringen, og der var en Del, vi maatte lukke for. Der skulde dog tages Hensyn til, om der var Smaabørn i Huset, og jeg mindes engang, jeg blev sendt til et Rækkehus i Virum. Jeg havde af Ledelsen faaet besked paa, at der skulde lukkes uanset Modstand, og da jeg ringede paa og der blev lukket op, gjorde jeg opmærksom paa, at jeg skulde lukke for Gassen. Fruen kom til Døren med et Barn i Barnevogn, og grædende sagde hun: »De kan da ikke lukke, jeg har det lille Barn her, og hun skal have varm Mælk.« Jeg fik Medlidenhed med hende og kørte tilbage til Raadhuset med uforrettet Sag. Her blev jeg imidlertid skældt godt ud af vor Fuldmægtig paa Kontoret, som fortalte mig, at Beboerne af Huset ingen Børn havde, og at de forresten ogsaa skyldte i Skat. Jeg kørte omgaende tilbage til Virum, og saa blev Maaleren lukket.

Der var ogsaa nogle af Gasforbrugerne, der paa andre Maader prøvede paa at slippe uden om Rationeringen. Et Sted havde en Mand drejet Gasrøret uden om Maaleren, saaledes at der tilsyneladende kun var brugt nogle faa Kubikmeter. Da jeg gjorde opmærksom paa dette, sagde han, at de ikke havde brugt ret meget, fordi de havde været ude at rejse. Jeg undersøgte dog Maaleren og kunde konstatere, at han paa

Fra sammenkomsten på Lottenborg: fra venstre Henry Cortzen, Ole Jørgensen, restauratør Ernst Høegh Hansen, Louis Petersen, Sofus Andersen og Werner Rasmussen. Sofus Andersen

denne Maade havde lavet noget ulovligt. Dagen efter blev Maaleren taget ned og Gasrøret lukket.

Nytaarsaften holdt vi op med Arbejdet Kl. 14, og vi Aflæsere blev enige om at mødes til en lille Sammenkomst paa Lottenborg. Vi havde det hyggeligt, fik Kaffe med Æbleskiver og et Glas Likør. Da Restauratør Hansen lukkede Kl. 17, maatte vi hjemad, og vi kom pæne hjem til Familien for at fejre Nytaarsaften.

I 1941 blev det nye Raadhus paa Lyngby Torv indviet ved en større Festlighed, hvor Sogneraadets formand Ingvar Nørgaard bød Kong Christian den Tiende og Statsminister Thorvald Stauning særligt velkommen. Alle var imponerede af den store og særdeles smukke Bygning, der ligeledes havde en Afdeling for Lyngby Politistation. Man syntes dengang, at de store og rummelige Forhold og mange Kontorer var for meget, men efter Kommunens store Udvikling har det vist sig, at Sogneraadet havde det rette Syn med Byggeriet.

Jeg fortsatte som Maalerkontrollør, til Vagtværnet blev oprettet i 1944, og jeg blev ansat her som Vagtleder. Om Besættelsen i Lyngby og Vagtværnets Arbejde, som varede til Krigen sluttede i 1945, skal jeg berette følgende.

For Lyngbys lykkelige Udvikling betød Besættelsen en Standsning. Medens første Verdenskrig kun havde kunnet mærkes i Form af Beredskabsindkaldelser, Dyrtid og Rationering, greb den tyske Besættelse afgørende ind i Byens daglige Tilværelse og vante Livsform.

Fra den første Dag var Sindene i Oprør. Jeg var i den Tid, som jeg ovenfor har fortalt, ansat ved Lyngby-Taarbæk Kommune og mødte paa det gamle Raadhus Kl. 9. Vi var noget raadville paa Kontoret og vidste ikke, hvad vi skulde foretage os. Sogneraadsformand Ingvar Nørgaard var hos Politiet, men ved hans Tilbagekomst fik vi Besked paa at gaa til Arbejdet som sædvanligt. Straks efter Besættelsens Begyndelse blev der dekretet Mørklægning, og baade offentlige og private Beskyttelsesrum rundt om i Byen og i private Huse blev istandsat. Hverdagen prægedes i stigende Grad af Mørklægningen og andre Indskrænkninger. Private Biler blev klodset op og Lastbilerne udstyret med Gasgeneratorer. Alsangen styrkede Befolkningens Sammenhold, og som Tiden gik, skærpedes Modsætningsforholdet til Tyskerne. Sabotagen begyndte langsomt at gøre sin Virkning, og efter den danske Regerings Tilbagetræden den 29. August 1943 tog den et vældigt Opsving. Den 19. September 1944 arresteredes det danske Politi, og rundt om i Landets Byer dannedes kommunale Vagtkorps til Opretholdelse af Ro og Orden.

Den gamle Lyngby Politistation, hvor Kriminalpolitiet fandtes, var beliggende over for Hotel Rustenborg, hvor jeg boede dengang. Om Formiddagen stod jeg ved Hotellet og sludrede med Bogtrykker Sørensen, Hotelejer Ørum og Kriminalbetjent Petersen. Da Klokkeren var 11.30, skulde Kriminalbetjenten til Holte, men sagde, at han vilde komme tilbage en Time senere. Kl. 12 kom de tyske Biler med Soldater og omringede Politistationen. Der blev hurtigt stort Opløb, medens Politiet blev ført ud i en stor Lastbil. Jeg løb ned ad Jernbanevej for at standse Kriminalbetjent Petersen og rakte Hænderne i Vejret for at faa

*Medlemmer af Lyngby-Taarbæk Kommunes Vagtværn fotograferet 1945 ved Lyngby Gasværk.
Siddende i midten Sofus Andersen.* Sofus Andersen

ham stoppet; men han raabte bare: »Jeg kommer om 5 Minutter« og kørte ind. Straks blev han ført op i Lastvognen og kom først til Frøslev og siden sammen med mange Kolleger til Fangelejrene i Tyskland.

Lyngby-Taarbæk Kommunes Vagtværn blev saa etableret og traadte i Funktion den 26. Oktober 1944 Kl. 00. Vagtværnets Chef blev Afdelingsingeniør Sven Abrahamsen med Stedfortræderne J. P. Mechlenburg Pedersen og G. Boisen-Benniche, begge Civilingeniører. Vagtledere var Carl Christensen, Marinus G. Jensen, Børge V. Jørgensen, Valdemar Nielsen og jeg; dertil kom Kontorfolk, Chauffører og Vægte-re. Vagtjenesten var tilrettelagt saaledes, at Styrken var delt i 3 Hold med følgende Vagter: 1. Hold Kl. 8-16, 2. Hold Kl. 16-24 og 3. Hold Kl. 24-8. Holdene skiftede Vagt hver Uge. Kommunens Vejnet blev

inddelt i 13 Distrikter, og i hvert Distrikt blev de forskellige Veje gennemkørt mindst 2 Gange af hvert Vagthold efter et tilrettelagt Skema paa 2 Timer. Dagholdet havde ingen bestemt Patruljetjeneste, men deltog i Udrykninger og holdt Stationen og dens Omraade i Orden. Efter et Par Maaneders Forløb lykkedes det at faa et Lokale i Taarbæk i Ejendommen Christiansrovej 1, saa der kunde oprettes en Vagtstation. Denne havde dog kun aabent fra Kl. 16 til 18, hvor Henvendelse kunde ske. Paa Kontorets Dør var i øvrigt paasat et Skilt, der henviste til Vagtværnet i Lyngby.

Til Vagtværnet var der anskaffet 2 Motorvogne til Udrykninger, med Plads til 5 Personer i hver, ligesom man havde et Arrangement med Lyngby Brandvæsen om at være til Tjeneste som Reserve i Nødstilfælde. I Perioden November-December 1944 havde vi 551 Rapporter, i Januar 1945 350, Februar 355, Marts 366, April 373 og Maj 269, ialt 2264 Rapporter, hvoraf 724 indsendtes til Statsadvokaten. Resten blev afgjort af Vagtværnets Chefer og Vagtledere. De fleste Sager drejede sig om Tyverier, Indbrud, Røveri og Vold; men der var ogsaa Tale om efterlyste Sager og Bedragerier samt Børneværns- og Sortbørssager.

Det var bevægede Dage. Allerede den 2. Aften, vi var i Tjeneste, ringede Telefonen. Det var en Dame paa Buddingevej, som fortalte, at en Mand med Revolver i Haanden forlangte, at Beboerne i 6 Rækkehuse skulde forlade Husene, fordi de skulde bombes. Vi var 5 Mand i Udrykningsbilen, og da vi kom til Rækkehusene, var der samlet mange Mennesker, som saa til. I det 3. Rækkehus saa vi Manden, som stod paa Trappen og raabte: »Forlad Huset.« Jeg sagde til mine Vægttere: »Hold jer tilbage for mig, saa springer jeg op og tager ham bagfra, og saa maa I hjælpe mig.« Jeg sprang op og tog ham om Livet og trak ham ned ad Trappen, og han blev overmandet. Det viste sig at være en Legetøjsrevolver, saa det slap vi let over.

Vor næste Opgave meldte sig en Aften ved 10-Tiden. Stationsforstanderen paa Nærum Station havde iagttaget, at 4 unge Mennesker var kommet til Nærum for 2 Timer siden. Nu kom de tilbage, hver med en Kuffert, og det slog ham, at de sandsynligvis var stjaalne. Han mente, at vi kunde fange dem i Toget ved Toftebæksvej, hvis vi kørte omgaaen-

de. Vi rykkede ud og naaede Toget, og gennem Vinduet i Togets Dør kunde vi se, at de sad derinde. Jeg sagde til mine Kammerater: »Jeg gaar ind først, og saa maa I være parate, naar jeg kalder.« Jeg gik i Toget og spurgte først: »Hvad har I i de kufferter?« – »Vasketøj.« Jeg sagde saa til den første: »Lad mig se,« men i det samme sprang de op, og en af dem trak en Revolver op og raabte: »Op med Hænderne!« samtidig med, at de flygtede ud af Vognen. Den sidste af Røverne var meget rødhaaret; da han vilde ud, forsøgte jeg at holde ham inde i Vognen, og vi sloges om Kufferten. Vi kæmpede videre paa Perronen, hvor vi laa paa Jorden, og han slap tilsidst Kufferten og forsvandt sammen med sine Kammerater langs Skinnerne. Paa den Kuffert, vi havde faaet fat i, sad der et Visitkort, der lød paa Dr. Næser, Nærum. Lægen fik sin Kuffert igen; men de øvrige var forsvundet.

Senere, en Søndag hvor vi havde Vagt paa Dyrehavsbakken, var jeg en Tur i Dansesalonen »Figaro«, og her fik jeg Øje paa den rødhaarede Tyveknægt fra Nærumtoget. Jeg var hurtigt tilbage i Vagten og fik et par Vægttere med; derefter arresterede vi ham, og han maatte en Tur i Spjældet.

Ved en senere Lejlighed afvæbnede vi 2 Hipo-Mænd paa Restaurant Lottenborg. Restauratør Hansen ringede og fortalte, at 2 af disse Hipoer, som var udrustet med Uniform og alle Slags Vaaben, havde revet alle de danske Flag væk fra Lysestagerne og optraadte meget paagaende over for Personalet. Vi var 5 Mand, som hurtigt kom til Lottenborg, og under Køreturen havde vi aftalt, hvordan vi skulde gaa til Sagen. To Brødre Thøgersen fra Virum skulde gaa i Spidsen og gribe én hver, og saa skulde vi afvæbne dem for Revolverne. Planen lykkedes, og vi fik dem ud i Vognen efter at have taget deres Patronbælter og de Vaaben, de var mødt frem med. Derefter blev de kørt til Vagten paa Gasværket og sat i Arresten, hvorefter jeg ringede til Vagtværnets chef, Afdelingsingeniør Abrahamsen, og fortalte, at vi havde sat dem i Arresten. 3 Timer efter fik jeg Ordre fra Chefen om at løslade dem.

Næste Morgen kom en stor Lastvogn fyldt med Hipo-Folk ind gennem Porten, og jeg raabte til de Vægttere, som var i Nærheden, om at komme væk og gemme sig. Jeg var alene paa Kontoret, da de første kom

ind. Hipoerne vilde have anvist, hvor vi havde Benzinlageret, og selv om jeg gjorde dem opmærksom paa, at vi købte Benzinen hos Thøger Jungersen, maatte jeg dog vise dem rundt paa Gasværket. De fandt ingen Benzin og kørte derfor igen; men hvis de havde ledt i de store Kulbunker, havde de let kunnet finde Benzinen.

Vi havde ogsaa en Tyverisag. En ældre Dame i Brede var blevet frastjaalet sine Rationeringsmærker samt 300 Kr., der laa i hendes Kommodeskuffe. Jeg kørte til Brede for at undersøge Sagen, og da jeg talte med nogle af Naboerne, fik jeg oplyst, at man havde set en ung Mand, der blev kaldt Gandhi, gaa op ad Trappen til den bestjaalne. Jeg fik at vide, at denne Gandhi mest opholdt sig paa kaffebaren ved siden af Biografen paa Torvet i Lyngby. Vi kørte saa til Torvet, og jeg var saa heldig at træffe ham og bad ham gaa med udenfor, fordi jeg vilde tale med ham. Jeg sagde da til ham: »Du har stjaalet fra en fattig Kone i Brede;« men han protesterede og spurgte, om jeg troede han vilde stjæle fra en fattig Kone. Vi tog ham med til Vagten og satte ham ind i én af Arrestcellerne. Lidt efter blev han afhentet fra Cellen, og jeg bad ham sige Sandheden. Han var meget højrøstet og blev ved at nægte, hvorefter jeg bad vor Chauffør Hans Petersen om at starte Bilen, for »Nu kører vi til Brede.« Gandhi raabte: »Jeg vil ikke til Brede,« og nu kom Sandheden frem; det var ganske rigtigt ham, der var Tyven. Han blev saa kørt til Blegdamsvej og overgivet til Statsadvokaten, som overtog Sagen.

Da Krigen var afsluttet, var jeg inviteret til en Fest paa Gentofte Raadhus, og foran Raadhuset stod Gandhi som Frihedskæmper med Bind om Armen. Jeg spurgte, hvorledes det kunde gaa til, men fik intet Svar.

Noget før Krigen sluttede blev der ringet om en Brand paa Fortunfortet. Vi tog derud, og Aarsagen viste sig at være, at nogle unge Mennesker var brudt ind paa Fortet, hvor der var en Virksomhed, der fabrikerede Fyrværkeri. De havde tændt Ild, som saa havde antændt Fyrværkeriet. Det meste af Lageret brændte, og det var saa alvorligt, at en ung Mand fra Hjortekær indebrændte. Dagen efter, da Brandstedet blev undersøgt, fik vi af en af Karlene paa Dyrehavegaard en stor Pose

med Fyrværkeri, som vi tog med hjem til Stationen paa Gasværket. Rapporten blev sendt til Statsadvokaten.

Den 4. Maj 1945, da Krigen sluttede, blev Danmarks lykkeligste Aften. Mit Hold havde Vagt denne Aften, og da vi gennem Radioen hørte Johannes Sørensens Stemme fra London forkynde, at de tyske Tropper i Danmark og Holland havde overgivet sig til Feltmarskal Montgomery, tændtes Tusinder af levende Lys i Vinduerne. Mørklægningsgardinerne blev revet væk, og Folk strømmede ud paa Gaderne. Paa Pladsen foran Raadhuset samledes i Aftenens Løb flere Tusinde Mennesker, og der blev raabt paa Lys i Vinduerne i Raadhuset. Det varede ikke længe, før Sogneraadsformand Ingvar Nørgaard foranstaltede Lys i Vinduerne. I det ene Hjørne af Raadhuset var den nye Politistation, hvor Tyskerne residerede; men de trak ind i Lokalerne og var vist ikke engang klar over, hvad der skete.

Ved Midnatstid samledes vi paa Vagtværnets Station. En Forretningsmand i Lyngby havde engang lovet, at naar Krigen sluttede, vilde han komme med Vin og Cigarer til det Hold, der var paa Vagt. Nu mødte han op med de lovede Varer, og medens vi skaalede i Vinen, fandt vi den Pose Fyrværkeri frem, som vi havde fra Branden paa Fortunfortet, og vi fik saaledes en festlig Afslutning paa Krigens onde Aar.

Dagen efter rykkede Frihedskæmperne ind paa Vagtværnets Station, og vi fik Overbetjent Hinnerfeldt som Leder. Jeg blev sat til at passe Telefonen paa Kontoret, og i Kraft af, at jeg kendte de fleste i Lyngby, kunde jeg give Oplysninger og Adresser paa næsten alle, der skulde anholdes. Det var mange Biler, der kom i Gang, og baade Frihedskæmpere og Vægtere havde travlt med at afhente Personer, der havde hjulpet Tyskerne under Krigen. De blev i Lastvogne kørt til Hellerup, hvor Frihedsbevægelsen havde Hovedkontor. Jeg tror, vi kørte et Par Hundrede afsted; men en Del af dem blev efter Undersøgelsen løsladt. Der var mange, der ringede og anmodede os om at anholde enkelte Personer; men da flere af disse var ganske uskyldige, undersøgte vi Sagen nøje, før vi greb til Anholdelse.

Vi fortsatte i Lyngby-Taarbæk Kommunes Vagtværn til den 24. Maj

*Sofus Andersen som vagtleder 1945.
Sofus Andersen*

1945, hvor Vagtværnet opløstes. En Del af dets Folk kom tilbage til Kommunen, og de øvrige fortsatte i deres Erhverv.

Inden for Vagtværnet havde vi oprettet en Forening, der fik Navnet »Byvagten«, og som jeg blev Formand for. Foreningens Formaal var at varetage eventuelle Sager vedrørende Vagtværnet samt at arrangere Møder og Klubaftener med festlige og fornøjelige Stunder. Lige efter, at Krigen var sluttet, havde vi saaledes et straalende Arrangement med en Skovtur »ud i det blaa« med Tog, Sejlur, Frokost, Biltur, Kaffe og Dans paa et kendt Hotel. Det var kun Bestyrelsen, der kendte Turens Forløb; Medlemmerne anede intet om, hvor de skulde hen, men var naturligvis meget spændte. Vi skulde møde paa Lyngby Station Kl. 13. Herfra kørte vi til Sorgenfri, hvorefter vi gik ad Prinsessestien til Nybro Kro. Her fik vi en Pilsner og tog saa videre til Regattapavillonen ved Bagsværd Sø, hvor vi spiste Frokosten (koldt Bord). Da vi havde sundet os lidt, kørte Poul Thomsens Rutebil op foran Døren, og med den kørte vi over Fiskebæk til Rudersdal Kro, hvor Værterne, Brdr. Jensen fra

Asminderød, havde dækket op til Kaffebord. Siden gik Dansen til Kl. 24, hvor vi blev afhentet af Poul Thomsens Rutebil og var i Lyngby Kl. 1. Det havde været en virkelig god Tur, som alle var glade for.

Da Vagtværnet blev afmønstreret, blev jeg som de fleste af Kommunens Folk flyttet tilbage til mit tidligere arbejde, Gas- og Vandforsyningen. I 1951 blev der ændret i Aflæsningen, idet der indførtes Kvartalsaflæsning, og der blev derfor mindre at bestille. Jeg fik et Tilbud fra Dansk Papirvarefabrik i København, som havde en Afdeling i Kødbyen, og her var jeg saa til 1967. Jeg besøgte de fleste Grosserere og Fabrikanter i Kødbyen, og i Løbet af et Par Aar naaede jeg en Omsætning, som jeg var fuldt tilfreds med. Slagtere og Viktualiehandlere var dejlige Kunder; vi var dus med hinanden, og fik de en god Behandling, blev de efterhaanden Venner og Kammerater, som man respekterede.

Jeg havde besluttet at holde op med at arbejde, naar jeg fyldte 70 Aar, og nogle Dage før kom min Efterfølger for at tage fat. Paa min Fødselsdag fik jeg saa mange smukke Gaver, at det var helt overvældende. Min Direktør sendte en staaende »Ronson« i Guld, af Dansk Papirvarefabriks Personale fik jeg en pragtfuld antik Staalampe, og fra Slagtere og Personale i Kødbyen kom der en stor, herlig Tyr af Porcelain. Desuden fik jeg et Væld af Blomster, Flasker og Hilsener. Disse smukke Ting giver mig mange gode Minder fra min Tid i Kødbyen.

Jeg købte en Grund i Ballerup ved Siden af Jonstruplejren af min Søster Agnes, der havde købt den ved Fredegaardens Udstykning. Her kunde jeg nyde mit Otium, og der var nok at tage fat paa, idet jeg i en Periode var Formand for Grundejerforeningen. Det krævede noget Arbejde; men jeg havde Lysten til de mange Forhandlinger med Kommunen og Militæret, og vi fik en Bydel, der i Løbet af nogle Aar blev fuldstændigt udbygget med mange smukke og dejlige Huse.

Signe Prytz:

SKARLAGENSFEBEREPIDEMIEN I LYNGBY 1912-13

Da jeg en dag i begyndelsen af 1978 sad på Rigsarkivet for at studere nogle arkivalier angående Sorgenfri Slot, stødte jeg i en korrespondance mellem hofmarskallatet og den kongelige bygningsinspektør på omtalen af »den alvorlige skarlagensfeberepidemi« i Lyngby. Det gjorde mig nysgerrig, og jeg satte mig derfor i forbindelse med direktør Hans Jacob Lemche, Rustenborgvej, hvis far var konstitueret kredslæge under epidemien og blev stærkt engageret i den.

Da direktør Lemche ikke mente, at der havde været skrevet noget om denne sag, begyndte jeg at forske i de tilgængelige kilder, først og fremmest på Landsarkivet, på Rigsarkivet og ikke mindst i kredslæge J. Lemches righoldige scrapbog, som hans søn venligst lånte mig.

Skarlagensfeber var tidligere en meget alvorlig sygdom, som kunne medføre forskellige komplikationer; i 1870'erne og 1880'erne var dødeligheden således stor. I de senere år havde ingen danske byer tilnærmelsesvis en så ondartet epidemi som den, der brød ud i december 1912 her i Lyngby.

I årets forudgående måneder var der intet, der tydede på optræk til noget alvorligt, i september havde der eksempelvis været 3 tilfælde, i oktober kun 1.

Det drejer sig om en akut infektionssygdom, der skyldes streptokokker; de overføres fra menneske til menneske ved hosten, nysen eller eventuelt blot ved berøring. Inkubationstiden er fra 2 til 5 døgn, men den kan være mindre end 24 timer, og selv i denne periode smitter patienten.

Det vanskeliggjorde yderligere bekæmpelsen, at der kunne være raske smittebærere. Sygdommen viser sig ved halssmerter, hovedpine, opkastninger, feber og efter et par dages forløb fint prikket udslæt.

Det var en engelsk læge, der i 1675 gav sygdommen navnet »scarlet

fever« på grund af det røde udslet. Sygdommen har ikke kunnet fremkaldes hos dyr, hvilket har vanskeliggjort undersøgelser og eksperimenter. Ikke alle mennesker er lige modtagelige – børn var dengang mest i farezonen. Den kunne være meget lunefuld derved, at let-angrebne patienter kunne overføre smitte til andre, der blev hårdt-angrebne og vice versa. Den betød langvarigt, strengt sygeleje – ofte op til 2 måneder.

Penicillinet har fuldstændig ændret sygdommens karakter; nu kureres den hurtigt, patienten bliver smittefri på 1-2 dage, så hverken hospitalsindlæggelse eller isolation er nødvendig. I »Dansk Sygeplejeråd«s lærebog i infektionssygdomme har jeg forgæves søgt oplysninger – de er simpelthen overflødige, men i 1912 var situationen helt anderledes.

Fra den 2.-4. december blev der inden for lægekredsen anmeldt 20 tilfælde, hvoraf de 17 var fra selve Lyngby. Flertallet af dem var skolepligtige børn, omtrent ligeligt fordelt mellem kommuneskolen og »Lyngby højere Almenskole«. De blev straks lukket. Tilfældene koncentreredes til at begynde med omkring Rolighedsvej, Hollandshus, den sydlige del af Hovedgaden og helt specielt i en bestemt husrække i byggeselskabet »Frem«.

I de følgende dage steg antallet stærkt. De første patienter blev indlagt på Københavns amts epidemisygehus på Nyelandsvej, men da afdelingen her hurtigt blev fuldt belagt, tilbød Frederiksberg sygehus at stille 20 senge til rådighed.

Efterhånden fandt man frem til smitekilden, nemlig en lille pige i »Frem«. Hun havde imidlertid haft så let et anfald, at forældrene ikke havde fundet anledning til at søge læge. Først efter 4 ugers forløb angav en genbofamilie, hvor 2 børn blev angrebet, denne lille pige som smitekilden, da de havde leget sammen. På dette tidspunkt var den lille pige på afskalningsstadiet – det vil sige, at hun havde kunnet nå at smitte mange andre.

Der var ydermere 2 forhold, som forklarede den voldsomme stigning i antal angrebne. Den lille piges far var postbud og havde netop sin rute i

det kvarter, hvor flertallet af de først angrebne boede. Han havde kunnet nå at smitte mange, skønt han ikke selv fik sygdommen. Det andet forhold drejede sig om mælkevojnene. Straks da skolerne blev lukkede, fandt mange af børnene på – ikke mindst drengene – som tidsfordriv at følge disse vogne og assistere ved mælkeudbringningen. Fra da af var tilfældene spredt ud over hele byen og den nærmeste omegn.

I de første dage kneb det meget med sygetransporten, man havde simpelthen ikke mulighed for at indlægge patienterne så hurtigt, som tilfældene blev anmeldt. Man kunne heller ikke følge trop med desinfektionen af de smittede hjem.

Kredslægen i Lyngby distrikt sorterede under fysikus V. Hansen i Hillerød, som foranledigede Nordre Birks sundhedskommission indkaldt til møde på Lyngby Politistation, den 10. december. Den indstillede til Oversundhedskommissionen, at epidemien skulle tages under »offentlig behandling«. Det skete omgående, og dr. Lemche blev udnævnt til epidemioverlæge. Hvor man hidtil havde måttet nøjes med anvisninger og henstillinger, kunne man nu forbyde alle offentlige forlystelser samt tvangsindlægge patienter, hvis det viste sig nødvendigt.

Foruden epidemioverlægen kom epidemikommissionen til at bestå af hande­lsgartner Poul Hansen, landstingsmand Piper og birkedommer Valeur. Det blev overladt dr. Lemche og Piper at løse den mest presse­rende opgave, nemlig at skaffe indlæggelsesmuligheder i selve Lyngby, nu hvor begge hospitaler på Frederiksberg havde måttet melde fuldt hus. Først overvejede man at leje den gamle skole i Bondebyen; den var blevet nedlagt 3 år tidligere, da den ny kommuneskole blev indviet på Engelsborgvej. I mellemtiden havde lokalerne været anvendt til værk­steder, så der ville gå et par kostbare dage med at indrette nødhospital her. Man regnede med plads til 40 patienter, men det viste sig hurtigt helt utilstrækkeligt. Et andet tilbud kom fra en teltholder på Dyrehavs­bakken, men det duede ikke. Hvor nødtigt man end ville tage den nye kommuneskole i brug, fordi man var klar over, at det ville betyde adskillige måneders afbræk i undervisningen, blev det dog resultatet.

Engelsborgskolen 1909, set fra nordvest (fra Bagsværdvej). Til venstre gymnastiksalen, i midten inspektørboligen og til højre den vestlige pavillon, der var den første, der blev indrettet til hospital.

Lyngby-Taarbæk Kommune

Den var efter datidens forhold hypermoderne og egnede sig med sit pavillonsystem fortrinligt til formålet.

Siden den store koleraepidemi i København (1853) havde man haft et stort depot af senge og sengeudstyr, og herfra blev rekvireret, hvad man havde behov for. Byens læger havde mere end nok med at passe deres patienter, så det blev kredslægens berømte hustru, forfatterinden Gyrithe Lemche, der kom til at forestå indretningen af nødhospitalet. »Dansk Sygeplejeråd« skaffede sygeplejersker, men da der var mangel på dem, kneb det med at få tilstrækkelig hjælp. Familien Lemches store børneflokk hjalp til; den 10-årige Hans Jacob var meget stolt over at blive betroet fordeling af natpotter m.m., men da først patienterne blev

indlagt, var det tabu – undtagen for de 2 ældstes vedkommende Karen (Schack) og Gudmund, som havde haft sygdommen og derfor var immune. Den 15-årige Hans Henrik og hans 5 år ældre fætter Verner M. Iversen hjalp med sygetransporten.

Restauratør Hansen på Hotel Rustenborg (liggende på hjørnet af Jernbanevej og Bagsværdvej) påtog sig at sørge for fourageringen; det vil sige, at der 3 gange dagligt blev kørt mad over til nødhospitalet.

Dr. Lemche havde været formand for skolekommissionen, da sognerådet bestemte sig for at opføre »Engelsborgskolen«. Den gamle skole på Fortunvej (nu Høstvej) var en af Frederik IV's berømte rytterskoler. Sandstenen med indskriften fra 1721 blev overført til den nye skole og indmuret i den østre portstøtte. Ved indvielsen i 1909 var der blevet afsunget 2 af Gyrithe Lemche forfattede sange.

I hver af de 4 pavilloner var der 4 klasseværelser, hvor der kunne anbringes fra 10 til 12 senge i hvert rum. Senere måtte man også tage gymnastiksalen i brug; det var en stor fordel, at den var forsynet med badeindretninger. I de store, lyse, luftige vestibuler kunne man, hvis det blev nødvendigt, også stille senge op; men fra begyndelsen blev de benyttet til servering af måltiderne samt til opbevaring af medikamenter og lægeapparat.

Skolen havde et fortrinligt ventilationssystem; luften kunne fornyes 6 gange i timen, så selv om man for eksempel havde 18 spædbørn i et enkelt klasseværelse, kunne der alligevel sikres frisk luft.

Vejret var dårligt i denne periode; det faldt oven i købet i med brandstorm, men man klarede sig ved at hænge tæpper for vinduerne for at undgå alt for stærk træk.

Pavillonerne havde linoleumsgulve med afrundede hjørner, hvad der i høj grad lettede rengøringen. I de store vestibuler var der terrazzogulve; til lægerne og det øvrige personale var der porcelænskummer.

Da antallet af patienter stadigvæk steg, ansatte sundhedskommissionen en ung læge, der kunne bo på nødhospitalet. Mange af patienterne behøvede hyppige tilsyn – også om natten. De 7 sygeplejersker blev suppleret med en oversygeplejerske; hele personalet kom op på ialt 35.

Som tidligere nævnt kneb det med effektiv sygetransport. Fra Stolpegården havde man modtaget et tilbud om en hestetrukken vogn, men den var i en så miserabel tilstand, at ruderne gik itu under kørslen, og det endte med, at bukken faldt ned over hesten. Der var ikke andet for end at kassere den.

Rygtet om nødhospitalets kvaler nåede Sundby Hospital, der tilbød en sygevojn. Også Falck stillede sig til rådighed med sit automobil.

Dr. Lemche cyklede rundt til sine patienter i byen og til nødhospitalet; der var jo ikke så langt fra Rustenborgvej til den nye kommuneskole.

2 af skolens lærerinder, frkn. Frendrup og Madsen stillede sig uden vederlag til rådighed for sygehuset. Det blev en stor trøst – ikke alene for børnene, hvoraf mange kendte dem fra skolen, men også for forældrene, som i adskillige tilfælde måtte nøjes med at stå i skolegården og kigge ind gennem vinduerne til deres syge børn.

Hele byen var tynget af epidemien. Teknisk Skole havde lukket; Ingeborg Poul-Petersen havde indstillet sin danseundervisning. Mange familier holdt sig ængsteligt inden døre af frygt for smitten, som allerede havde krævet flere dødsfald. Julen stod for døren, men julehandel var der ikke meget af – epidemien gik stærkt ud over de handlendes fortjeneste.

Gyrithe Lemche tog initiativet til en komité, der skulle forberede julen på nødhospitalet. Foruden hende selv bestod den af Adolphine Carlsen, Laura Hansen, Martha Herdahl, Elisabeth Møller og Anna Wilmann. Man bad om småbørnstøj, lærred, legetøj, bøger og blade samt penge. De lokale aviser stillede sig til rådighed ved pengeindsamlingen, hvor Christian X, dronningen og prinserne på Sorgenfri var blandt de første til at yde hjælp. En kasse julepynt kom fra logerne »Lyngby Fremtid« og »Sorgenfri«, suppleret med julepynt fra købmand Ebert. Købmand Bugge skænkede julelys, en isenkræmmer lyseholdere til alle 8 juletræer og en manufakturhandler sendte legetøj. Dr. Lemche henstillede til de borgere, der ville skænke godter, om at give ren chokolade – ikke fyldt konfekt, men gerne pebernødder og isvafler.

Midt under juletravlheden indtraf der et tilfælde af madforgiftning i form af stærk diarrhé og opkastninger; den ramte henved 50 patienter og 7 af funktionærerne, bl.a. oversygeplejersken.

Den foregående dag – søndag – havde man serveret hønsekødsuppe og kogt hønsekød; de mindste havde fået vælling. Politiet fik sagen overdraget; de patienter, der kun havde fået vælling, gik fri, så forgiftningen måtte stamme fra hønsene. Restauratør Hansens kone havde selv plukket dem og bedyrede, at de alle havde virket friske og sunde. Maden havde i øvrigt også smagt udmærket. Hotel Rustenborg havde ansat en hospitalsuddannet kogerske, som man heller ikke kunne bebrejde noget, så konklusionen på undersøgelsen blev, at sagen blev henlagt.

Lillejuleaften holdt Lyngby Kirkes kapellan, pastor Sværdborg gudstjeneste i begge de 2 pavilloner, der var i brug på det tidspunkt. I hvert sygeværelse var der et stort, smukt pyntet juletræ. Opfordringen til at være med til at glæde det store antal patienter, mest børn, havde givet gode resultater.

Den 82-årige pastor Holger F. Rørdam, der havde været Lyngby Kirkes sognepræst siden 1883, var bedrøvet over nødvendigheden af at udskyde konfirmandforberedelsen. Ved nytårstid forespurgte han, hvornår han kunne regne med at genoptage undervisningen? Nu havde den været indstillet en måned; påsken faldt tidligt i 1913 og dermed konfirmationen, så han var bekymret.

I øvrigt døde han i maj samme år og blev begravet på den gamle kirkegård ved Lyngby Kirke, hvor hans forgænger og onkel, sognepræst Peter Rørdam også var stedt til hvile efter at have været knyttet til kirken fra 1856 til 1883. I 1978 har kommunen lovet at vedligeholde gravstedet indtil år 2000, da begge præster har betydet umådelig meget for det kulturelle liv i Lyngby. I kirken hænger der malerier af dem begge.

Takket være Københavns kommune kom der 2 desinfektører til Lyngby for at fremskynde behandlingen af de smittede hjem. Det varede kun

nogle få dage, før man var á jour med arbejdet. Man regnede med, at en desinfektør kunne behandle 10 hjem på en dag. Der benyttedes en opløsning af kreolin eller formaldehyd til desinfektionen. Et af de erstatningskrav, som dukkede op efter epidemien, var fra en kvinde, som havde fået et par støvler ødelagt ved desinfektionen; hun fik 10 kr. i erstatning.

Et forretningsfirma benyttede lejligheden til at reklamere for deres udmærkede »håndlamper«, som kunne betjenes privat til desinfektion i hjemmene. Dr. Lemche advarede herimod; der skulle kyndige folk til dette specielle arbejde, da formaldehyd var meget giftigt. Og hvorfor skulle folk betale, når desinfektionen var gratis, så længe epidemien var under offentlig behandling? Firmaet protesterede: Talrige engelske hjem havde sådanne apparater stående til eventuelt brug. De var konstrueret efter videnskabelige analyser, og der blev solgt millionvis af dem hvert år verden over!

Postbudene fik besked på at vaske hænderne grundigt i desinficerende væske efter at have modtaget posten til omdeling; så vidt muligt skulle de undgå at aflevere breve direkte til de smittede – endnu ikke desinficerede – hjem.

Politiet henstillede til bagerne ikke at lade børn udbringe brød.

Da dr. Lemche fik oplyst, at et barn, der var blevet kørt hjem fra jernbanestationen i en droske, havde fået sygdommen samme dag, fik vognmanden besked om straks at desinficere vognen.

Ved årsskiftet opstod der et problem med nytårstorsken, da sundhedskommissionen i Taarbæk forespurgte, om det var i sin orden, at 2 fiskekoner derfra solgte fisk i Lyngby? Svaret gik ud på, at det kunne tillades, når blot der ikke var konstateret scarlatina i de pågældende hjem.

Læge J. Kuhn, Hellerup, bad på NESAs vegne om en fortegnelse over de smittede huse; man var ængstelig for måleraflæserne, at de måske kunne blive smittede. Man enedes om først at besøge de husstande, hvor der ikke havde været tilfælde af sygdommen, og til sidst – efter desinfektionen var gennemført – at aflæse hos de øvrige.

Til almindelig forebyggelse anbefalede man, at folk gurgede hyppigt med fortyndet citronsaft og ofte vaskede hænder for at beskytte sig mod eventuel smitte.

Epidemikommissionen undgik ikke at blive udsat for kritik – ikke mindst gik det ud over dr. Lemche, men i de allerfleste tilfælde var det aldeles uberettiget. En dag havde en kvindelig patient på nødhospitalet ladet sin mand sende en skriftlig klage over maden: Portionerne var utilstrækkelige, frugtsuppen var ikke sød nok, fisken var ikke gennemkøgt, der blev anvendt margarine i stedet for smør, og man havde serveret skrubber i stedet for rødspætter!

»Nordre Birks Tidende« skrev, at hvis det drejede sig om sparsommelighed, så var det utidigt, når det gjaldt patienterne.

Restauratør Hansen indrømmede, at det kunne være svært at servere fisk for patienterne, når den skulle transporteres i tillavet stand fra hotellet til skolen.

Med sin humoristiske sans gik dr. Lemche til patienten for at høre klagerne direkte. Forinden havde personalet udtalt, at det var fuldt tilfreds med kosten.

»Nå, min gode Madam, hvad er det så, De er misfornøjet med?«
»Ja-a, det var da ikke sådan noget særligt«, svarede hun undvigende.
»Joh, kom nu ud med sproget«, frittede overlægen! »Ja-a, så var det jo det, at man havde serveret rødspætter, men hun var nu overbevist om, at noget af fisken var skrubber!« »Det skal De ikke være ked af,« replicerede dr. Lemche, »jeg spiser ofte og gerne skrubber!«

En dag klagede en kvinde over, at portørerne tillod sig at ryge cigarer, når de kom ind i lejligheden med båren for at hente en patient!

I januar fik epidemikommissionen tilladelse til at anskaffe et såkaldt Døckersk filtelt med 2 rum til personalet, da det nu kneb med plads på skolen.

I de lettere tilfælde af scarlatinaen skulle patienterne holde sengen mindst 3 uger, hvorefter de måtte være lidt oppe og efter 5 uger komme lidt ud i frisk luft, men stadigvæk under behørig isolation.

Det højeste antal patienter, som var indlagt på samme tid, var 207, hvilket krævede en kolossal indsats både fra lægerne og det øvrige personale.

Ikke alle pårørende var lige efterrettelige med hensyn til at følge givne påbud. Det skete for eksempel, at mødre tog deres børn med ind på skolens område for at kunne vinke til patienterne bag ruderne, men det måtte dr. Lemche sætte en stopper for.

På Landboskolen havde eleverne fået strenge påbud om ikke at søge kontakt med mennesker i selve Lyngby. De måtte passere byen, men ikke gå ind noget sted. Skulle de på indkøb eller barberes, måtte de gå til Holte! Ikke desto mindre var der nogle elever, der havde deltaget i et privat foreningsbal; da en af dem kort efter rejste til Falster, viste det sig, at han var blevet smittet. Hans læge telegraferede til Landboskolen, som straks blev lukket.

Også i Virum- og Lundtofteskolerne viste der sig tilfælde, så man måtte lukke, indtil desinfektionen var gennemført.

For skolebestyrer Thyssen på »Lyngby højere Almenskole« opstod der et specielt problem med de elever, der til foråret skulle op til præliminæreksamen. Da epidemien begyndte at afmattes, fik disse elever lov til at blive undervist privat i små hold for at kunne indhente noget af det forsømte.

Sidst i januar kunne de første patienter udskrives fra Københavns amts epidemisygehus på Nyelandsvej. Det betød en aflastning for nødhospitalet, fordi man nu kunne indlægge nye tilfælde der. I begyndelsen af februar kunne man begynde udskrivning af de første patienter fra kommuneskolen.

På dette tidspunkt fremkom der kritik af lossepladsen, hvortil affaldet fra skolen blev afleveret. Det forlød, at byens børn rodede i skraldet for om muligt at finde rester af det legetøj, der var skænket patienterne i julegave. Til at begynde med havde man håbet, at skolens varmfyrr kunne brænde dette affald, men hverken ovnene eller rørene kunne klare denne opgave. Derefter blev legetøjet overhældt med klorkalk; men da man hævdede, at der alligevel var fundet rester af legetøj, der

ikke var blevet desinficeret, sendte dr. Lemche straks en mand ud for at inspicere lossepladsen og grave ned, hvad der måtte være tilbage af fristende sager for byens børn.

Hos en fodermesterfamilie i Virum var forholdene særligt vanskelige. Alle 7 børn blev angrebet og indlagt på Frederiksberg Hospital. Dr. Lemche måtte sørge for, at faderen fraflyttede hjemmet for at kunne opretholde sit arbejde på Holmegård, der lå på hjørnet af nuværende Bredevej og Kongevejen. Moderen, der assisterede ved malkningen, fik forbud herimod. Sidst i april anmodede fodermesteren, om ikke hans kone igen måtte hjælpe til, det havde været umuligt for ham at skaffe ekstra mandskab. Gården havde 43 kreaturer, af hvilke han alene måtte malke 26 køer 2 gange dagligt og 15 stykker 1 gang dagligt. Det var simpelthen uoverkommeligt. Hans kone kunne jo vaske hænder i kreolinvand før hver malkning og skifte tøj både før og efter.

Sygdomstilfældet fik et ubehageligt efterspil, fordi den læge, der udskrev børnene – efter henholdsvis 58, 64 og 80 dages indlæggelse – havde givet dem tilladelse til at genoptage skolegangen, ligesom faderens isolation kunne ophøre. Her måtte dr. Lemche skride ind, og fra fysikatet fik den frederiksbergske overlæge en næse, da nogle af børnene stadigvæk skallede – og altså kunne overføre smitte. Det var endda med betænkelighed, at dr. Lemche i sidste halvdel af maj gav grønt lys for skolegangen. Først i juni måned blev Virumlærerens søn angrebet, og skolen måtte igen lukkes kortvarigt.

Efterhånden som epidemien afmattedes, dukkede erstatningskrav for tabt arbejdsfortjeneste op. Skolebestyrer Thyssen, der kunne åbne for samtlige klasser sidst i narts, fik afslag på ønsket om erstatning, da man regnede med, at han fortsat havde fået betaling fra forældrene i den periode, hvor undervisningen havde været suspenderet. Han havde motiveret sit ønske med, at hensigten var at tilbagebetale forældrene beløbet. Kioskejer C. J. Henriksen var den, der fik det største beløb udbetalt, nemlig 30 kr. for manglende medhjælper i en uge.

Det var i det hele taget småbeløb, det drejede sig om for flertallet af de

30 ansøgere, blandt hvilke var en blikkenslager, en fabriksarbejder, en hattemager, en konditor, en murer, en smed og et postbud. Den ovenfor omtalte fodermester og hans kone fik også tilkendt erstatning.

Langt om længe – den 17. marts – kunne nødhospitalet lukke, idet de resterende 20 patienter på det tidspunkt kunne overføres til Nyelandsvejens Hospital og til Frederiksberg Hospital. Allerede 10 dage tidligere havde man kunnet evakuere 3 af de 4 pavilloner og gymnastiksalen for patienter, hvilket sparede dels den assisterende lægekandidat, dels noget af personalet. Men nu forestod en større oprydning, hvor både sognerådet og skoleinspektør Vald. Fraas kom ind i billedet. Der behøvedes en grundig oprydning, rengøring og desinfektion; der skulle males og ferniseres indendørs, men også skolegården måtte tages under behandling, før undervisningen kunne genoptages. Gruset skulle vandes med en kreolinopløsning – den praktiske og sparsommelige dr. Lemche gjorde opmærksom på, at klorkalk var billigere og lige så godt! Efter denne desinfektion skulle der lægges nyt grus på pladsen.

Alt patienttøj skulle naturligvis desinficeres, også alle skolens rekvisitter: bøger, gymnastik- og skiftesko m.m. Fraas gjorde opmærksom på, at fysiklokalet også burde tages under behandling. I skolegården var der et par skure, hvor det kvindelige personale havde holdt til, men hvor man også midlertidigt havde opbevaret de døde sengetøj. De patienter, der havde haft tilladelse til at færdes ude, havde været i skurene og også anvendt bænkene i skolegården, så alt dette måtte medtages i desinficeringen.

Endelig – den 14. april – kunne man genoptage undervisningen på skolen. Det viste sig, at der kun fremkom endnu 2 tilfælde af skarlagensfeber blandt eleverne; det ene sidst i april og det andet først i maj, men uden yderligere følger. Epidemien var overstået, og fra den 7. april var den ikke længere under offentlig behandling.

På nødhospitalet havde der været indlagt ialt 218 patienter. I december forekom der 2 dødsfald og i januar 7, men regner man antallet med fra de 2 sygehuse på Frederiksberg var antallet af døde 23 og det samlede antal patienter fra hele Lyngby-distriktet 472.

Restauratør Hansen havde fået 1 kr. dagligt i kostpenge for hvert

barn under 15 år – 1,25 kr. for de øvrige. Antallet af forplejninger havde været følgende: december 1.483 – januar 5.378 – februar 3.995 og i marts kun 678.

Den 8. april fik biografen tilladelse til at genåbne; nu var epidemien for alvor overstået.

Af de 218 patienter, der havde været indlagt, var 7 børn under 1 år, 75 mellem 1 og 5 år, 86 mellem 5 og 15 år og endelig 10 voksne mænd og 40 kvinder. Der var på nødhospitalet udført 10 operationer – de fleste under narkose.

Men regnskabets time var ikke forbi. Der blev ført en længere korrespondance, hvor justitsministeriet blev involveret, angående de 70 senge, borde og stole, som man havde måttet anskaffe udover, hvad København havde kunnet udlåne. Betalingspørgsmålet og den eventuelle refusion var lidt kompliceret, fordi både stat og amt havde deltaget i udgifterne. Sognerådet var interesseret i at beholde udstyret, hvis der skulle opstå en ny epidemi. Et så stort antal mente man ikke på højere sted var nødvendigt, da Lyngby jo lå så nær København og ville kunne udstyres derfra. På den anden side indså man, at salget næppe ville skæppe meget i kassen. Problemet var også, om Lyngby kunne opbevare materiellet forsvarligt? Resultatet blev dog, at effekterne blev solgt; det indkomne beløb skulle så indgå i den fælles pulje til dækning af de samlede udgifter.

For dr. Lemche opstod der et problem af principiel karakter, som man førte en længere korrespondance om. Det drejede sig om aflønningen af lægekandidaten, som oversundhedskommissionen havde ansat og udbetalt løn til, uden at dr. Lemche havde haft noget som helst med aftalen at gøre.

Nu bagefter krævede man dette beløb fradraget den godtgørelse, som dr. Lemche skulle have som epidemilæge. Der var stærkt delte meninger blandt dem, der skulle træffe afgørelsen. Flertallet gik ind for, at dr. Lemche selv skulle udrede beløbet, men han gjorde gældende, at stadslæggen i Helsingør en halv snes år tidligere under tilsvarende forhold havde fået dækning for sin ekstra lægehjælp. Dr. Lemche gjorde

også opmærksom på, at han jo intet havde haft med ansættelsen at gøre eller fastsættelsen af den pågældendes løn. Skulle han selv have valgt, ville han have ansat en amanuensis, der kunne have assisteret ham også i hans private praksis, som var gået meget tilbage under det krævende arbejde på nødhospitalet. Hans indlæg slutter således: »Jeg tilføjer dog, at jeg af det ret rigelige vederlag, jeg får, nødigt vil lade sagen gå til ministeriet, for det kunne jo se ud som begærlighed fra min side. Men jeg synes, der foreligger et principspørgsmål, som jeg af hensyn til kolleger ikke bør undlade at hævde«. Resultatet blev, at han selv måtte udrede beløbet!

Under epidemien var der valg til sognerådet. Gerda Mundt opfordrede meget kraftigt Gyrithe Lemche til at lade sig opstille, men hun sagde nej på grund af det overvældende arbejde, der påhvilede hende med det administrative arbejde på nødhospitalet. I øvrigt undlod den konservative vælgerforening at afholde møde af hensyn til smittefaren, og man var meget forarget over, at socialdemokraterne indbød samtlige socialistiske foreninger til vælgermøde!

Som tidligere omtalt cyklede dr. Lemche rundt i byen, når han skulle til sine private patienter. Gjaldt det længere afstande inden for distriktet, benyttede han vognmandskørsel; det varede flere år, før han selv fik bil (1918).

I scrapbogen stødte jeg på et udklip fra sommeren 1913, der fortæller om Gladsaxe sogneråd, der gav ham tilladelse til i praksis at færdes i motorvogn over 600 kg på samtlige kommunens biveje og til alle tider af døgnet. Sognerådet forbeholdt sig dog ret til at ændre denne bestemmelse, hvis der skulle vise sig overvejende ulemper derved!

Samme sommer blev der bevilget den konstituerede distriktslæge ferie fra den 27. juli til den 18. august – dog inden for landets grænser. Tænk, at der skulle søges derom!

Allerede et stykke tid før epidemiens udbrud havde de øverste sundhedsmyndigheder debatteret en revision af epidemiloven. Da man blev klar over, at dr. Lemche havde indhøstet vægtige erfaringer under

Kreds-læge Johan Lemche (1863-1962) fotograferet ca. 1920. Byhistorisk Samling

Lyngby-epidemien, blev han af Sundhedsstyrelsen bedt om at fremkomme med ændringer til lovforslaget. Dette viser, hvilken rolle denne alvorlige epidemi spillede, men først og fremmest hvilken tillid man derigennem viste dr. Lemche. Hans udkast blev færdigt allerede i april 1913; den nye lov blev vedtaget af Rigsdagen i 1915.

I 1914 kunne dr. Lemche fejre sit 25-års jubilæum som praktiserende læge i Lyngby. Længe havde de øverste myndigheder overvejet en ændring af sundhedsvæsenet med hensyn til kredsinddelingen. Den trådte først i kraft med den nye lov i 1915, men uden at dr. Lemche fik sin anciennitet med sig fra distriktslægetiden, hvor han var konstitueret siden 1910. Det må have været lidt bittert – og uretfærdigt – synes man.

Denne virksomme mand, der var kongehusets læge, medlem af sognerådet, af vejudvalget og formand for skolekommissionen og sundhedskommissionen, lagde først op efter 62 års virke.

Lyngby har meget at takke ham og hans hjem for!

Litteratur:

Fra Landsarkivet:

Københavns Amts nordre lægedistrikts journaler 1912-1915.

Københavns Amts nordre Birks epidemikommissions protokol 1912-1913.

Oversundhedskommissionen for Københavns amtsrådkreds 1914.

Embedslægearkivet for Københavns Amts nordre lægedistrikt 1912-1915.

Københavns Amts arkiver for nordre lægedistrikt.

Fra Rigsarkivet:

Sundhedsstyrelsens medicinalberetning for Københavns Amt 1912-1914.

Sundhedsstyrelsens indberetninger. (Uddrag af medicinalberetninger for Sjællands nordre landfysikat 1912-1914.)

Trykte kilder:

Esman, Viggo: Infektionssygdomme.

Faber, Holst og Petrén: Lærebog i intern Medicin. 1927.

Niels Nilausen: »Skarlagensfeber er ikke udryddet«. Artikel i »Berlingske Tidende« 20. 2. 1978.

57 udklip fra dr. J. Lemches scrapbog 1912-1913 fra følgende aviser: Ekstrabladet, Københavns Amts Avis, Nationaltidende, Nordre Birks Tidende, Politiken, Social-Demokraten og »Vort Land«.

PS: En speciel tak til direktør Hans Jacob Lemche for udlån af faderens scrapbog, for gennemlæsning af manuskriptet og supplerende oplysninger.

Ena Hvidberg:
LYNGBYBØNDER –
BONDEARISTOKRATER

Selvforståelse udtrykt gennem navneskik

»Bønderne i Lyngby, de var jo sådan lidt finere. De rigtige bønder, det var jo ikke deres store nummer.«

Sådan beskriver en efterkommer af de store bondeslægter i Lyngby, fru Karen Hansen, (Rævehøjgård, Lundtofte), besidderne af slægtsgårdene i Lyngby.

Gennem mere end 100 år var gårdene i Lyngby på slægtshænder. Men hvornår holdt disse lyngbybønder op med at føle sig som »rigtige bønder«?

Indenfor sociologien arbejder man med et begreb, der hedder referencegruppe. Et menneskes referencegruppe er den gruppe, det har en positiv følelsesmæssig tilknytning til, og hvis normer, vurderinger og livsstil det overtager.

Med en gruppe menneskers livsstil menes deres fælles adfærdsformer og de ting, de omgiver sig med. At kortlægge variationer i livsstil og at finde frem til de bagvedliggende fælles normer og vurderinger er etnologiens særlige studieområde. Vil man undersøge en gruppes livsstil, kan man eksempelvis undersøge hvordan gruppen bor, spiser og klæder sig, da disse områder ikke alene fortæller noget om levestandard, men også kan afsløre ideologi og tilhørsforhold til bestemte referencegrupper. Man kunne derfor stille spørgsmålet: Hvornår kan man finde tegn i bøndernes livsstil på, at de har skiftet referencegruppe?

En af de forskere, der har beskæftiget sig med at undersøge menneskers livsstil, er den svenske etnolog og socialantropolog, Börje Hanssen. I sin doktordisputats om Österlen i Skåne har Börje Hanssen undersøgt forskellige befolkningsgruppers livsstil gennem 1700- og 1800-tallet.

Ved at gennemgå et stort antal kirkebøger, folketællinger, de såkaldte husforhørslistes, auktionsprotokoller etc. og analysere dette materiale, har Börje Hanssen delt befolkningen op i to grupper efter deres livsstil. Den ene gruppes livsstil betegner han som »pagan«, den andens som »urban«.

Börje Hanssen definerer dette begrebspår på følgende måde: »Paganus betegnar i detta arbete en människa med pagant aktivitetsmönster och däri indgående attityder och värderingar. För en sentida iagttagare blir därjämte den sociala aktivitetens uttrycksformer, det må vara namnskick och titlar eller materiella produkter – här generellt kallade artefakter – utomordentligt viktiga som indikatorer på den studerade aktiviteten. Närmast representeras den pagana människan av bonden och gatehusmannen. Urbanus betyder å andra sidan en människa med urbant aktivitetsmönster och företrädes typiskt av sådana yrkesgrupper som storköbmän, präster och skråmässigt utbildade hantverkare.« (Österlen s. 411).

Ved at gennemgå et stort antal skifter fandt Börje Hanssen frem til et dominerende mønster, der karakteriserede livsstilen hos f.eks. bønder og husmænd; hver gang der viste sig en afvigelse fra dette mønster, drejede det sig om folk med økonomisk og social særstilling i forhold til bønderne. Det er, med Börje Hanssens ord, den sociale aktivitets udtryksformer, d. v. s. klædedragt, tiltaleform, navneskik, der er afgørende for, om et menneske kan betegnes som hørende til i pagan- henholdsvis urbangruppen.

De to grupper betragter sig selv i forhold til hinanden; således påviser Börje Hanssen, at bønderne kaldte folk tilhørende urbangruppen for »købstdadsfolk«, også når de boede på landet (som eksempel kan nævnes præsten), ligesom urbangruppen betegnede bønderne som »almuen«. Mellem disse to grupper fandtes en glidende overgang af håndværkere, møllere m. fl., der hovedsageligt er blevet betragtet som »købstdadsfolk«.

Det er den adelige livsstil, der er den historiske baggrund for »den urbane herremannatyp som i 700-tallets präster och borgare representerade.« (s. 443). Skifter, som Börje Hanssen har gennemgået, viser kun

ringe forskel mellem adels- og urbane gruppers møbler, husgeråd, klædedragt; forskellen drejer sig om kvalitet, idet adelen havde mere kostbare genstande, derimod var der ikke forskel på arten og antallet af artefakter. Den urbane gruppe distancerede sig fra den pagane ved brug af kostbare klæder, en luksuskonsumtion, der, efter Börje Hanssens mening, tjente til at højne prestigen og udøve magt.

Foruden et forbrug af luksusvarer adskilte urbangruppen sig klart fra pagangruppen gennem navneskikken. »En typisk uttrycksform för de urbana attityderna bestod i att man begagnade släktnamn och personnamn, vilka avveko från det vanliga pagana mönstret«. Denne forskel i navneskik bestod i, at den urbane gruppe dels antog et slægtsnavn i stedet for faderens navn efterfulgt af -son (dette kaldes patronymikon), dels valgte andre fornavne end dem, der var almindelige for bønderne. Börje Hanssen antager dette mønster for at have så stor generel gyldighed, at han *alene ud fra navneskikken kan definere en person som hørende til pagan- eller urbangruppen*. Denne antagelse af slægtsnavne fik betydning for de urbane grupper i løbet af 1700-tallet, og Börje Hanssen mener, at foreteelsen må betragtes som et led i den del af »urbaniseringsprocessen«, der bestod i at »tredje ståndets attityder gentemot de pagana grupperna accentuerades genom att man upptog sociale symboler, vilka tidligare i det väsentliga hade varit förbehållna adeln«. (s. 446).

Eksempler på kulturelementer fra pagan-/urbangruppen:

	Urbane træk	Pagane træk
Klædedragt:	Købestoffer, hatte, smykker, lette sko	Hjemmevævede stoffer, egnsdragt, hue, træsko
Boligen:	Differentieret rumsfunktion. Tæpper, polstrede møbler, malerier	Kun ét opholdsrum. Malede møbler, lergulve
Haver:	Blomsterhave og urtehave	Kålgård

Kosthold:	Differentieret kost. Stege, krydderier. Dug, vin, glas, spisestue	Ensartet kost. Grød, øl, kål, kogt flæskekød. Ingen dug.
Navneskik:	Flere fornavne, slægts- navne. Kender slægten langt bagud	Ét fornavn, patronymikon
Tiltaleform:	Siger »De«	Siger »du«
Mobilitet:	Rejser meget	Lille mobilitet
Giftemålsalder:	Høj	Lav
Børneopdragelse:	Streng og principfast	Eftergivende, ikke restriktiv

Ovennævnte eksempler viser nogle af de forskelle, der karakteriserer henholdsvis urbant/pagant tilhørsforhold.

For nu at finde frem til nogle tegn i lyngbybøndernes livsstil, der tyder på en ændring af referencegruppetilhørsforholdet, en overgang fra pagant til urbant livsmønster, kunne man undersøge nogle af ovennævnte træk. En undersøgelse af f.eks. boligen ville kræve en meget tidsrøvende gennemgang af et ikke trykt skiftemateriale; men da der her ikke er tale om en videnskabelig analyse, har jeg foretrukket at undersøge to lettere tilgængelige områder, nemlig klædedragten på det materielle og navneskikken på det immaterielle område. Navneskik er jo efter Börje Hanssens tese afgørende for, hvorvidt det drejer sig om et pagant eller urbant tilhørsforhold.

Med hensyn til klædedragt har Christian Lund, Baunegård, fortalt, at familien så langt tilbage, han kan huske, gik i købsstadstøj. Christian Lund er født i 1894. Men han mindes, at man klart kunne se forskel på de københavnere, der om sommeren lejede sig ind på Toftebæksgård, idet deres tøj både med hensyn til kvalitet og snit var elegantere end lyngbybøndernes. Desuden kan Christian Lund huske, at hans far, Jørgen Lund, Krogbjerggård, ofte bar en ulden, ternet vest med sølv-

knapper, der var arvet fra bedstefaderen, Carl Lund. Billeder fra familiealbummet viser familiemedlemmerne bærende købstadstøj.

Går man længere tilbage i tiden, skriver Joh. Phil Hage i 1839, i en beskrivelse af Københavns Amt: »Med hensyn til Lyngby og Søllerød Sogne, så bruge de velhavende bønderdøtre silkeklæder ved højtider«.

Bønderne i Københavns omegn havde tidligt tilpasset deres produktion til hovedstadens nærhed. Således omtaler Holger Rasmussen i »Københavnsbønder« at området omkring København kunne inddeles i tre zoner, indenfor hvilke bønderne havde specialiseret sig i produktion af visse produkter til hovedstaden. Indenfor en omkreds af 1½ mil leverede man mælk og grønsager. I den næste zone, hvortil Lyngby hørte, leverede man hø, halm og kartofler. I den yderste zone afsatte man kornprodukter.

De mange rejser til hovedstaden for at afsætte produkterne, samt den større rigelighed med penge, som denne handel medførte, har tidligt givet lyngbybønderne mulighed for at købe produkter som eksempelvis klædestoffer, som bønder i andre egne i Danmark var tvunget til at fremstille og forarbejde selv.

At de velhavende bondedøtre i Lyngby omkring 1839 bar silkekjoler ved festlige lejligheder, som det er beskrevet af Joh. Phil Hage, kan sammenholdes med en anden beskrivelse fra Nordsjælland. Det drejer sig om en beskrivelse af kulsvierne i Københavns omegn fra 1868, hvor forfatteren L. Both udtrykkelig bemærker, at det aldrig faldt nogen ind at klæde sig på købstadsmaner, fordi man satte en ære i at være bønder. På dette tidspunkt var der altså en klar forskel på dem, der bar bonde- dragt og dem, der bar købstadstøj, i Københavns nordlige opland.

Går man endnu længere tilbage i tiden og undersøger de dødsboskifter efter folk fra Lyngby, udgivet af Kai Uldall, vil man allerede i garderoberne fra 1669-1675 finde dragter, der er syet af fine købestoffer som f.eks. klæde, silke, gros grain og fløjl, foruden dragter af hvergarn, d.v.s. stof vævet af landsbyvæveren i uld og hør, samt stoffer af vadmel. Lyngby sognefolk har altså tidligt benyttet sig af hovedstadens nærhed og købt finere stoffer til deres dragter. Desværre er det ikke muligt på

baggrund af skiftematerialet at få oplysninger om dragternes snit og stil, har de også været købstadsagtige og fulgt sidste mode?

Ud fra skifter og litterære belæg om klædedragt er det svært at gisne om bøndernes referencegruppe. Fordi man går i silkekjole til højtider, kan man stadig føle sig som hørende til den pagane gruppe.

Nu er køb af dyre klædestoffer i højeste grad afhængig af den økonomiske tilstand. Dette kan man tydeligt se i skifterne, da der findes et meget mindre udbud af fine stoffer i skifter fra 1700-tallet, hvor bøndernes økonomiske tilstand var dårligere end f.eks. i midten af 1600-tallet, hvor skifterne fortæller om klæder syet af kostbare og forskelligartede stoffer.

Men dette er ikke tilfældet med navneskikken. Der er ingen økonomiske betingelser, der skal være opfyldt, før man vælger sig et navn.

Navneskikken har ændret sig, siden det i tidlig middelalder var almindeligt at blive kaldt ved fornavn. Var man en særlig fornem person kunne man tiltales med f.eks. »Hr. Peder«. Dette »hr.« vidnede om, at der var tale om en præst eller adelsmand. Det var adelen, der omkring 1400 førte an med at anskaffe sig et slægtsnavn. Det var skikken i middelalderen, at man foruden fornavn bar et såkaldt patronymikon, d.v.s. faderens fornavn efterfulgt af -sen eller -datter. Adelen satte med indførelsen af slægtsnavnet dette bagefter patronymikon, f.eks. Peder Jensen Lodehat.

Omkring 1600 forlader adelen helt skikken at anvende patronymikon og bruger nu kun slægtsnavnet f.eks. Peder Bille. Et slægtsnavn adskiller sig fra et patronymikon ved at være arveligt i vertikal retning og binde flere generationer af en slægt sammen, hvorimod patronymikon udelukkende binder en søskendeflok sammen.

I 1700-tallet breder denne skik sig til andre lag i befolkningen, så f.eks. præsterne også antager slægtsnavne. Disse navne hentes ofte fra Bibelen, f.eks. Jørgen Jensen Gad.

Kommer man ind i 1800-tallet, findes en ret stabil navneskik for de forskellige sociale lag. Börje Hanssen har således ved sin gennemgang af

Ena Hvidberg

kirkebøger, skifter etc. fundet frem til, at pagangruppen bærer ét fornavn efterfulgt af et patronymikon, medens urbangruppen, borgerne og f.eks. byhåndværkere, som tidligere nævnt bærer flere fornavne efterfulgt af et slægtsnavn. Det er interessant, at mobile grupper, som f.eks. håndværkerne, ved flytning til en større by ofte ændrede deres patronymikon til et slægtsnavn. De kan således bære et pagant fornavn efterfulgt af et urbant slægtsnavn. Deres børn får både urbant for- og efternavn. Dette viser referencetilhørsforholdet.

I Danmark kom der i 1828 en dåbsforordning. Denne ønskede patronymikon afløst af slægtsnavn. Det var ideen, at man derved kunne sammenknytte hver familie gennem et karakteristisk slægtsnavn. I 1856 kom en ny forordning med samme indhold.

I slutningen af 1800-tallet falder brug af patronymikon bort, men på grund af den øgede befolkningstilvækst gennem 1800-tallet kommer de arvelige slægtsnavne som eks. Hansen, Jensen, Petersen til at dominere, så den oprindelige ide med dåbsforordningerne, at man skulle kunne skelne de forskellige familier fra hinanden ved hjælp af slægtsnavnet, slog ikke igennem.

Med hensyn til navneskikken hos bønderne i Lyngby, så viser stamtavlerne, at gårdene i slutningen af 1700-tallet besiddes af bønder med pagane navne.

På Lindegård sidder fra 1767 og fremover:

Niels Jacobsen
Hans Davidsen
Peder Sørensen
Anders Larsen

På Krogbjerggård sidder fra 1766 og frem i 1800-tallet:

Mads Jensen, der følges af sønnen
Jens Madsen, der følges af sønnen
Mads Jensen, der følges af sønnen
Anders Madsen

Dette er et meget tydeligt eksempel på pagan navneskik. Der findes kun et fornavn, dette efterfølges af patronymikon. Desuden er navnespredningen lille.

På Lyngbygård sidder fra 1767:

Erik Pedersen
Anders Andersen
Erik Jensen
Anders Eriksen

På Baunegård sidder fra 1767:

Anders Jørgensen
Lars Andersen
Hans Hansen
Jacob Larsen

Hvis man følger navneskikken hos en enkelt slægt, familien Jørgensen, Lindegård og Lyngbygård, fra slutningen af 1700-tallet og frem til begyndelsen af 1900, får man følgende billede:

Peter Jørgensen f. 1747 gift med Johanne Marie Andersdatter
Jørgen Petersen f. 1809 gift med Ellen Marie Andersdatter
børn:
Peter Jørgensen f. 1828
Johanne Marie Jørgensen f. 1830
Anders Jørgensen f. 1832
Ane Sophie Jørgensen f. 1835
Ane Kirstine Jørgensen
Poul Jørgensen
Christian Jørgensen f. 1846
Lars Jørgensen f. 1848

Hele denne børneflokk bærer alle patronymikon, som de sidste i slægten. Deres børn igen får nemlig Jørgensen som slægtsnavn. Således hedder den ældste søn, Peter Jørgensens søn Jens Christian Jørgensen. Dennes datter er Karen Jørgensen, senere Rævehøjgård.

Navneskikken hos familien Jørgensen viser pagane træk. Der er for mændenes vedkommende tale om eet fornavn efterfulgt af patronymikon frem til midten af 1800-tallet.

Sammenligner man denne familie med en anden af de store lyngby-slægter, familien Lund, viser navneskikken et andet mønster.

Stamfaderen for familien Lund er Johan Heinrich Gemünde.

Denne var i perioden 1743-56 møller under Herlufsholm Gods. Datteren, Anne Margrethe Johansdatter Gemünde, giftede sig med fæsteren af Universitetets mølle i Tybjerg, Christian Friedrichsen Lund. Det ses af navneskikken, at møllerne tilhører urbangruppen, idet de bærer slægtsnavn. Et barnebarn er mølleren Anders Christian Pedersen Lund, hvis søn mærkværdigvis ved dåben får navnet Heinrich Andersen. Denne Heinrich Andersen flytter til Lyngby og overtager den gård, der senere kommer til at bære navnet Carlshøj.

Da Heinrich Andersen i 1827 flytter til Lyngby, skifter han navn, idet han bortkaster patronymikon Andersen og tager slægtsnavnet Lund. Dette navneskift, der jo forekommer året *før* den ovenfor omtalte dåbsforordning af 1828, må tages som et klart tegn på, at samme Henrik Lund, som han nu kom til at hedde, betragtede sig som hørende til den urbane gruppe af befolkningen.

De efterfølgende mandlige medlemmer af slægten har alle slægtsnavnet Lund. Desuden er det karakteristisk for denne familie, at man bærer flere fornavne, hvoraf nogle er lånt fra kongehuset, et træk der ligeledes peger mod en urban referencegruppe.

Medlemmerne af familien Lund er i kronologisk orden på mandssi-

den: Henrik Lund
 Carl Edvard Lund
 Anders Lund
 Jørgen Peter Poul Lund
 Christian Peter Henrik Jacobsen Lund

Denne sidstnævnte efterkommer af slægten Lund, Christian Lund, Baunegård, forener med sine mange navne familierne Jacobsen og Lund.

Det ses af navneskikken indenfor familien Lund, at den har haft urban referencegruppe helt fra starten. Men dette kan ikke undre så meget, da møllerslægter efter Börje Hanssens udsagn netop hører til den gruppe af håndværkere, der havde urban referencegruppetilhørsforhold.

For kvindernes vedkommende gælder det, at de før dåbsforordningen af 1828 navngaves med et patronymikon, faderens fornavn efterfulgt af et -datter. Eksempelvis ville Mads Jensens datter før 1828 komme til at hedde Anne Madsdatter.

Efter forordningen af 1828 får kvinderne nu et patronymikon, faderens fornavn efterfulgt af -sen. Samme Anne ville derfor, hvis hun døbttes efter 1828, have fået navnet Anne Madsen. Det var skik, at kvinder beholdt deres pigenavn efter ægteskab, først omkring midten af 1800-tallet bliver det almindeligt, at kvinder ved ægteskab får ægtefællens efternavn. Om endelsen -datter kan det nævnes, at håndværkergruppen efter Börje Hanssens undersøgelser allerede i 1700-tallet gik bort fra denne skik, medens pagangruppen bibeholdt den til 1828. Håndværkerne antog som før nævnt slægtsnavn allerede i 1700-tallet.

Undersøger man kvinders navne indenfor bondeslægterne i Lyngby finder man, at de fleste bærer mere end ét fornavn, at navnespredningen er ret lille, men mange af navnene hører til urbangruppens foretrukne navne.

Karakteristiske kvindenavne for urbangruppen: Sophie, Marie, Johanne, Dorothea, Vilhelmine og Kristina.

Karakteristiske kvindenavne for pagangruppen: Ane, Anne, Hanne, Mette, Kirsten og Karen.

Kvindenavne i slægterne Jensen, Jørgensen, Lund og Jacobsen (hustruer og svigerdøtre er angivet med pigenavnet):

Ena Hvidberg

Familien Jensen

Johanne Marie Nielsdatter f. 1747
Johanne Eriksdatter f. 1761
Johanne Marie Andersdatter f. 1791
Karen Andersdatter
Dorthe Kirstine Jensdatter
Johanne Dorothea Eriksen
Johanne Marie Eriksen

Familien Jørgensen

Johanne Marie Andersdatter f. 1747
Ellen Marie Andersdatter f. 1807
Johanne Marie Jørgensen f. 1830
Anna Dorthea Vilhelmine Nielsen f. 1847
Ane Sophie Jørgensen f. 1835
Karen Kirstine Jørgensen f. 1837
Nielsine Christence Petersen f. 1846
Else Sophie Jacobsen f. 1855

Familien Lund

Johanne Marie Jørgensen f. 1830
Sophie Mariane Lund f. 1852
Marie Bertine Lund f. 1858
Alvilda Nielsine Christensen
Marie Eresa Jacobsen f. 1866

Johanne Marie Jørgensen og Marie Eresa Jacobsen kommer henholdsvis fra familien Jørgensen på Lindegård og fra familien Jacobsen fra Krogbjerggård; de er eksempler på den store indgiftning.

Familien Jacobsen

Mette Pedersdatter f. 1791
Ane Sophie Jacobsen f. 1821
Marie Juliane Hansen f. 1825

Johanne Marie Nielsen

Else Sophie Jacobsen f. 1855

Meta Dorothea Bertine Jacobsen f. 1864

Marie Eresa Jacobsen f. 1866

Meta Christence Johanne Jacobsen f. 1873

Fra familien Jacobsen blev Else Sophie gift ind i familien Jørgensen og Marie Eresa gift ind i familien Lund.

Af disse 25 kvinders navne er Marie det mest almindelige, derefter kommer Johanne og Sophie. Disse tre navne er alle typiske for urban-gruppens navnevalg. Der forekommer også pagane navne som Ane, Anne og Karen. Det viser sig, at to søstre får samme navn, f.eks. Johanne Marie og Johanne Dorothea; her drejer det sig nok om opkaldelse efter en bedstemoder.

Hovedindtrykket af kvindernes navne er urbant referencegruppertilhørsforhold. Det synes dog som om der er en tendens til mindre navnespredning i slutningen af 1700-tallet. I slutningen af 1800-tallet kommer stærkt urbant prægede navne til, her tænkes på f.eks. Dorothea, Eresa og Vilhelmine.

Mens der for mændenes vedkommende er tale om et urbant præget navnevalg indenfor slægterne Lund og Jacobsen, synes slægterne Jensen og Eriksen samt Jørgensen at være præget af en mere pagan navneskik, hvilket ikke kommer så tydeligt frem indenfor valg af navne til kvinderne.

Skal man ud fra denne tese om navneskik, som afgørende for et henholdsvis pagant eller urbant referencegruppertilhørsforhold, forsøge at drage nogle konklusioner, må man – med forsigtighed – tyde tendenserne således, at familien Lund allerede før bosættelsen i Lyngby hørte til urbangruppen. For de andre lyngbyslægters vedkommende sker der en stærkere urbanisering gennem 1800-tallet. Den store indgiftning familierne imellem samt indflydelsen fra de tilflyttede københavnere, hvoraf en del købte gårde i Lyngby, kan have været medvirkende til dette referencegruppeskift.

Desuden må de gode økonomiske muligheder, som lyngbybønderne

meget tidligt havde gennem nærheden til København og derfor afsætningsmuligheder til et stort marked, have understøttet referenceskiftet, således at lyngbybønderne tidligere end den øvrige bondebefolkning blev urbaniseret.

Om dette skriver Birte Friis i »Det urbaniserede bondehjem«: »De økonomiske muligheder og kendskabet til byboernes boligsmag giver imidlertid selv i forening ikke en tilstrækkelig forklaring på bondehjemmets urbanisering. Der mangler den måske væsentligste forudsætning, at landboerne overhovedet nærede ønske om at indrette boligen på bymæssig maner«. – »I slutningen af forrige århundrede står vi altså over for en bondefamilie, som hverken økonomisk, politisk eller uddannelsesmæssigt behøvede at føle sig underlegen over for byens borgere. Hvorfor skulle den så ikke tage skridtet fuldt ud og som ydre tegn på den nyvundne position antage dens boligkultur«.

For den største del af de danske bønder skete dette i slutningen af 1800-tallet i forbindelse med forbedret økonomi, bedre uddannelse gennem bl.a. højskolebevægelsen, samt øget politisk indflydelse. For lyngbybøndernes vedkommende tyder navneskikken på, at de allerede fra begyndelsen af 1800-tallet begyndte at forlade pagangruppen og gennem århundredet gik over fra at føle sig som »rigtige« bønder til at føle sig som et bondearistokrati, der nok sad på gårdene og var »københavnsbønder« udfra et erhvervssynspunkt, men hvis hele livsstil var urban.

Litteraturreferencer:

Both, L.: Kulsvierne og deres nærmeste omgivelser. 1868.

Friis, Birte: Det urbaniserede bondehjem. Arv og Eje 1976.

Hage, Joh. Phil.: Københavns Amt. 1839.

Hanssen, Börje: Österlen. Ystad 1952 (genoptrykt 1977).

Rasmussen, Holger: Københavnsbønder. Historiske meddelelser om København 1963.

Stoklund, Bjarne: Signalement af en epoke. Arv og Eje 1976.

Uldall, Kai: Hvad Lyngby sognefolk ejede. Lyngby-Bogen 1966 og 1967-69.

Utrykte kilder:

H. V. Rygners stamtavle over slægterne Lund, Jørgensen og Jacobsen.

Poul Balle-Petersen: Urbankultur (forelæsningsrække på Institut for europæisk Folkelivsforskning).

F. C. C. F. Funch

OPTEGNELSER VEDRØRENDE FRIEBOESHVILE

Ved Jeppe Tønsberg

Nedenstående optegnelser er skrevet 1891 af Frieboeshviles daværende ejer, løjtnant Frederik Caspar Conrad Frieboe Funch, og har den fulde titel »Optegnelser vedrørende den Fideicommissariske Eiendom »Frieboeshvile« i Lyngby, oprettet ved Testamente af 22de November 1841 af General Frieboe«. Manuskriptet, der er i privat eje, udgør den sidste del af en protokol, som tillige indeholder en katalog over general Frieboes bibliotek samt en oversigt over husets møbler m. m.

Ved udgivelsen af løjtnant Funchs manuskript er der foretaget en del ændringer i tegnsætningen samt enkelte andre, mindre rettelser; men i øvrigt er ordlyden uændret, og rettelserne tjener udelukkende til at lette læsningen af teksten.

Hvad indholdet angår, må alle oplysninger, som forfatteren ikke selv har haft direkte kendskab til, tages med forbehold. Således er f.eks. oplysningen om ejendommens bygherre ganske forkert; Frieboeshvile er bygget af den københavnske apoteker August Günther, efter al sandsynlighed mellem 1756 og 1758. Ejendommens bygningshistorie er i øvrigt grundigt behandlet i Poul Strømstads bog »Frieboes Hvile. Et landsted fra det 18. århundrede« (1969, nyt oplag 1978), hvortil der henvises. Funchs manuskript kan betragtes som et personalhistorisk komplement til denne bog.

Eiendommen »Frieboeshvile« i Lyngby er en meget gammel Eiendom; den kaldtes i gamle Dage »Vildnisset« og fik først sit nuværende Navn, da den ved General Frieboes Testamente af 22de November 1841 oprettedes som et Fideicommis.¹

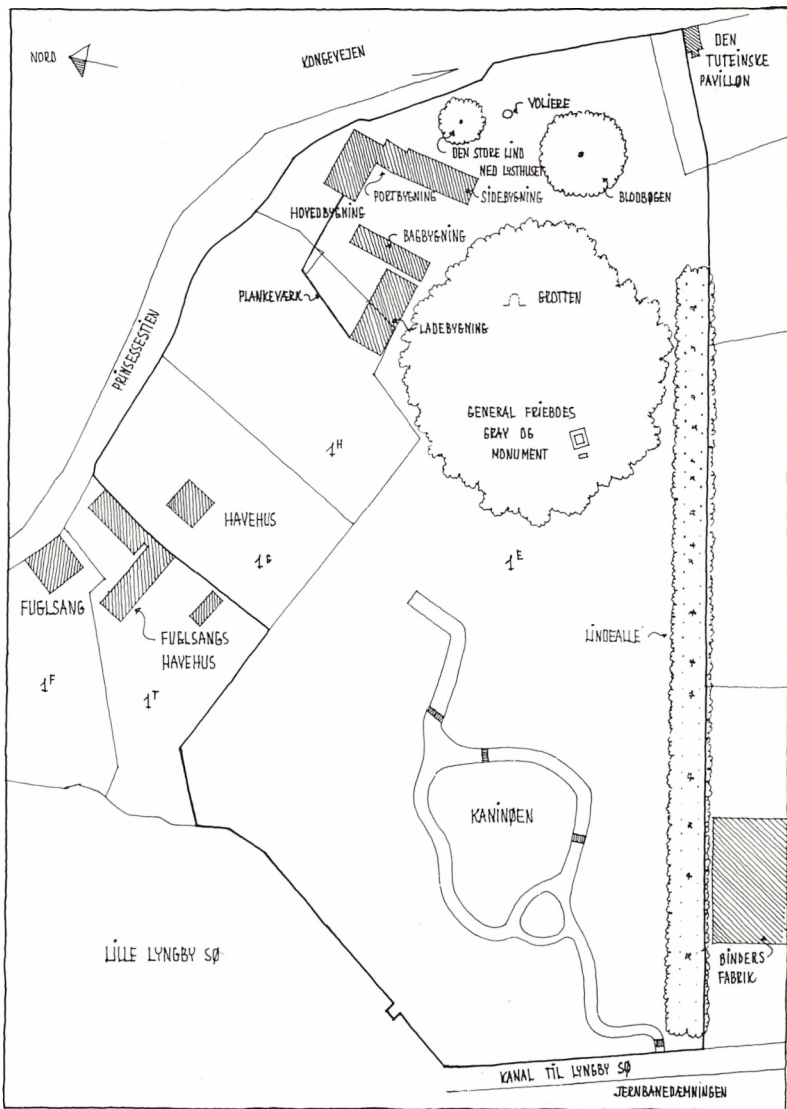

General F. C. C. Frieboe (1767-1846) og hans bustru Giertrud Cathrine f. Bodenhoff (1767-1814) stukket af Chrétien.

Det Kongelige Bibliotek

Selve Hovedbygningen og den søndre Sidebygning har kun gennemgaaet meget liden Forandring fra dens Bygning, der vist falder i Aaret 1734, og er sandsynligvis opført af en Englænder eller Hollænder ved Navn A. Groos, hvis Bogstaver A. G. findes over Døren ud til Veien og i Loftet paa 1ste Sal. Det fremgaaer af gamle Papirer, at den første Parcel, nemlig Skovbakken og Gaardspladsen med Grund er givet i Arvefæste af Eierinden af Sorgenfri Slot, Fyrstinden af Ostfriesland, i 1734. Senere kom Eiendommen i 1764 eller 1767 i den Bodenhoffske Familie og blev derigjennem ved Giftermaal i denne Familie General Frieboes Eiendom, idet hans Kone var født Bodenhoff.²

Af General Frieboe er Eiendommen bleven forstørret ved Tilkjøb af 2 Eiendomme nord for den oprindelige Parcel med Jord directe stødende til Lyngby Sø. Af disse 2 Eiendomme nedreves den ene fuldstændig, og af den anden forblev kun Midterpartiet staaende, af hvis Rest nu findes det saakaldte Havehus eller altid benævnt »Godset«.³ General Frieboe og Frue yndede meget dette Opholdssted og tilbragte altid Sommeren her. I 1814 døde Generalinden, og efter hendes Ønske

Skitse af Frieboesvile omkr. 1891, tegnet 1978 af Lyngby-Taarbæk Kommune, Stadsgartnerens Afdeling, på grundlag af matrikelkort 1886.

begravedes hun i Haven i et indmuret Gravcapel i Lunden. Generalen vedblev at bebo Stedet om Sommeren og havde som Chef for Husarregimentet, hvis Stab dengang laa paa Jægersborg, sit Contoir her. Frieboe, der i en lang Aarrække havde været Adjudant hos Kong Frederik VI, stod i meget venskabeligt Forhold til hele den Kongelige Familie, og ligesom han ofte var Giæst paa Sorgenfri hos den daværende Kronprinds Christian (senere Christian VIII) og dennes Søn Prinds Frederik (senere Frederik VII), have disse Prindsers ogsaa ofte været til Giæst her paa Eiendommen, navnlig Prinds Frederik; og forefindes endnu her en forgyldt Messingseng, som benyttedes af ham. I Loftet i et af de smaa Værelser ovenpaa findes 2 Tridser,⁴ heri ophængtes en Hængekøje, hvori Frieboe laa som Vagt ved Døren til sin høje Giæsts Soveværelse.

Under Englændernes Indfald i Danmark 1807, da Frieboe var med Kongen i Holsten, var Eiendommen besat af Englænderne. Paa Loftet i Hovedbygningen laa i mine Drengaar et Kranie af et Menneske, og om dette fortaltes, at det reddede en stor Del Sølvtpøi fra Tyvehaand: Da Tyvene opdirkede et Skab, faldt Kraniet ud, og rædselslagne styrtede de afsted uden Profit.

Frieboe, der efter daværende Forhold var en rig Mand, førte i det hele stort Hus og megen Selskabelighed, og der var derfor til Adspredelse i Haven flere Forlystelser saasom Caroiel, Gyng, Vippebrædt, en Voliere med en Mængde Smaafugle og en Keglebane, og i den store Lind ved Porten var indrettet et Lysthus, hvortil en høi smal Trappe førte.⁵ Over denne var et Dæksel til at laase, og det var nu Frieboes Spøg at faa sine Giæster derop, navnlig Damer, og da hemmelig at laase Trappen til – og Fuglene vare fangne, indtil Løsepenge gaves i forskjellig Form. Frieboe var som Cavalleriofficer en stor Ynder af smukke Heste; han havde derfor altid 8 smukke Dyr i sin Stald,⁶ og disse bleve ofte efter Middagselskaber trukne frem og fremstillet for Giæsterne paa en lille Ridebane, der var overladt Frieboe i den nordre Ende af den saakaldte »Norske Skov« lige for Stedet. Ofte maatte en eller anden ung Lieutenant af Regimentet, tidt meget imod sin Villie, ride dem i Skole for Giæsterne.

General Frieboe som ung (miniature af H. J. Aldenrath, udateret). I 1822, da han var blevet generalmajor, så Frieboe sig »foranlediget til at befale, at d'Hrr Officerer ved Husarregimentet ej maa aftage Skægget paa Overløben« (ordre citeret i Fr. Engelbrecht: Gardehusarregimentets 150 Aars Jubilæum (1912) s. 99. Se heri også s. 108).

Frederiksborg Museet

Ved Reductionen af Armeen 1842 gik Frieboe ud af den active Tjeneste som Generallieutenant og med Storkors af Dannebrog, men vedblev til sin Død at leve i de fornemste Kredse. Ved Christian VIIIs Kroning (i 1840. Dronningens Moder, Christian VII's Datter, boede i disse Dage paa Frieboeshvile) var han en af Ridderne og var i den Anledning iført Ordensdragten, hvilken endnu forefandtes her i min Barndom, af hvidt Atlask med Guld og en rød Fløielskappe (denne sidste senere anvendt til Betræk af en gammel Lænestol, endnu i min Moders Besiddelse).

Frieboe var født i Kiøge 1764,⁷ hvor hans Fader var Ritmester; han havde 1 Broder og 3 Søstre, og den ene af disse blev gift med min Bedstefader Major Funch (først Ritmester ved Bosniak Esquadronen i Kiøge, senere Major i 5te Dragonregiment; han døde i Randers og begravedes dér paa den lille Kirkegaard i selve Byen). Af dette Ægteskab fødtes 4 Sønner og 1 Datter, nemlig Christian Wildenrath Funch, død som Oberst af Cavalleriet i August 1866; Frederik Caspar Conrad Funch (min Fader), død som Oberstlieutenant af Cavalleriet den

General Frieboe som ældre. De to billeder er udsnit af et maleri af J. Vilhelm Gertner forestillende Christians VIIIs kroning, som omtales i teksten, samt af nøglen til dette maleri. Maleriet, der hænger på Rosenborg, er i sin helhed gengivet i Povel Eller: *Salvingerne på Frederiksborg* (1976) s. 48-49. Rosenborg

12. November 1876; Joachim Funch, død som Pastor emeritus i December 1880; Mine Funch gift med Provst Zahle i Stillinge ved Slagelse, død i Tredserne; og en yngre Broder Carl Funch, død paa Søen.

I Marts Maaned 1847 afgik Frieboe ved Døden i sin Eiendom i Kjøbenhavn ved Holmens Canal Nr. 16⁸ paa 1ste Sal efterladende sit Testamente af 22de November 1841, hvorefter min Fader (dengang Premierlieutenant ved Livregiment Kyradserer i Slesvig) indsattes til Universalarving og Besidder af det derved oprettede Frieboeske Fideicommiss i Lyngby. Stor var alles Forbauselse, idet min Faders ældste Broder saavel som den øvrige Familie aldeles forbigikkes med Undtagelse af nogle Smaaposter. Ikke mindst var min Faders Forundring, da han nu paa éngang fra fattig Lieutenant var bleven en velhavende Mand

og Besidder af 2 store Eiendomme og saa sig i Stand til strax at kunne indtræde i Ægteskab med sin Forlovede Frøken Julie Amalie Wolff, Datter af Etatsraad Wolff i Flensborg. Frieboe begravedes efter sit Ønske i Gravstedet i Haven i Lyngby den 20de Marts 1847 Kl. 5 om Morgenen. Tilstede var kun Executorerne Grev Sponneck og Werner Kraus, samt Kronprinds Frederik (Frederik VII) og min Onkel, Oberst Funch af Husarerne. Liget bares af Underofficerer i Husarregimentet. Tale holdtes efter den Afdødes Ønske ikke. Pastor Ibsen holdt en kort Bøn. Kisten nedsænkedes paa Bjælker, saaledes at den kom til at staa ovenover den afdøde Generalinde.

Mange forskjellige Rygter og Anecdoter var i de Dage i Omløb om, hvorfor min Onkel intet havde arvet; der nævntes Kjærlighedsforhold, og om et Gulduhr, der var det eneste han erholdt, fortælles at det spillede »Ach du lieber Augustin, alles ist wech«; at dette er Usandhed kan jeg bevidne, der nu er Eier af Uhret. Om Arvens Størrelse verse-rede ogsaa mange Historier; i en Avis blev den endog anslaaet til to Tønder Guld. I Virkeligheden var der Eiendommen Frieboeshvile med Tilbehør og Eiendommen ved Holmens Kanal i Kjøbenhavn fuldt monteret samt ca. 200.000 Rdl.; men herfra gik en Del Legater, der dog senere ere inddragne paa nogle mindre nær.

Da Forbindelserne dengang var vanskelige, kunne min Fader ikke naa at komme herover til Begravelsen, men kom kort efter og overtog sin Arv, og der var naturlig meget at tage vare paa. Heste, Vogne, Uniformer m.m. bleve solgte ved Auction, og de herfor indvundne Penge anvendtes til Stiftelse af det Frieboe-Bodenhoffske Legat for Trængende i Lyngby.⁹

I Mai Maaned reiste min Fader atter tilbage til Flensborg, hvor han den 27de Mai 1847 holdt Bryllup og derefter strax med min Moder begav sig paa Udenlandsreise til Tyskland og Schweiz samt Østrig. Den 26de August vendte de tilbage til Lyngby, hvor de ankom om Aftenen og modtoges af Tjenerskabet, der havde arrangeret en festlig Modtagelse med Transparent over Hovedporten. Om Efteraaret flyttede de til Kjøbenhavn, hvor jeg den 19de December 1847 kom til Verden til stor Glæde for mine Forældre, der nu havde en Arving.

Forinden deres Hjemkomst havde de efter Invitation opholdt sig 14 Dage hos Prindsen af Nøer paa Godset Nøer; denne, der var Broder til Dronning Caroline Amalie, nærrede stort Venskab til min Fader og havde i mange Aar været Chef for Livregiment Kyradserer, og min Fader Adjutant hos ham.

I det Hele syntes den Naade, der var vist General Frieboe fra den Kongelige Families Side, at gaa over paa mine Forældre; saaledes bleve de strax, skjønt min Fader kun var Ritmester, altid bedte til Kongens Fester saavel paa Sorgenfri som om Vinteren i Kjøbenhavn. Christian VIII aflagde personlig mine Forældre et Besøg i Lyngby paa Frieboeshvile og tog Plads i den der endnu værende store Lænestol med broderet Betræk. Ligeledes aflagde daværende Kronprinds Frederik (senere Frederik VII) mine Forældre et Besøg en Eftermiddag efter Taffel paa Sorgenfri; han var ledsaget af sin Adjutant Gyllenstjerne Sehested, en Ven til min Fader og Fadder til mig. Kronprindsen fortalte min Moder livlig om en Reise til Sverrig, hvor han havde haft den svenske Colera (drukket for meget), fortalte om sin Mangel af en Finger og spillede en Melodi paa Claveret med 1 Finger. Hans Rideknægt, den bekjendte Anders, var ogsaa med og holdt Hestene i Gaarden; men da min Fader lod servere Champagne, kaldte Frederik sin Rideknægt til og lod ham ogsaa faa et Glas og udtalte sin Ros over hans Troskab.

Caroline Amalies Fødselsdag den 28de Juni feiredes altid med stor Fest i Lyngby. Gardens Musik spillede hele Dagen ved Slottet, og mine Forældre vare altid med til Formiddagscur og Taffel. Hver Sommer gjorde Kongen og Dronningen en Tour til Dyrehavsbakken med Suite; til en af disse Toure tilsagdes mine Forældre som Deltagere. Ligeledes til Overværelsen af en Revu paa Nørrefælled, hvor Kongen med hele sin Stab red hen til min Faders Vogn og converserede min Moder.

Det første Aar af min Faders Overtagelse af Arven skred han strax til at forbedre og istandgjøre Frieboeshvile med Have, der alt var meget forfaldet, da Frieboe i sine gamle Dage intet havde ladet gjøre. Haven blev omlagt af en Gartner Suhr fra Fyn, den nordre Længe blev forlænget mod Øst fra Midten,¹⁰ og der blev indrettet et Vadskehus. Det store Jernmonument paa Gravstedet blev opsat. Samme Aar købte

Oberstløjtnant Frederik Caspar Conrad Funch (1801-76), søstersøn af general Frieboe og far til manuskriptets forfatter. F. C. C. Funch var medlem af Lyngby Sogneforstanderskab 1860-64. Lyngby-Taarbæk Kommune

min Fader en lille Bondegaard Syd for Lyngby Sø med 54 Td. Land. Gaarden kaldtes »Engelsborg« og laa hvor Veien fra Lyngby svinger om til Frederiksdal. Samtidig byggedes Ladelængen paa Frieboeshvile med Ko- og Hestestald, idet Besætningen til Gaarden stod her om Vinteren. Denne Gaard havde min Fader til 1856, da han solgte den uden Tab; senere er den nedbrændt og ikke senere opført, hvorimod Jordene nu ere tilkjøbte Gaarden »Ulrikkenborg«.

Der udbrød nu for Danmark en sørgelig Tid ved Krigens Udbrud 1848. Et tungt Stød var det for min Fader at skulle forlade sin Kone og sit eneste Barn. Han blev først commanderet til Remontecommissionen og indkjøbte Tusinde af Heste til Armeen, derefter fik han Eskvadron i 5te Dragonregiment, derefter igjen i Remontecommissionen og i »den bestandige Geværcommission«.

Under min Faders Fraværelse ved Armeen indtraf en Episode paa Frieboeshvile, idet min Amme ved Uforsigtighed med en Varmekurv, hun havde forladt, stak Ild paa Trappen paa 1ste Sal. Ved et Tilfælde observeredes dette af min Moders Søster Frøken Anna Wolff, der

resolut igiennem Ild og Røg reddede mig og fik giort Anskrig, saa at Ilden blev dæmpet. Ovennævnte Frøken Anna Wolff styrede i mange Aar Husvæsenet her og Materiel under Landvirksomheden. Mælk og Fløde lavedes, i al den Tid min Fader drev Landvæsen, til Enkedronning Caroline Amalies Hof.

Daværende Hofchef Grev Blücher Altona og Cavaler Grev Tramp var meget lieret med mine Forældre, og deres Børn var min Omgangskreds. I de følgende Aar fødtes her min ældste Søster Julie Funch den 25. Juni 1849 og min yngste Søster i Kjøbenhavn den 7de November 1853, Marie Funch.

I Sommeren 1853 udbrød Choleraen i Kjøbenhavn og rasede meget heftig. Ogsaa i Lyngby forekom mange Dødsfald, men skjøndt min Fader daglig red til Kjøbenhavn i Tjeneste, bleve vi dog alle forskaaned for Sygdommen. Sjelden har der været saamegen Frugt i Haven som denne Sommer.

Befordringen til Kjøbenhavn var den gang den Del besværligere end nu, idet man, naar man ikke selv havde Hest og Vogn, maatte benytte Omnibusser, der hver anden Time afgik fra Store Kro (nu Hotel Lyngby), til Kjøbenhavn og omvendt. Prisen var 24 sk. og Touren varede 1½ Time, og i mine første Skoleaar benyttede jeg denne Befordring daglig. Trafiken var meget indbringende navnlig om Søndagen, da der foruden Omnibussen ofte om Aftenen afgik 4 á 5 Bivogne, de saakaldte gamle Kapervogne med 4 Sæder efter Hinanden.

Da jeg blev større forærede min Fader mig en Hest, jeg red da om Sommeren frem og tilbage til Kjøbenhavn i Skole. Dog skete det undertiden om Sommeren, naar Husarerne exercerede paa Nørre Fællede, at jeg ankommen hertil glemte min Skole og overværede Exercitsen. I det hele vaagnede min Lyst til Militair Standen meget tidlig hos mig.

Af Begivenheder, som have prentet sig i min Hukommelse fra Barndommen, staae følgende klarest, nemlig en Brand der udbrød en Sommereftermiddag i en Stak, der stod tæt op til Ladebygningen ud til Haven og var paasat af en lille Dreng som tilhørte vores Havemand. Stakken nedbrændte, men Laden reddedes ved hurtig Hjælp. Der

gjordes Brandalarm i Lyngby og næsten hele Lyngby var hernede som Tilskuere. Dette var i Halvtredserne.

Nogle Aar senere blev her begaaet Indbrud en lys Juninat. En Rude var indsmurt med Sæbe og trykket ud i Spisestuen ved Gangen, og her var Tyvene gaaet ind, havde omhyggelig sammenlagt et culørt Glasjalousi som stod for Vinduet, havde opbrudt et engelsk Møbel som stod i Hjørnet ud til Veien og stjaalet en Pung med nogle Guldmønter, vare dernæst gaaet ud af Vinduet til Veien og indtrykket en Rude i Cabinetet, hvor Frieboes Maleri findes, havde her forsøgt at opdirke et Skab med Sølvtoi, men vare blevne forstyrrede og havde taget Flugten. Tyvene bleve aldrig opdagne. I de samme Dage fandtes hos den ene Pige et skarpladt Gevær, hvoraf Laasen var borttaget. Det Uhyggelige heri gjorde, at der i flere Nætter blev holdt Vagt i Kjøkkenet af vores Havekarl Søren, men der forefaldt intet. Pigen angav at Geværet tilhørte hendes Kjæreste, en Skomager i Lyngby, og at han blot havde gjemt det der til han skulle paa Jagt. Pigen blev dog opsagt.

Mod Syd grændsede Frieboeshvile i min Barndom til en stor gammel Have med lange Lindealléer, som tilhørte Christian VIII. Der var kun én Bygning, der laa dér, hvor nu Pritzels Fabriksbygning ligger. Den var en stor gammel Træbygning og brugtes til Caserne for Vagtmandskabet af Livgarden.¹¹ Den solgtes senere til den italienske Minister Cavalho og efter dennes Død for 6000 Rdl. til Blegmand Morten Johansen, der aldeles ryddede Haven for Træer og omdannede den til Markjord; han solgte den oprindelige Hovedbygning samt Parceller til Collectør Olsen og Frøken Føns' Eiendom. Hvor nu Collectør Olsens Sted ligger, laa dengang udtill Veien det lille Lysthus, som nu findes i Haven ved Morten Johansens Hovedbygning.¹² Ved dennes Død gik Eiendommen over til hans Søn Christian Johansen, der gav Eiendommen Navnet Aaløkke, og han har i disse Dage afhændet Eiendommen til Fabrikant Binder.

Eiendommen ved Frieboeshviles Grændse mod Nord »Fuglesang« kaldet (hed »det liden Fiskehus«, tilhørte først Christian VIII, solgtes til Assessor Hüfling, af ham til Güllich og fik da Navnet »Fuglesang«) tilhørte i min Barndom en Fabrikant Güllich fra Christianshavn, Fader

til den nulevende Theatermaler Waldemar Güllich. Denne Mand var en stor Ynder af Fiskesport og havde Baad baade i Furesøen og Lyngby Sø og var i Besiddelse af en stor Samling kunstige Fiskeapparater. I den til hans Eiendom tilhørende Sidebygning, den der staar i Skieldet til Frieboeshvile, boede til Leie om Sommeren i min Barndom først en gammel Assessor Hüfling, han var svensk Emigrant og havde været nærværende paa den Maskerade, hvor Kong Gustav III blev myrdet. Efter ham kom Nationalbankdirektør Kruse. Efter Güllichs Død blev Eiendommen solgt ved Auction for 5000 Rdl. og kjøbt af en Preisler, derefter delt til 2 Eiendomme, hvoraf den, der støder til Frieboeshvile, nu eies af Tandlæge Lund af Kjøbenhavn, den anden af Manufakturhandler Kruse fra Christianshavn. Begge beboes kun om Sommeren.

I 1860 blev der afstukket en Jernbanelinie fra Kjøbenhavn til Helsingør anløbende Lyngby. Den 1ste af disse var lagt igjennem selve Lyngby igjennem Præstegaardens Have over Gadekjæret ved Kroen og ligeover Frieboeshviles Gaardsplads, og skjøndt denne Linie havde været den heldigste og billigste, strandede den paa daværende Pastor P. Rørdams Ønske om at bevare sin Have, idet han med sin store Indflydelse hos Caroline Amalie, trods Ansøgning fra de fleste Beboere i Lyngby, fik sat igjennem, at Linien lagdes over Lyngby Sø – et stort og bekosteligt Arbeide, idet Søens Bund paa sine Steder havde 15 Alen Mudder forinden man naaede fast Bund. Ved denne Begivenhed blev Frieboeshviles idylliske Beliggenhed meget forringet, idet Udsigten over Søen og den direkte Adgang dertil fuldstændig lukkedes; samtidig bortskares et Stykke af Haven omtrent saa langt som til den ydre Side af Jernbanedæmningen. Forbindelsescanalen imellem den afskaarne Del af Søen og den anden gravedes igjennem Haven. Den for Enden af den lange Lindeallée i Haven værende lange Bro ud i Søen faldt herved helt bort. At denne Allée i sin Tid skulle være Lyngbys Vandvei i Ildebrandstilfælde og den ud til Kongeveien værende Park derfor være anlagt, har jeg hørt fortælle, men derom findes intet i Papirerne vedrørende Eiendommen.¹³ For den tabte Udsigt betaltes i Erstatning 1000 Rdl. og for Jorden 2 Mk. 8 Sk. pr. □ Al., en meget ringe Godtgjørelse.

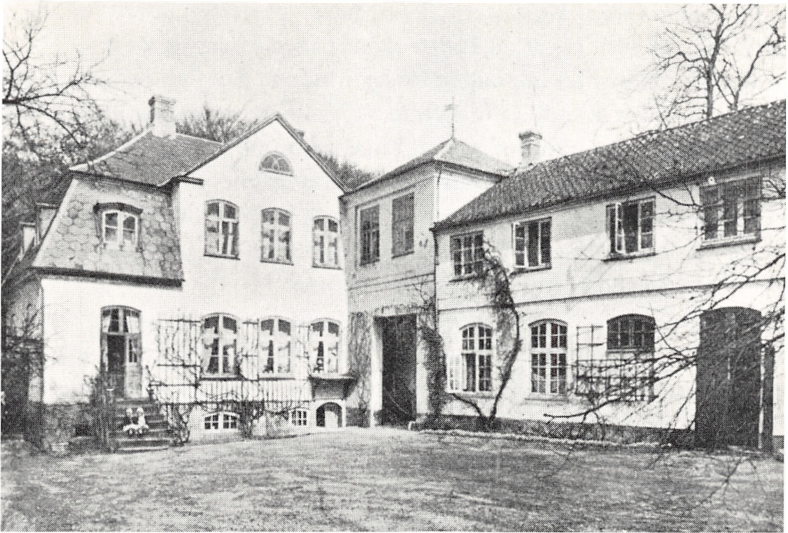
Ved selve Eiendommen og Havehuset foretoges af min Fader i Tred-

Det i teksten omtalte havehus (nu Prinsessestien 7), der efter al sandsynlighed er en del af et 1700-tals landsted.

Steffen Fisker

serne nogle Forandring og Forbedring, saaledes blev Taget paa Hovedbygningen belagt med Skifer istedetfor Tegl.¹⁴ Havehuset, der som tidligere omtalt var Midterpartiet af en gammel Eiendom, var i min Barndom 2 Etager med et rundt Straatag. Hele 1ste Sal optoges af en stor Sal, der tjente til Billiardsal. Adgangen hertil var en udvendig Trappe paa den Side af Huset, som vender ind imod »Fuglesang«. Forneden var Huset delt ved en Midtergang, og til hver Side var der 2 Værelser. Af disse blev ét benyttet til Bibliothek og i Frieboes Tid samtidig til Contoir; det andet ud imod Haven, den saakaldte chinesiske Stue var meubleret med ægte chinesiske Meubler, som endnu findes paa Eiendommen, og Væggene decorerede med ægte chinesiske Malerier, der ligeledes endnu forefindes. Værelset benyttedes i Frieboes Tid

Frieboeshvile før 1923. Hoved- og portbygning ser på billedet ud som i dag; men det bemærkes, at sidebygningens vinduer oprindeligt har været buede foroven. Til højre ses porten ind til bestestalden. (Vilb. Lorenzen: Landgaarde og Lyststeder (1916)).

til Theeværelse, de to andre Værelser ud imod Veien vare Pulterkamre; dog brugtes det ene til Opbevaring af Frugt. Denne Eiendom var imidlertid saa brøstfældig, at den ikke mere kunne vedligeholdes, og min Fader lod derfor i 1867 den øverste Etage aftage og indrettede der et Loft til Opbevaring af Frugt. Samtidig byggede han paa selve Eiendommen den lille Taarnbygning over Hovedporten og forbandt derved Hovedbygningen med Sidebygningen; her var tidligere en aaben Altan, som i General Frieboes Tid benyttedes til Anbringelse af Husarregimentets Musikcorps, naar her holdtes stort Middagsselskab. Dette nye Værelse indrettedes nu til Billiardværelse.

Den i Haven værende stensatte Grotte fører ind til en stor Iskjælder. Denne var tidligere ligesom Grotten dækket af Sten satte i Bue og

dækket med Græs. En vinter i Tredserne styrtede den imidlertid sammen, og der blev opsat en Hætte tækket med Halm derover.

Iøvrigt holdtes Eiendommen stadig i samme Stil i sit Indre, og det maa anføres at f.Ex. de 12 forgyldte Søjler i Salen i den underste Etage til Dato ikke ere oppudsede siden Husets Oprindelse, et Tegn paa det gode, solide gamle Arbeide. Endvidere maa nævnes det store Maleri af General Frieboe i Legemstørrelse som ung Husarofficer malet af den bekendte Maler Jul; det er indsat i Væggen i det lille Cabinet i Empire Stil i Stueetagen og er et fortrinligt Arbeide.¹⁵

Min Fader var meget musikalsk og spillede selv Violoncel og lidt Clarinet; han købte i sin Tid den berømte Violoncel »Therese« kaldet efter Kunstneren Kellerman for 1600 Rdl. og spillede i mange Aar paa dette Instrument. Nogle Aar før sin Død afhændede han det til Rusland for 2000 Rdl. (4000 Kr.) til en Dansker ved Navn Hilmer, der spiller det i det russiske Capel.

I min Faders Tid var her ofte musikalske Aftenunderholdninger, hvor der blev spillet Trioer og Quartetter for Claveer, Violin og Violoncel; min Søster Julie spillede med stor Færdighed Claveerstemmen. Ofte stod da om Aftenen mange Mennesker fra Lyngby ude paa Veien forat høre derpaa. Huset laa dengang directe til Veien uden det nu foranværende Hegn, og Folk var derfor ofte saa nærgaaende at gaa op paa den derværende Trappe og kigge ind ad Døren. For at forhindre dette blev et Hegn sat ud til Veien og et Stykke Jord derved inddraget til Eiendommen, hvilket, da ingen Klage herover opstod, nu har faaet Hævd.

De i Haven værende Canaler stod dengang i Forbindelse med Søen ved et udhulet Trærør og kunne lukkes ved en Prop, saaledes at de, naar de skulle renses, aflukkedes fra Søen og Vandet udpumpedes med en Snel, der endnu fandtes her i mine Drengear.

Lyngby var i disse Aar et søgt Sted om Sommeren for Landudflugter, og da navnlig om Søndagen strømmede Folk herud pr. Vogn. Alle søgte da til Tractørstedet Lottenborghuset med sin skønne Udsigt over Lyngby og Bagsværd Sø; dette eksisterer endnu. Formiddagen tilbragtes da i Reglen her med Promenade i Sorgenfri Park, og at faa et Glimt

at se af den saa højt elskede Enkedronning Caroline Amalie var Alles Ønske. Eftermiddagen helligedes da i Reglen Dyrehaven, men ofte har jeg set over 100 Vogne ved Lottenborg en Søndag.

Den gamle Dronning kjørte regelmæssig sin Tour hver Eftermiddag efter Taflet, i Reglen med 4 Heste og Forrider, og Hestene kjørtes af Jockeyer paa de to nærmer Heste. Hver Søndag kjørte Dronningen til Lyngby Kirke, hvor hun havde sin Stol; hun var altid ledsaget af en Hofdame og en Cavaleer. Der kjørtes da altid i 2 store gammeldags Kareter, der hang i de saakaldte Svanehalse Fjedre.

En Del lyngbyske Personligheder, der ganske vist ikke vedkomme Frieboeshvile, maa jeg dog nævne, da de næsten alle havde deres Gang her. De vare næsten alle Lemmer paa Lyngby Fattighus, men maa betegnes som Originaler.

Jeg nævner her først en Mand ved Navn Ravn; han var oprindelig Gartner, men blev pludselig en Dag, hvor han plukkede Frugt ned her i Haven, aldeles vanvittig og begyndte at bombardere min Tante Frøken Emma Wolff med Graapærer, da hun kom ned i Haven. Han blev nu indlagt paa Sygehuset og senere paa Fattiggaarden, og i mange Aar gik han rolig omkring altid syngende og som oftest med en stor Havesax. Han gik daglig op i den nordre Ende af Sorgenfri Skov, hvor han havde taget et lille Stykke Jord i Brug og plantede her Blomster m.m. Der findes endnu dér en Bøg, som han har beskaaret saaledes, at Grenene voxte nedad og danne et Lysthus. Imidlertid tog hans Sygdom til, og da han en Dag havde generet Dronning Caroline Amalie i Skoven, blev han holdt inde til sin Død.

En anden Original var den saakaldte Krykkehans; det var en lille Mand, der i forfærdelig Grad var Krøbling: Begge Benene vare lamme og med Klumpfødder, Armene aldeles forvoxede, og naar dertil kom en Pukkel, vil man indse, hvorledes Naturen havde udstyret denne Stakkel. Han var aldeles skaldet, men med et intelligent glat Ansigt og kloge, stikkende Øjne. Han bevægede sig frem humpende paa en Krykke. Hele Sommeren igjennem sad han daglig paa den Stente, der fører ind i Skoven lige for Frieboeshvile, og ikke faa vare de Skillinger, han her fik i Almisse af næsten enhver Skovbesøgende, især om Søndag.

gen. Om Eftermiddagen skiftede han Plads og sad da paa en Bænk ligefor den smalle Bro, der fører over Aaen i Skoven til Dronningens Vadskehus. Han var ogsaa Lem paa Fattighuset, og stort var hans Raseri, da Sognet lagde Beslag paa hans opsparede Almissepenge, som han havde gjemt, men som blev fundet.

En mere hyggelig Personlighed var en Qvinde, den saakaldte »Dronning Mathilde«, hun var ogsaa paa Fattiggaarden. Det var en høi fintbygget Skikkelse med ganske smukke regelmæssige Træk. Hun var altid i sin simple Dragt yderst renlig og pæn, gik altid med hvide Strømper og de dengang brugelige Brunels Damestøvler. Paa de Dage, hvor hun havde Udgangstilladelse, gik hun fra Dør til Dør forat tigge, men hun førte sig altid med stor Værdighed og bad aldrig om Almisse, men sagde i Reglen »vi trænge til det eller det«; hun sagde altid »vi« om sig selv og troede at være Dronning Mathilde. Ofte forekom engelske Ord i hendes Tale, og et Rygte om, at hun skulle være et uægte Barn af den bekjendte engelske Rigmand ... der i sin Tid eiede Bernstorf Slot, er vist ikke uden Grund.¹⁶

Dernæst kan nævnes »Tosse Caroline« og »Tosse Ane«. Den første var en gammel Kjærling, der manglede Ganen og derfor havde en høist uhyggelig Udtale. Hun drak i Reglen de Penge op om Aftenen, som hun havde tigget om Dagen, og ofte har jeg seet hende blive kjørt hjem i denne Tilstand paa en Trillebør fulgt af Drengenes Hujen og hun stadig skjældende. Den anden var et stort velvovent Bondefruentimmer, der Aar ud og Aar ind daglig slæbte Vand op fra Aaen til Folk i Bondebyen imod et lille Vederlag.

En Jøde ved Navn Gotschalk maa ogsaa nævnes, det var dengang den eneste Manufacturhandler i Lyngby. Det var den mest udprægede Jødetype, jeg i mine Dage har seet, og umuligt var det at slippe hans Varer, var man først i hans Butik; men man kunde i Reglen faa Varerne for det Halve af, hvad han forlangte. Han havde en ganske kjøn Kone og under dennes Tøffel stod han i høi Grad. Hans Butik laa paa Hovedgaden.

Af Dronningens Tjenere vare ogsaa nogle mærkelige gamle Typer, der var saaledes hendes Schweitzer, der hver Morgen tog Plads i et lille

Skur ved Hovedindgangen fra Chausseen til Slottet. Det var en lille tyk Mand med et rundt jovialt Ansigt, altid iført den saakaldte Schweitzerdragt: Høje Støvler, sorte fløils Knæbenklæder, gul Vest med Sølv, rød Kjole og trekantet Hat. Ved Porten stod en stor sølvknappet Stok, og hans hele Virksomhed bestod i at stille sig op med denne i Haanden, naar Dronningen kørte ud eller kom hjem. Han fortalte livlig sine Oplevelser fra Hoffet og havde derfor næsten hele Dagen Besøg i sit Skur. En stor Indtægt for ham var ved Nytaar at gaae omkring til alle, der kom ved Dronningens Hof, og ønske glædeligt Nytaar, han fik da i Reglen fra 1 Rdl. til 1 Specie.

Dronningens gamle Berider var ogsaa en Type; det var en lille Mand, meget halt, hans Kone ligesaa, men haltede til den modsatte Side af Manden, det var derfor et comisk Syn at see dem Arm i Arm. Han var engang kjørt løbsk paa Langelinie og væltet, herfra begges Skrøbelighed, og det var derfor egentlig kun en Naade af Dronningen at beholde ham. Han boede i det lille Hus i Sorgenfri Skov imellem Hotel Lyngby og Slottet. Dronningens Fødselsdag var for ham en stor Fest, han var da i Gala med trekantet Hat og Sabel og promenerede saaledes om Eftermiddagen i Skoven med sin hele Familie. Hver Dag naar Dronningen kørte sin Eftermiddagstur var han tilstede ved Indstigningen i Vogn og inspicerede Forspænding m.m.

Hos Kammerlaqaien, der altid var med og sad bag paa Tjenersædet, blev altid medført et Sølvbæger og Bakke. Naar da Dronningen kom til en af Kilderne i Dyrehaven, serveredes hende deri et Glas Kildevand, ligesom der ogsaa altid havdes Foder med til en stor hvid Hjort i Dyrehaven, som kendte de røde Kudske og da strax kom til Vognen og blev fodret af Dronningen.

Endnu maa nævnes den gamle Baadsmand Hansen. Han var oprindelig Holmens Mand og blev commanderet til Sorgenfri forat have Opsigt med Kong Christian VIIIs Baade; han lever endnu høit oppe i de firsindstyve Aar. Kongen yndede meget at fiske baade i Furesøen og Lyngby Sø; Hansen var da altid med, og mange smaa pikante Historier kan han fortælle fra disse Toure; men han er ikke saa let at trække op. Han boer endnu paa Slottet og har Privilegium paa Færgefarten til

Frederiksdal. I mine Drengaar var det altid en stor Begivenhed, naar Dronningen lod sig ro en Tour paa Søen efter Middag. Hansen var da stor som Admiral, naar han roede selve Dronningens Baad og heisede Flaget agter; hun styrede selv. Disse Seiltoure hørte op ved Jernbanens Anlæg, og ingen har vist forbandet dette Anlæg mere end Hansen, da han nu ikke mere havde Udsigt over sin kjære Sø.

Jeg maa endnu ved dette Capitel omtale Prindsessestien; det er den Vei som løber langs Søens nordlige Side til Frederiksdal. Den blev anlagt af Lodseierne af Artighed for de Kongelige Beboere af Sorgenfri og holdtes vedlige af Slottet. Her færdedes ogsaa ofte Dronningen i yngre Dage. For at vise deres Ret blev denne Sti for nogle Aar siden ophævet af Lodseierne, men er nu atter aabnet. Forinden Jernbane Dæmningens Anlæg over Søen hændte det flere Gange i min Barndom, at Raavildt var gaet over Søen om Vinteren og havde taget Ophold i Haven til Frieboeshvile, hvor der var Fred om Vinteren. Det hændte da, at Søen pludselig brød op, og Vildtet blev her; jeg erindrer saaledes bestemt, at to Stykker Vildt er nedlagt her i Haven om Foraaret.

Kong Frederik den Syvende boede jo i Reglen paa Frederiksborg Slot indtil dettes Brand i December 1859, og for nu hurtig at kunne faa Breve besørget imellem Kjøbenhavn og Hillerød, var der med et Mellemrum af 2 Mil stationeret 2 Husarer eller Dragoner. Disse vare indkvarterede hos Bønderne eller Gaardene nærmest Chausseen, og en saadan Relaispost og 2 Husarer var i min Barndom hos vor Nabo Johansen.

Om Efteraaret holdtes de store Manøvrer i Reglen omkring Lyngby i to Partier; det ene førtes i Reglen af Prinds Ferdinand. Jeg har ofte tilhest med min Fader overværet disse. Paa Frieboeshvile var der i Reglen Indkvartering, til stor Glæde for mig.

Tiden gled nu hen over nogle Aar i hvilke jeg gik i Skole i Kjøbenhavn eller havde Huslærer her paa Frieboeshvile sammen med mine Søstre. Af disse nævner jeg nuværende Captain Jung af Artilleriet. I 1863 i Oktober blev jeg sat i Slagelse Realskole og i Huset hos derværende Pastor Wiborg; her var jeg i 2 Aar og tog den store Præliminærexamen. Jeg oplevede her det for Danmark saa sørgelige Krigsjaar 1864 og saae

Manuskriptets forfatter, løjtnant F. C. C. F. Funch (1847-1906), fot. 1887. Løjtnant Funch blev efter sit ønske begravet i familiegravstedet i parken. Familieeje

mange af Tropperne drage herigjennem til Felten. I 1863 i Marts var jeg blevet confirmeret i Holmens Kirke af Provst Münter. 1866 om Sommeren gennemgik jeg Rekrutskolen paa Jægersborg under Ritmester Th. Marcher, kom i December til Randers paa en Commandoskole under Ritmester Schwarz og blev i Juni 1867 udnævnt til Lieutenant i Cavalleriet. Vinteren 1867 confirmeredes mine to Søstre af nuværende Biskop Fog.

Om en person, som boede i Nærheden af Lyngby, nemlig i Landsbyen Virum, maa jeg endnu fortælle, da han undertiden kom paa Frieboeshvile. Det var den bekjendte og senere sørgelig bekjendte Krybskytte ved Navn »Sorte Hans«: En høi, sværlemmet Mand med sort Haar og Skjæg og et Par stikkende sorte Øine, der lovede alt andet end godt. Han hærgede nemlig Frederiksdal Skov og Store Hareskov, men ingen turde binde an med ham. Han falbød ofte Vildt her, og paa Spørgsmaalet, hvor han havde skudt det, svarede han altid »paa sin egen Grund« – dette var en Have saa stor som Gaardspladsen her. En Vinter blev han dog indhentet af Skovfoged Thomsen i Store Hareskov, og da han ingen anden Udvei fandt, saa vendte han sig mod sin

*Løjtnant Funch og hans søstre Marie og Julie
(Paulsen). Familieeje*

Forfølger og fyrede paa Skovfogeden, der styrtede om og døde kort efter. Han blev nu arresteret og idømtes lang Tugthusstraf.

Fra min Udnævnelse til Officeer og indtil 1872 forrettede jeg Tjeneste ved Gardehusarregimentet, dels i Kjøbenhavn, dels paa Jægersborg, derefter paa Officeerskolen paa Frederiksberg og ved 3die Dragonregiment i Aarhus, blev dernæst hjemmitteret og bestemte mig for Landvæsenet, hvorfor jeg i henved 2 Aar opholdt mig paa Østrupgaard ved Roskilde hos Dorpagter Hansen forat sætte mig ind i Agerbruget.

I 1873 den 27de Mai ægtede min Søster Marie daværende Premierlieutenant af Garden tilfods Otto Paulsen, Kammerjunker, senere Adjutant hos Christian IX og nu Oberstlieutenant i Forstærkningen i Nestved. Vielsen foregik i Garnisons Kirke, og Festen stod paa Friboeshvile paa den store Sal i 1ste Etage, 27 Couverter. Balduin Dahls Musik spillede under Maaltidet paa Billiardsalen, senere i Haven. Vielsen foretoges af nuværende Biskop Fog.

Samme Aar i August blev jeg forlovet og i Marts 1874 viet til Frøken

Fru Christine Funch f. Hansen, gift med løjtnant Funch. Familieeje

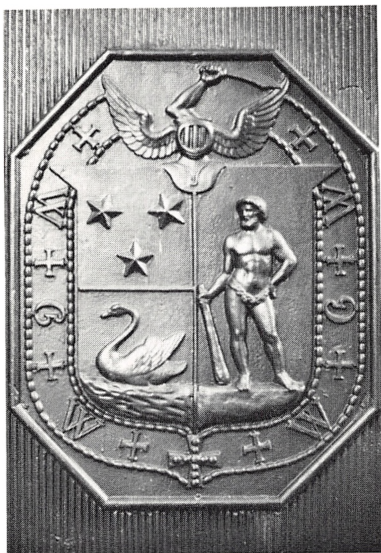

Christine Hansen, en Sønnedatter af den bekendte Krigsminister General C. F. Hansen, der i alle mine Dage havde beboet 2den Sal i min Faders Gaard ved Holmens Canal.

Jeg havde kjøbt en Landeiendom ved Frederiksborg kaldet Holmegaard, hvor vi boede til 1ste Februar 1877. Her fødtes mine 2 Døttre Julie og Agnete Funch henholdsvis 4de Februar 1875 og 12te Juni 1876.

Den 27de Mai 1875 ægtede min Søster Julie Broderen til min Søster Maries Mand Jagtjunker Carl Paulsen, Skovrider under Majestæten paa Bidstrup Gods med Bolig i Valborup pr. Hvalsø. Dette Bryllup stod i Holmens Kirke; Vielsen foretoges af nuværende Biskop Fog, og Festen stod ligeledes paa Frieboeshvile med Balduin Dahls Musik. Den 2den Mai 1888 blev hun Enke, idet min Svoger døde af Lungebetændelse efter 8te Dages Sygeleie.

Ovennævnte Jagtjunker Paulsen beplantede i Foraaret 1873 den sydlige Skrænt af Skovbakken paa Frieboeshvile med egen Haand med de derværende Bøgetræer.

General Frieboes våben på bagsiden af monumentet ved familiegravstedet i parken.

Byhistorisk Samling

Den 12te November 1876, en meget kold Dag, døde min Fader pludselig af et Hjerteslag om Formiddagen Kl. 10 uden foregaaende Sygdom, som han var ved at gjøre Toilette for at tage til en Vens Sølvbryllup i Kjøbenhavn; han faldt om paa Gulvet i den lille Stue paa 1ste Sal paa Frieboeshvile i den søndre Side. Tilstede var kun min Moder og en gammel Pige ved Navn Bertha Jensen (min Amme). Districtslæge Ditlevsen og Dr. med. Goldschmidt bleve hentede, men Døden var indtraadt.

Hidkaldt ved Telegram ankom jeg her samme Dag Kl. 2, min Søster og Svoger Paulsen fra Kjøbenhavn lidt efter og om Aftenen Kl. 10 min ældste Søster og Mand – vi vare alle dybt rystede af det tunge Tab af en altopofrende og kjærlig Fader, min Moder og navnlig min ældste Søster utrøstelige.

Min Faders Lig sattes Dagen derpaa i den indre Kiste ned i det saakaldte »røde Cabinet« her, lige under sin Velgjørers Billede; han stod her til den 17de November om Aftenen, da han førtes til Garnisons

Kirke og den følgende Dag begravedes med Militær Honneur, baaret af Husarer. Ved hans Kiste fungerede de daværende Ritmestre af Husarregimentet Engelbrecht og Nielsen.

Herved afsluttedes 2det Afsnit af den 1ste Succession af Fideicommis'et Frieboeshvile. Min Faders Liv var i disse Aar gledet rolige hen, og lidet fordrende, som han af Naturen var, havde han nok i de Goder, General Frieboe havde skjænket ham; han hviler efter sit Ønske ved sin afdøde Broders Side paa Garnisons Kirkegaard, hvor han havde kjøbt Gravsted bestemt til 4 Personer.

Efter min Faders Død blev jeg Besidder af det Frieboeske Fideicommis, og den 1ste Februar 1877 flyttede jeg med Kone og mine 2 Døttre herved. Min Moder, der efter min Faders Testamente skulle skifte med os 3 Børn, overtog den lille Gaard paa Halmtorvet No. 16, som hun i flere Aar beboede; denne havde min Fader kjøbt 1875 efter at have solgt Eiendommen ved Holmens Canal i Kjøbenhavn for 80.000 Rdl.

Ved min Overtagelse blev her afholdt en Synsforretning¹⁷ og derefter af min Faders Dødsbo anvendt cirka 2000 Rdl. til Forandringer og Reparationer.

Saaledes blev 2 Skorstene i den søndre Sidebygning flyttede og muret til Grunden, de stod tidligere paa Loftet og vare brandfarlige. Herved opnaedes, at Billiardsalen og Havestuen kunne opvarmes. Det i Haven værende Gravsted repareredes og Frieboes Vaaben blev malet i Farver paa Monumentet.

Et nyt Plankeværk sattes om Baggaarden, der gjordes noget mindre, idet Plankeværket tidligere løb i lige Linie med den ydre Facade af Hovedbygningen. En ny Hætte sattes paa Iskjælderens, nyt Gulv blev lagt i Havestuen, nye Qviste med Vinduer indsat i Hovedbygningen, nyt Gulv lagdes i de to Værelser ved Porten og i Glasværelset i Porten. Hele Eiendommen blev udvendig hvidtet og repareret samt alt Træværk malet, 2 nye Skorstenspiber sattes paa Hovedbygningen; de gamle, der vare af Sandsten med Forziring, vare helt forvitrede. Nye Gardiner indkøbtes til Salen oppe og nede og en Del Meubler nyt betrukne. Alle Tagene bleve understrøgne. Alle disse Arbeider vare

tagne i Entreprise af en Tømrmester Petersen af Kjøbenhavn og forestodes af Executor Testamenti Overretsprocurator Engberg, død 1891.

Min Faders Havemand Willum Paulsen fra Frederiksborg, som lige havde tiltraadt sin Plads ved min Faders Død, forblev i min Tjeneste. Jeg overtog min Faders Heste og Vogne og drev i flere Aar Haven selv ved hans Hjælp, dels til Kjøkkensager og det store Areal ved Søen som Agerjord. Forat faa forøgede Indtægter af Eiendommen lod jeg paa egen Regning det lille Havehus indrette til Beboelse paa 5 Værelser og Kjøkkenen, 2 foroven og 3 forneden med Opgang igjennem Kjøkkenet. Dette Hus har siden 1878 været udleiet hver Sommer for 300 Kr. eller deromkring og har været beboet af følgende Familier:

- 1878 af en gammel Lieutenant C. Mathiesen.
- 1879 af Captain i Marinen Normann.
- 1880, 1881 Grosserer Meyer af Kjøbenhavn (døde her).
- 1882 Oberst Meyer af Ingenieurerne.
- 1883 Fiskeriforpagter Lassen (Dus Efterfølger).
- 1884 Fabrikant Nielsen (?), Kjøbenhavn.
- 1885 Fru Stampe (Kom ikke paa Grund af Sygdom).
- 1886 Manufacturhandler Melby, Kjøbenhavn.
- 1887 Capitain, Grosserer Knudtson, do.
- 1888 Ingen.
- 1889 Fabrikant Barnekow, Malmø.
- 1890 Forlægger Ernst Boiesen, Kjøbenhavn.
- 1891 Grosserer Albrechtsen af Kjøbenhavn.

Oberst Meyer, som boede her i 1882, fortalte om sine Oplevelser her i Lyngby i sine unge Cadetaar. Kong Frederik VII var dengang kun Dreng, og forat mere ham bleve de yngste Cadetter undertiden beordrede til Sorgenfri; der blev da paa en Maade leget Soldat, og Slag leverede undertiden paa Lyngby Sø. Overcommandoen af Ledelsen heraf havde da General Friboe. Jeg erindrer ogsaa at have seet paa Sorgenfri 12 smaa Jernkanoner; disse vare fra hine Dage og bleve tillige brugt til Salut paa de høie Herskabers Fødselsdage.

I April (den 8de) 1878, Kong Christian IXs Fødselsdag, fødtes her min ældste Søn Frederik Caspar Conrad Frieboe Funch; dette var naturlig til stor Glæde for mig, da der nu atter var en Arving til Fideicommis'et.

I Marts 1881 indtraf en Begivenhed til stor Skade for Lyngby, idet den gamle Enkedronning Caroline Amalie døde, og kort efter hendes gamle, gode Veninde Prindsesse Caroline, Frederik VI's Datter og Enke efter Prinds Ferdinand, Christian VIII's Broder. Hun var en stadig og sikker Gjæst paa Sorgenfri om Sommeren. Torsdag og Søndag Aften, altid præcise Kl. 8, og traf det at hun var kommet lidt for tidlig til Lyngby, lod hun holde udenfor Byen for præcise Kl. 8 at være paa Slottet. Ved Dronningens Død tabte Lyngby en Del af sin Tiltrækningskraft, og Savnet af det røde Liberi her var stort. Alle de smaa Sommerfester for Dronningens Asylbørn faldt nu væk, navnlig erindrer jeg Jordbærfesten og Hindbærfesten, der altid afholdtes i det saakaldte Norske Hus i Anlægget overfor Frieboeshvile. Dronningen var da altid personlig tilstede og underholdt sig med Børnene, der maatte synge for hende og endte med en lille Dands. Musikken hertil leveredes da af den gamle saakaldte »blinde Christian« og hans tro Ledsager, hvis Navn jeg ikke erindre; den første spillede Violin, den anden Harmonika. Den sidste var Invalid fra Krigen '48, hvor han havde været blandt de udmærket tapre Jægerchor. Disse to Musikanter vare meget populære, og mangan Kjøbenhavnner, der har gjæstet Lottenborg, erindre vist deres Spil og Sang, nemlig en Sang med Omqvædet Gul'maatter! Gulv-Maatter, og »Nu gaar Ballonen den forkerte Vei«. Invaliden døde først, og blinde Christian fik da en anden Ledsager paa samme Instrument, og først for et Aar siden døde han.¹⁸

Den største Del af Indboet paa Sorgenfri tilhørte Frederik VII og var overladt Dronningen til Brug paa Livstid; det gik derfor efter hendes Død ind i Kongens og derefter i hans Gemalinde Grevinde Danners Dødsbo. Resten blev solgt her paa Auction og var ikke meget værdifuldt, da de bedste Ting vare i Kjøbenhavn. Af gamle Curiositeter erindre jeg en gammel Portechaise, der var brugt til at bære Cavalerer og Hofdamer fra Cavalerbygningen op til Slottet, den var complet i

Holbergs Stil og blev vist kjøbt til det Kongelige Theater. Ligeledes fandtes Christian VIIIs Reisevogn, en gammel styg Carrosse, men med en Masse Rum.

Efter Auctionen var Slottet aldeles tomt og staar nu saaledes ventende paa en ny Beboer. Udenomsbygningerne udleies og Gendarmerne have der Caserne nu.

Samme Aar bortforpagtede jeg Haven til en Gartner Neye paa 5 Aar for 300 Kr. aarlig Afgift.

I Foraaret '81 fik jeg min Moders Broder, en gammel Landmand fra Meklenborg, her i Huset; hans Navn var Adolf Wolff, og han forblev her omtrent i 2 Aar.

Om Efteraaret 1877 havde jeg solgt Holmegaard ved Frederiksborg for 64000 Kr.; jeg tabte derved omtrent 12000 Kr.

I Haven plantede jeg i disse Aar en stor Del Grantræ og Bøg, saaledes den lille Plantage nord for Skovbakken, Hegnet om Baggaarden og den lille saakaldte Kaninø nede i Haven. Endvidere blev Skrænten imod Gaardspladsen beplantet med Bøg, som jeg fik fra min Svoger i Valbo-rup, ligesom den lille Grantykning til venstre af Nedgangen til Haven imod Nord. Princippet for min Beplantning har været at gjøre Hegnene om hele Eiendommen efterhaanden beplantede med virkelig Gavntræ istedetfor de forskjellige forkrøbne Buskvæxter, som fandtes her ved min Tiltrædelse.

Jeg vil ved dette nævne, at der i det andet Aar af Gartner Neyes Forpagtning her ved Gravning ved det store Graapæret træ ved Havehuset fandtes en tilkastet Kjælder med Stenbro, ligesom det viste sig, at der næsten under hele den lille Have ud mod Veien ved Havehuset findes Stenbro.

Den 9de November 1880 fødtes her min 2den Søn Christian Funch ved en meget haard Barsel.

Vinteren 1883 og 1884 tilbragte vi i Kjøbenhavn og boede paa Hotel Union paa St. Annæ Plads.

Her førtes ellers her et meget selskabeligt Hus, og sjelden var der en Helligdag, hvor vi ikke fik Besøg; Folk var velkomne og befandt sig vel her i den smukke Egn. Musik blev her stedse dyrket, og navnlig vil jeg

nævne Herr Bendixens Spil paa Fortepiano og ligeledes daværende Frøken Orpheline Schram, senere fru Olesen til »Lille Grundet« i Jylland, samt Fru Feilberg Lassen, en Datter af min Cousine Pastorinde Lassen i Sværdborg ved Vordingborg, senere gift med en Ven af mig, Dr. med. C. Krebs, Qarentaine Læge i Vestindien, hvor han døde; hun udmærkede sig ved sin fortrinlige Sang. En Ven af mig, Herr Th. Modeweg, sang ogsaa ofte her.

I Juli Maaned 1886 forlod min Hustru sit Hjem med min yngste Søn, og ophævedes vort Ægteskab; hun boede først i Holte, senere i Kjøbenhavn. Børnene forbleve hos hende. Nærmere Commentarer til denne Begivenhed ønsker jeg ikke at fremsætte; men maa Ansvaret for denne Handling engang komme til at hvile paa hende. Der indtraadte nu et mere stille Liv paa Frieboeshvile, idet jeg nu forblev ganske alene her. Neyes Forpagtning var udløbet i Marts 1886, og jeg havde selv overtaget Haven; men paa Grund af de indtrufne Forhold, hvorved mine Indtægter meget forringedes, bortforpagtede jeg atter Haven til Gartner Nielsen fra 1ste Januar 1887 paa 5 Aar.

I flere Aar havde jeg lidt af en meget haardnakket Sygdom og havde forsøgt forskjellige Coure, dog uden Resultat, og jeg besluttede derfor at gjenngaa en gennemgribende Kur og indlagde mig i den Anledning paa St. Josephs Hospital i Kjøbenhavn den 14de Februar 1887 og blev her behandlet af Dr. med. Sylvester Saxtorph til den 14de Mai samme Aar. Jeg gennemgik store Lidelser, men havde ogsaa et godt Resultat af Kuren. Jeg flyttede derefter strax til Frieboeshvile og tilbragte Sommeren 1887 her sammen med min Moder, der boede hos mig. Om Efteraaret i November flyttede vi sammen til Kjøbenhavn, hvor jeg beboede 1ste Sal i No. 81 ved Nørrevoldgade. I denne Vinter omgikkes jeg daglig en Del Kunstnere hos á Porta paa Kongens Nytorv og vil iblandt disse nævne Navne som Wilhelm Rosenstand, Neumann og Agaard samt forskjellige andre.

I denne Vinter indtraf en sørgelig Tid, idet mine 4 Børn i Marts alle angrebes af Skarlagensfeber; de boede dengang Vesterbrogade No. 91. Sygdommen tog haardt fat; navnlig var min yngste datter Agnete meget angreben, og da jeg blev kaldt til dem, tvivlede jeg om at redde hendes

Liv. Dog Sygdommen forløb, og alle syntes at være i Bedring, da jeg Morgenen den 6te April 1888 modtog den Jobspost, at min elskede ældste Søn Conrad var død om Natten af et pludseligt Nyrettilfælde. Jeg skal bemærke, at min dengang fraseparerede Hustru havde antaget en qvindelig Læge Frøken Nielsen til at tilsee Børnene. Stor var mit Tab og min Sorg, idet denne Dreng var min Øiesten; det var en prægtig Dreng med opvakt og kjækt Humeur, og paa Spørgsmaal om, hvad han ville være, var hans Svar altid »Cavaleer«, og dette gik igjennem hele hans Væren. Han værnede om sine Sødskende, og troede han dem fornærmet, var han ikke bange at binde an med større og stærkere Jevnaldrende. Hans Sødskendes Sorg var da ogsaa stor.

Ved Cultusministeriets og Biskoppens Tilladelse aabnedes Gravstedet paa Frieboeshvile for 1ste Gang efter General Frieboes Død, forat nedsætte min Søn deri. Ved Gravstedets Aabning viste det sig at de Bjælker, hvorpaa Frieboes Kiste stod, vare raadnede over, og Kisten med den ene Ende faldet ned i den nedre Del af Graven. Disse blev borttagne, og Kisten sattes ovenpaa hans Hustrus i den nedre Del af Graven. Der blev derefter indlagt nye Jernbjælker til at hæve min Søns Kiste. Paa General Frieboes Kiste, der viste sig at være ubeskadiget og af Form og Farve, som han havde ønsket, var anbragt en stor Sølvplade med Inskription. Som Tegn paa Gravens Tørhed kan anføres, at man endnu kunne skjældne de forskjellige Arter af Blomster, der havde været i Krandsene, derimellem Kamelier.

Jeg afhentede min Søns Lig om Aftenen den 10de April Kl. 9 paa Vesterbro og fulgte Rustvognen i Skridtgang til Frieboeshvile. Her ankom vi om Aftenen circa Kl. 12, og indsattes Kisten i Havestuen i Sidebygningen, der var decoreret med Gran og Flor, og hvor Lysekronen var tændt. Dette var arrangeret af Gartner Nielsen.

Der forløb nu nogle høist sørgelige og uhyggelige Dage indtil Begravelsen. I Kjøbenhavn laa de 3 Børn syge, som jeg daglig skulle see til under alt andet end behagelige Forhold, begrundet paa deres Moders mærkelige Opførsel, og i Lyngby var koldt og øde, da Foråret var meget koldt.

Begravelsen foregik nogle Dage derefter fra ovennævnte Havestue og

forrettedes af Pastor Rørdam. Tilstede vare af mine Bekjendte Kammerjunker Buchwaldt, Jagtjunker Paulsen, Assistent Blichfeldt, Assistent Harald Mathiesen, Herr Th. Modeweg, Proprietair Mürer med Frue fra Virumgaard, min Nabo Christian Johansen og Gartner Nielsen. En Psalme blev afsunget, en kort Tale holdt, atter en Psalme, og ovennævnte Herrer bare min kjære lille Søn til Gravstedet over Skovbakken, hvor der hele Veien var strøet Buxbom og Grønt. Kisten, hvorpaa hans Navn var sat paa en Metalplade, nedsænkedes i Graven og sattes saaledes, at der ved hans Side er en Plads til mig, da jeg ønsker at hvile her. En Mængde Krandsse vare sendte til hans Kiste, derimellem fra hans smaa Kammerater i Schneekloths Skole paa Vesterbro.

Hermed nedsænkedes et Haab og en lille værdig Efterfølger i Successionen i Fideicommiss'et, hvilken Ret da gik over paa hans Broder Christian Funch.

Under disse Dages eller rettere Nætters sørgelige Ophold paa Frieboeshvile, hvor jeg var ganske alene, forefaldt en lille Episode, som jeg her vil fortælle. Jeg var om Aftenen vendt hjem fra Kjøbenhavn med Toget, der ankommer til Lyngby Kl. 11½; det var en yderst mørk og uhyggelig Aften, og ankommet til Frieboeshvile gik jeg som sædvanlig i de Dage ud til Havestuen forat eftersee, at Døren var aflaaet, hvor min Søn stod. Jeg gik derefter op paa 1ste Sal og gik over den store Sal ind i det lille Værelse ved Trappen og gik iseng. Efter at have ligget noget og muligvis have blundet lidt, forekom det mig, at der blev taget i Dørgrebet paa den Dør, der fra Trappen fører ind til Salen. Det forekom mig uhyggeligt, hvorfor jeg tændte Lys, tog min Sabel i Haanden, der stod ved min Seng, og gik ud forat eftersee Døren, som imidlertid befandtes at være lukket i Laas. Jeg troede nu at have drømt, gik atter iseng og sov rolig. Nogle Dage derefter gjorde Gartner Nielsen mig opmærksom paa, at et Vindue i Kjælderetagen stod aaben, og ved at eftersee dette, befandtes 1 af de i Karmen værende Jernstænger at være slaaet ud. Derved var given Plads til, at en Person kunne krybe igjennem. Herpaa agtede jeg dog ikke videre, da Karmen viste sig at være raadden; men nogle Dage efter fandt Nielsen tilfældig imellem nogle Graner i Haven en gammel Frakke og i dens Lommer foruden et Fisketøi tillige et stort

Bundt af Dirke. Disse bleve afleverede til Politiet, og da der netop i disse Dage var stjaalet en Frakke i Naboeiendommen Fuglesang fra nogle Arbeidere, kan dette vist sættes i Forbindelse med min Opvaagnen hin Aften, da utvivlsomt her er gjort et Forsøg paa Indbrud, da hele Huset stod aabent fra Kjælderen op til 1ste Sal.

I Sommeren 1884 lod jeg opsætte paa Plainen i Forhaven en Flagstang 32 Alen høi. Denne Sommer tilbragte Cand. pharm. Sophus Kjær hos mig, Søn af Stiftsfysikus, Etatsraad Kjær i Ribe. Han var ivrig Sportsmand, og drev vi en Del Fiskeri og Jagt sammen; saaledes kan jeg anføre, at vi fra September 1884 til Februar 1885 fangede 104 Kramsfugle i Doner her i Haven. Aaret forinden i Februar Maaned skjød jeg en Grævling, der var faldet ned i den dybe Iskjælder. Herved vil jeg mindes, at der i mine Drengaar blev skudt en Maar i den store Bøg ved Nedgangen til Haven.

I Efteraaret 1889 havde jeg under Efteraarsmanøvrerne, der afholdtes her paa Egnen, 4 Mand Infanteri i Indquartering fra 1ste September til 3die Oktober.

I Foraaret 1890 blev en Del Værelser paa selve Hovedbygningen som og paa Havehuset nye tapetserede; dette Arbeide udførtes af min Husbestyrerinde Fru E. Holmgren, og skal navnlig nævnes Billiardstuen med en smagfuld chinesisisk Tapet, der er paasat med megen Accuratesse. Gesimsen i samme Værelse sattes i Farver af mig, forat passe i Stilen.

I 1884 om Efteraaret sattes en nye Brønd og Post i Baggaarden; denne oprensedes i November 1890. I gamle Dage havde været en Brønd midt i den store Gaard, som senere var tilkastet; her vedblev imidlertid Jorden stadig at synke i min Barndom, hvorved stedse efter stærk Regn her dannede sig en lille Dam til stor Vederqvægelse for Ænderne og til Prøve for mine Vandstøvler som Dreng. Gaarden var dengang brolagt, men da den ikke var til at holde fri for Ukrudt, lod min Fader Stenbroen opbrække og slaa til Skærver, og Pladsen blev hermed makadamiseret. Bag Ladebygningen stod ogsaa i min Barndom en Post; det var en engelsk Trykpumpe og kunne bruges i Brandtilfælde. Denne er ogsaa senere tilkastet.

Christian Funch, søn af løjtnant Funch og ejer af Frieboeshvile 1906-27, fotograferet i New Zealand i 1930'erne sammen med sin søn Fritz.

Familieejere

1888 om Foraaret plantedes Hegnet ud til Chausseen, og til »Fuglesangs«-Veien Gran, Lærk og Bøg; om Foraaret 1889 Hegnet ind til Naboeiendommen »Fuglesang« med Lærk, Birk og Gran. Af Frugttræer plantede jeg i 1882 de Pæretær og Qvæder langs Veien nord for Baggaarden samt i Trekanten syd for Havehuset. 1888 om Foraaret Cardontræerne i Forhaven samt de derværende Blomme- og Kirsebærtræer, ligeledes Æble- og Pæretær dels ved Alleen og dels paa Øen og ved Stykket imellem Baggaarden og Havehuset. I Foraaret 1891 14 Blomme og 3 Bergamotte paa Øen; en Gravensteen, 2 Cerabiler, 4 Kirsebær: ialt 167 Træer.¹⁹

I Foraaret 1890 kunne Frieboeshvile let være gaaet op i Luer: Det hændte mig nemlig en Aften i Mai, da jeg havde sat en Petroleums-

*De sidste private ejere af Frieboeshvile, kontor-
chef Georg Bruhn (1877-1953) og hans bustru
Agnete f. Funch (1876-1966, datter af løjtnant
Funch) fotograferet i 1940'erne under ma-
leriet af general Frieboe. Familieej*

lampe paa mit Claver, der stod i den lille Spisestue ved Trappen, at denne exploderede og den brændende Petroleum flød hen over Gulvet. Jeg søgte at qvæle Ilden med Puder m. m., men det lykkedes mig ikke, og jeg troede allerede alt Haab ude, da paa mine Anskrig min Husbestyrerinde Fru Holmgren ilede til, og med Vand fik vi saa Ilden slukket. Et Spisebord blev aldeles ødelagt og en Divan tildels. Jeg modtog herfor i Assurancegodtgjørelse 100 Kr.

Jeg har med disse Linier til Dato efter Hukommelse og mundtlige Overleveringer søgt at samle det vigtigste betræffende »Frieboeshvile«. Dog er maaske mangt og meget forglemt, som kunde have Interesse for senere Besiddere af Fideicommis'et; men hovedsagelig ere disse Optegnelser nedskrevne med Hensyn til min Søn, om han engang maatte blive Besidder, for derigjennem at erholde Kjendskab til den Eiendom, han i saa ung Alder ufrivillig maatte forlade, og for at Traditionen om Alt, hvad vi, vor Familie og især Besiddere af denne Eiendom er Mindet

om Stifteren af Fideicommis'et skyldig af Taknemmelighed, og indprente Pligten til i et og Alt at holde hans Villie efterrettelig betræffende denne Eiendom.

Det er min Hensigt at fortsætte disse Optegnelser, saafremt endnu Aar maatte blive mig tildelt; i modsat Fald burde det være den næste Successors Pligt at fortsætte for derved i Tidernes Løb at skabe en Rettesnor og paalidelig Historie.

2den April 1891.

Efterskrift: Optegnelserne fortsættes for årene 1891-1894, men er for denne periode temmelig uinteressante og bryder brat af, tilsyneladende ved at et antal sider er revet ud af protokollen. Fortsættelsen af manuskriptets beretning er i korthed følgende: Løjtnant Funch døde 1906 og begravedes efter sit ønske i parken, hvorefter sønnen Christian Funch overtog Frieboeshvile, fra 1919 som fri ejendom. Da han 1927 emigrerede til New Zealand, blev ejendommen overtaget af søsteren Agnete Brubn og hendes mand Georg Brubn. I 1953 blev Frieboeshvile købt af Lyngby-Taarbæk Kommune, som imidlertid først fik rådighed over ejendommen ved Agnete Brubns død 1966. I sidebygningen, der i 1923-24 blev indrettet til beboelse, har som lejere boet G. F. Duckwitz (fra 1941 til 1953) og komponisten Svend Erik Tarp (fra 1956 til 1967). Siden anvendtes hovedbygningen til aftenskolelokaler og sidebygningen til EGV-dagcenter indtil 1977, hvor Byhistorisk Samling indrettedes i sidebygningen, medens hovedbygningen efter en gennemgribende restaurering nu anvendes dels af Byhistorisk Samling, dels af Stadsarkitektens Forvaltning til byplanudstillinger, og dels, for kælderetagens vedkommende, af arkæologklubben »Flækken« til klublokale og magasin.

- 1 Testamentet: Hof- og Stadsretten, Executorskifter, fort. 16 nr. 53.
- 2 Frieboeshvile og de omliggende landsteders historie før general Frieboe: Strømstad s. 2-12. Endvidere Johan Lemche i Lyngby-Bogen 1935 s. 193-212, Vilh. Lorenzen: Landgaarde og Lyststeder I (1916) s. 54-61 samt Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst (1938) s. 430-37. – Om Giertrud Cathrine Bodenhoff og hendes ægteskab med Frieboe, se Nanna Lange: Den bodenhoffske Slægtbog (1914) s. 65-67.

- 3 Der er tale om landstederne »Jægerhuset« (matr. 1g) og »Jægergaarden« (matr. 1h), jfr. matrikelkort 1810 (Nystrøm s. 436, Strømstad s. 5). Hvis oplysningen er rigtig, må der være tale om et stykke af landstedet »Jægerhuset« (også kaldet »Rêverie«).
- 4 Nu forsvundne.
- 5 Volieren står stadig i Frieboeshvile have, nu indrettet som lysthus. Også lindetræet findes endnu, dog uden spor af lysthuset.
- 6 Grundplan af sidebygningens oprindelige rumfordeling: Strømstad s. 9. I sidebygningens gavl fandtes en havestue (omtales senere) og bag denne, midt i bygningen, den omtalte hestestald. Sidebygningens nuværende rumfordeling stammer fra en ombygning 1923-24.
- 7 Skal være 1767, jfr. artiklen om Frieboe i Dansk Biografisk Leksikon og Paul Hennings i Personalhistorisk Tidsskrift 7. række, bind 1 (1916) s. 231-41.
- 8 Nedrevet. Den nuværende bygning er opført 1874.
- 9 Det Frieboe-Bodenhoffske Legat: Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark ... udgivet af H. R. Hiort-Lorenzen og F. P. G. Salicath, bind 2 (1896) s. 87. Legatet er 1976 sammen med en del andre, efterhånden ganske små legater sammenlagt i »Fælleslegatet for værdige trængende i Lyngby-Taarbæk Kommune« (Ministerialtidende B 1976 s. 35-36).
- 10 »Nord« betyder i hele manuskriptet nærmest »vest«, og der er sandsynligvis tale om den endnu eksisterende bagbygning (»længen«), idet denne ved en synsforretning 1782 beskrives som værende 4 fag lang, men ved en synsforretning 1846 efter general Frieboes død 14 fag lang (Strømstad hhv. s. 10 og 34).
- 11 Bygningen (van Hurks, senere Peter Tuteins landsted) brændte 1873. Den omtales hos Nystrøm s. 428-30 samt af Johan Lemche i Lyngby-Bogen 1935 s. 193-200 (afbildet s. 195). Den tuteinske dagbog (Lyngby-Bogen 1937 s. 257-73) er ført i denne bygning (også afbildet efter akvarel af H. G. F. Holm i sidstnævnte artikel s. 273).
- 12 Den tuteinske Pavillon står nu i haven til Rustenborgvej 7B, ned til Fæstningskanalen.
- 13 Forholdet er omtalt af Johan Lemche (Lyngby-Bogen 1935 s. 204 nederst).
- 14 Frieboeshvile havde oprindelig spåntag, og to af disse spåner samt en teglsten fra før 1860 er bevaret. 1977 blev hovedbygningens tag atter belagt med tegl.
- 15 Gengivet på omslagets forside. Maleriet hænger nu på Gardehusarkasernen i Næstved. Det kan ikke afgøres, hvem der har malt det; men det er muligvis påbegyndt af Jens Juel og fortsat af C. A. Lorentzen. Det er aldrig blevet gjort færdigt, idet f.eks. hundens bagben kun er antydnet.

Optegnelser vedrørende Frieboeshvile

- 16 Der synes at være tale om Christopher MacEvoy, der ejede Bernstorff Slot 1817-38.
- 17 Jfr. Strømstad s. 20-21.
- 18 Ledsageren hed Peter Nielsen Virum. De to spillemænd er omtalt og afbildet i første bind af Henrik Cavlings erindringer, »Efter Redaktionens Slutning« (1928) s. 22-24.
- 19 En del af disse frugttræer står endnu på den del af Frieboeshviles jord, der er bortforpagtet til Sorgenfri Planteskole, samt omkring det nu frasolgte havehus (Prinsessestien 7).

Hans Kirchhoff

GEORG FERDINAND DUCKWITZ

Skitser til et politisk portræt

Georg Ferdinand Duckwitz vil formentlig være de fleste af *Lyngby-Bogens* læsere bekendt. Han logerede i mange år i »Friboeshvile« i Norskeskoven overfor Sorgenfri slot – var altså en slags »Lyngby-borger« – Og hans navn er forlængst gået over i historien som den tyske diplomat der i 1943 frelste de danske jøder fra Hitlers Gestapo.

I forbindelse med »Friboeshvile«s restaurering og nyindvielse i februar i år blev der i pressen skrevet meget rigtigt – og også meget forkert og misforstået om Duckwitz. Vi har åbenbart brug for myterne – men vi har også brug for en virkelighedserkendelse der hverken er overfladisk eller falsk. Det er da i forsøget på at give et sandere og mere nuanceret billede af Duckwitz at denne artikel er skrevet.

Den opmærksomme læser vil straks have noteret sig begrænsningerne i overskriften: Det er Duckwitz som politisk aktør, d.v.s. som politisk handlende person – der interesserer. Artiklen har ingen ambitioner om at give et portræt af mennesket Duckwitz i hele karakterens mangfoldighed. Dertil vil mange være langt bedre skikkede end jeg – og hertil rækker hverken pladsen eller tiden. For et menneske har mange ansigter og spiller mange forskellige roller igennem et langt liv, og at forsøge at sammenfatte dem alle vil være en opgave af helt andre dimensioner.

Måske vil flere læsere også savne den Duckwitz de lærte at kende og respektere eller holde af: det generøse i venskabet, charmen og humoren – og engagementet. Måske vil de også i artiklen føle en distance, som kan forekomme vel klinisk og kølig. En sådan distance skal ikke undskyldes. Den er historikerens helt nødvendige redskab når det gælder om at skaffe sig forudsætningerne for at kunne forklare og forstå.

Men det er væsentligt at fremhæve at artiklen også har pålagt sig begrænsninger på en anden led: Duckwitz indledte efter krigen en karriere indenfor det vesttyske diplomati der bragte ham til Forbundsrepublikkens højeste poster. Han var ambassadør i København fra 1955-58, fra 1958-60 ledede han udenrigsministeriets østafdeling, fra 1961-65 var han ambassadør i New Delhi, og fra 1967 statssekretær under udenrigsminister Willy Brandt, hvor karrieren kulminerede med gennemførelsen af udsoningstraktaten med Polen i december 1970. Duckwitz døde i 1973. Udfra en tysk synsvinkel må tyngdepunktet i den politiske indsats naturligvis ligge i 70'erne. Men vort tema er besættelsestiden, og vi må afgrænse os kronologisk til denne – hvor væsentligt et bidrag den følgende periode end kunne give *også* til en forståelse af tiden før.

Til gengæld har jeg ment det nødvendigt at trække nogle hovedlinjer i den tidlige karriere op, både fordi der hersker en del uklarhed og unødvendig mystik omkring Duckwitz' partiforhold i 30'erne, men også fordi en sådan baggrund er væsentlig hvis vi skal forstå hans holdning til nazismen under krigen.

Og endelig en tredje afgrænsning: Duckwitz opholdt sig i Danmark fra 1939-1946 – ikke for at frelse jøder eller standse folkestrejker, men som *skibsfartssagkyndig* for at varetage tyske søfartsinteresser. Det var det hans dagligdag gik med, og det var her hans saglige arbejde kom til at ligge. Men om Duckwitz' rolle som søfartsattaché har vi praktisk talt ingen viden. Hertil behøves en særundersøgelse af de dansk-tyske søfartsrelationer under besættelsen – og det ville være en opgave helt for sig. Selv om en sådan undersøgelse utvivlsomt ville få helt afgørende betydning *også* for vurderingen af Duckwitz' politiske indsats, må vi altså lade den ligge.

Og dette fører igen til den sidste indledende betragtning, nemlig denne, at troen på det perfekte er en af historieforskningens værste fjender. Kildematerialet til denne artikel er indsamlet i forbindelse med en afhandling om forspillet til den 29. august 1943 – altså ikke specielt med henblik på en skildring af Duckwitz, hvis politiske rolle endnu i denne periode var meget beskednen. Den korte tid, der har været til

opgaven har naturligvis også sat sine grænser for opdyrkningen af egentligt nyt materiale. Sikkert findes der både i Danmark og i Tyskland sådanne for mig ukendte kilder, som vil kunne supplere – og sikkert også korrigere – det billede jeg her har forsøgt at tegne. Jeg kan kun håbe at nye fund ikke vil forrykke dette totalt.

Partimanden

Duckwitz var født i 1904 i Bremen. Han tilhørte altså en generation af tyskere der ikke havde oplevet verdenskrigen i skyttegravene, men som så fædre og brødre falde, og hvis erfaringer i de mest følsomme år blev formet af det tyske nederlag og krigsskyldsiktatet i Versailles i 1920. Duckwitz har selv langt senere udtalt at det var denne oplevelse af en ydmygende fred og sejrherrenes ødelæggelse af Tyskland som militærmagt der i 30'erne motiverede ham for en politisk løbebane. Hans holdning var i disse år ultrakonservativ og national.

Duckwitz blev student fra Bremen i 1923, og begyndte at læse jura og nationaløkonomi ved universitetet i Freiburg midt under den store økonomiske og politiske krise som den franske besættelse af Ruhrområdet fremprovokerede i januar 1923, og som bragte Tyskland på sammenbruddets rand. Frankrig ville med okkupationen tvangsinddrive de svigtende tyske erstatningsbetalinger for ødelæggelserne under verdenskrigen, men regeringen i Berlin mødte tropperne med en opfordring til passiv modstand, der rejste nationen til et veritabelt krigsberedskab. I Rhinlandet greb illegale grupper til direkte aktioner, og der blev saboteret tog og dræbt franske soldater. (Duckwitz' senere chef i Danmark, Werner Best, deltog i *Rubrkampen* som aktivist, og fik en dom herfor). Samtidig mobiliserede regeringen freds-hæren på 100.000 mand, og udfyldte hemmeligt hullerne med frikorpssoldater og studenter. Duckwitz, der var korpssstudent i Freiburg, meldte sig som frivillig og lå sommeren over i garnison i Berlin-området, camoufleret som »arbejdssoldat«.

I september var regeringens modstandskraft udtømt af en galoperende inflation og tiltagende administrativt kaos, og den følte sig tvunget til at blæse af. Nederlaget fremkaldte en voldsom forbitrelse, særligt

på højrefløjen. Hitlers ølstue-kup i München i november 1923 red på denne bølge, men omend det farligste var det kun ét blandt flere højre-radikale kupforsøg imod republikken i dette år. Således forsøgte en tidligere frikorpsfører Buchrucker den 1. oktober et militærkup i Berlin, der skulle vælte regeringen og oprette et autoritært regime. Med nogle hundrede frikorps- og arbejdssoldater satte han sig i besiddelse af fæstningerne Küstrin og Spandau i hovedstadsområdet, men det hele var så tilpas dilettantisk og planløst udført, at hæren hurtigt og ublodigt fik slået revolten ned. Duckwitz deltog som »arbejdssoldat« under Bukrucker, og blev også interneret – men slap iøvrigt fra affæren uden større mén.

Hvorfor Duckwitz to år senere, to semestre før den endelige eksamen, opgav nationaløkonomien er uoplyst. Han studerede da ved universitetet i Bonn, og blev bortvist af de franske militærmyndigheder, der fortsat holdt Rhinlandet besat. Men selv angiver han senere personlige grunde som de afgørende. Måske var det blandt disse også det praktiske liv der trak ham væk fra teorien. Duckwitz nedstammede fra en hanseatisk storkøbmandsfamilie med en fremtrædende position i Bremen. Hans farfar, Arnold Duckwitz, havde været senator i en menneskealder, og borgmester flere gange, og organiserede i 1840'erne og 50'erne den nordtyske handel på De forenede Stater. Han var foregangsmand indenfor snart sagt alle den nye tids områder (trafik, energi og finansiering), og endte som handelsminister. Også faderen, Arnold Duckwitz jr., fortsatte traditionerne.

Hvorom alting er – i 1925 brød Duckwitz op fra sine studier i Bonn og vendte hjem til fødebyen Bremen, hvor han tiltrådte en plads som handelslærling i tobaksimportbranchen. Tre år senere gik han over i det store kaffeimport- og exportfirma Ludwig Roselius, med markedsføringen i bl.a. Skandinavien, Baltikum og Sydamerika som sit arbejdsområde; og allerede året efter, i oktober 1929, sendte firmaet ham til datterselskabet, *Kaffe Hag 1/2*, i København, fra januar 1930 som direktør. Det var i disse år at Duckwitz lærte sig de nordiske sprog, og skabte de danske kontakter som senere var med til at bygge hans position op under besættelsen. Det var også i disse år – senere karakteriseret som de

lykkeligste i hans liv – at han fattede den kærlighed til Danmark som aldrig siden rustede.

1. November 1932 gik Duckwitz ind i NSDAP – og ikke kun som medløber, men som aktiv partifunktionær. 1. juli 1933 meldte han sig til tjeneste i partiets udenrigspolitiske afdeling. *Aussenpolitisches Amt (APA)*, og kort tid efter søgte han optagelse i SS.*

Oplysningen vil chokere mange der erindrer sig de nazistiske koncentrationslejre og den tyske socialdemokrat Kurt Schumachers ord om nazismen som en appel »zum inneren Schweinehund im Menschen«. Men som så mange andre flotte bemærkninger træffer også denne bare halvt. For hvis nazismen kun havde haft følgeskab af terrorister og gangstere havde Hitler ikke opnået den tilslutning han fik. Tværtimod bestod nazisternes succes i den meget brede appel som partiet formåede at rette til den generelle utilfredshed i vælgermassen: til de millioner af arbejdsløse og udhungrede, til de kriseramte bønder og det proletariserede småborgerskab, til kapital og erhvervsliv der frygtede den fremstormende kommunisme, og til militæret der ville ud af Versailles-diktatets spændetrøje; men også til ungdommen, til lærerne og til studenterne, der drømte om et nyt og stærkt folkefællesskab i et genrejst Tyskland, uden kamp mellem klasserne. Med en lidt hasarderet forenkling kunne man tale om at nazismen appellerede til både opportunisten og idealisten, og Duckwitz tilhørte den sidste kategori – som også den jævnaldrende jurist fra Hessen, den senere rigsbefuldmægtigede i Danmark, Werner Best, gjorde det.

Duckwitz meldte sig ind i NSDAP i sin bopælsby København – *Ortsgruppe Kopenhagen*, som afdelingen hed i partijargonen – og blev straks økonomisk-politisk leder ikke blot lokalt, men for NSDAP i hele Danmark.** Den direkte impuls skal have ligget i en samtale med

*Han blev ikke optaget i SS p.g.a. den herskende medlemsspærring – og senere blev sagen uaktuel.

**NSDAP udgjorde en gren af nazipartiet i Tyskland, og stod kun åben for rigstyskere. Det bør ikke forveksles med det danske naziparti under Frits Clausen, DNSAP.

Gregor Strasser, som tilfældighederne førte Duckwitz sammen med i Bremen et par måneder tidligere. Strasser var på dette tidspunkt partiets organisationsleder. Han tilhørte NSDAP's socialrevolutionære og antikapitalistiske venstrefløj, der tog anden del af partibetegnelsen alvorlig, og han havde igennem tyverne ledet de nordtyske nazisters opposition imod førerdiktaturet fra München. Allerede en måned senere, i december 1932, lagde Hitler ham på is, og i sommeren 1934 lod han ham likvidere sammen med andre fremtrædende personer på venstrefløjen. Men nu, i Bremen i efteråret 1932, opfordrede Strasser Duckwitz til at melde sig ind og stille sig til rådighed for partiet, der i allerhøjeste grad manglede udenrigspolitisk ekspertise. – Som nævnt fulgte Duckwitz opfordringen, og opsagde sin stilling hos Roselius, der iøvrigt selv havde været en af nazipartiets tidlige sympatisører indenfor forretningsverdenen. Det var i sommeren 1933 at han tiltrådte pladsen i APA – altså efter Hitlers magtovertagelse, og det nye styres konsolidering.

Aussenpolitisches Amt (APA) var da et splinternyt naziforetagende på omkring et halvt hundrede mand, og et godt udtryk for den dualisme mellem stat og parti der skulle blive så karakteristisk for Hitler-styret. Det arbejdede efter »isbjergsystemet«, med størstedelen af sit ideologiske undermineringsarbejde under overfladen via celler i udlandet, i kamp mod verdensbolchevismen og jøderne. Et vigtigt politisk instrument var her udenrigshandelen, og det er nok så sigende at det mindre skyldtes Strassers opfordring end et kraftigt pres fra handelskammeret i Bremen at Duckwitz valgte netop APA; for købmændene i Bremen frygtede konkurrencen fra Lübeck – og her havde man allerede en mand i organisationen! Norden indtog en vigtig plads i APA's visioner om et storgermansk rige med Tyskland som kernelandet, og i forberedelserne til angrebet på Norge i april 1940 – og også bagefter under okkupationen – spillede APA i Norge en vis rolle – derimod aldrig i Danmark. Når man ikke formåede at leve op til de oprindelige forventninger lå årsagen først som sidst hos Hitler, der i den vanskelige opbygningsfase ikke ønskede at udfordre Europa, og derfor havde brug for det traditionelle diplomati – hvor reaktionært og inkompetent han end fandt det. Men

APA's leder, partiets chefideolog Alfred Rosenberg, var heller ikke manden der forstod at bringe sig frem i forreste række, drømmer og fantast som han var, og hjælpeløst upraktisk i den bureaukratiske junglekrig mod de andre partiinstanser.

I APA tjente Duckwitz i to år, først som økonomisk medarbejder, senere som en af de fire afdelingsledere, med Balkan som sit ressort. Men han holdt forbindelsen med Danmark ved lige, og lod sig løbende underrette bl.a. gennem fætteren, legationsråd Arnold Duckwitz, i gesandtskabet i København, og gennem en nær bekendt fra den tyske koloni og fra partiet, kaptajn Plugk-Harttung – der i 1938 blev arresteret af det danske politi og dømt som storspion. Duckwitz stod på god fod med Rosenberg, og han var velanskrevet p.g.a. sin saglige dygtighed og sin udenrigserfaring. Således lyder et skudsmål fra samtiden at »han er en præcis kender af hele Skandinavien og Østersø-kysten, at han har en nøje viden om alle næringslivets forhold, og at han har en udpræget sans for den udenrigspolitiske socialisme.«

Men så svandt illusionerne om genrejsning og fornyelse i den daglige omgang med korrupsion og inkompetence, og Duckwitz' opposition imod partiet voksede. Et vigtigt skel var her Hitlers tidligere omtalte opgør med Gregor Strasser og med SA-militsen i »de lange knives nat«, den 30. 6. 34. Nu var det jo ikke fordi stormtropperne var de rene engle, men der gik også en tidligere kansler og en general med i købet, og masseeksekutioner uden ret og dom var noget nyt. Duckwitz overværede selv nedslagtningen på nærmeste hold i Berlin, og må have hørt Hitler om morgenen da han efter myrderierne proklamerede sig som det tyske folks øverste dommer!

Hvorfor der skulle gå et helt år før Duckwitz brød med APA – ved vi ikke. Men det har i alle tilfælde ikke været noget let beslutning, for ansøgt afsked fra et partikontor var ikke noget godt papir i det Tredje Rige, og han kunne i hvert fald regne sikkert med et par fede anmærkninger hos Gestapo. Og så at opgive en lovende partikarriere p.g.a. nogle formodninger om en udvikling, der endnu kun lå i svøb! For husk, vi befinder os i 1934 – og ikke i 39 eller 45 – hvor Hitler også i demokratierne blev hyldet som manden der havde skabt orden i ka-

os'set, og som tiden nok skulle dæmpe ned! Og endelig: hvor gjorde man bedst gavn, i opposition indenfor systemet eller med rene hænder, men magtesløs, udenfor? Det var et valg der lå tungt over Hitlers store, konservative følgeskare, og som de fleste aldrig fik taget før det var for sent. Vi får altså tro at begivenhederne i sommeren 1934 ikke i sig selv blev så afgørende, som de senere kom til at stå for Duckwitz selv, men at de nok forcerede en løsrivelsesproces frem, som så fandt sin endelige afslutning året efter. Men det er, som sagt, det rene gætterier.

I juni 1935 – næsten på to-årsdagen for sin indtræden i APA sagde Duckwitz så op – efter en række til dels stormfulde samtaler med Alfred Rosenberg. Rosenberg, hvem Duckwitz senere gav det pæne skudsmål, at han var hæderlig i omgangen med sine medarbejdere – det var formentlig også en af grundene til, at han aldrig blev nogen succes i hierarkiet – skal have erklæret at han rent menneskeligt forstod de anførte bevæggrunde, men at han på det kraftigste måtte advare imod et skridt der ville føre til karrieremæssigt selvmord. »Du lille munk, du lille munk – du går ud på en tung vandring!« – som han erklærede i afskedsøjeblikket, med et citat fra Luthers enegang i Worms. Men han var doktrinær nok til at kræve at Duckwitz beholdt masken og sluttede sit opsigelsesbrev med et »Heil Hitler«! Med dette cadeau til partidisciplinen skrev Duckwitz den 21.6. sin opsigelse til forretningsføreren Knauer – det var ligeså kort som det var et utvetydigt:

»Under henvisning til min mundtlige samtale med rigsleder Rosenberg, stabsleder Schickedanz og Dem selv opsiges jeg herved min stilling i NSDAP's Aussenpolitisches Amt fra 31.7.35 at regne. Heil Hitler!«

Duckwitz meldte sig ikke ud af partiet – han regnede det vel for at være en unødvendig provokation – og han blev heller ikke smidt ud – så Rosenberg holdt ord og forfulgte ikke sagen. Men han trak sig bort fra al partiaktivitet, og søgte tilbage til sin barndomsby, Bremen. Her fik han stilling i det store rederi Hamburg-Amerika-linjen hvor han hurtigt avancerede til prokurist. Han rejste meget, og tog fast ophold i New York.

Men så kom krigen.

Den skibsfartssagkyndige

Duckwitz var på besøg i Tyskland da Hitler overfaldt Polen den 1. september 1939, og dermed udløste krigen mod England og Frankrig. Igen en ny valgsituation som den i 1925 og 1935 – og igen uden at vi tør hævde at kunne blotlægge Duckwitz' planer helt. Kun ved vi at transportministeriet annoncerede efter skibsfartssagkyndige til gesandtskaberne i udlandet, og at Duckwitz søgte og fik stillingen i København; men at partiet greb ind, og havde held til at forpurre sagen under henvisning til kandidatens noget anløbne partibog.

Og så kommer der et ejendommeligt intermezzo, som vi kun kender fra Duckwitz' egen mund: Duckwitz gav ikke op! Han kontaktede bekendte i den militære efterretningstjeneste i overkommandoen i Berlin, det såkaldte *Abwehr*, og fik her udvirket at man sendte ham som hemmelig agent til København. Det drejede sig nu pludselig om sikkerhedsinteresser, og det brød al partimodstand, og Duckwitz fik sin stilling.

Men betyder det da at han vendte tilbage til Danmark som spion? Ja, i formel henseende er dette i hvert fald korrekt. For han var tilknyttet *Abwehr II*, d.v.s. kontrasabotageafdelingen, og modtog ordrer om både at organisere sabotage, og infiltrere de danske søfolk med henblik på strejker og uro. Men han hævder selv at det hele kun var camouflage, og at han saboterede – ikke skibe på Englandsfarten, men derimod opgaverne fra Berlin, og at det lykkedes at gennemføre dette mummespil lige indtil den 9. april 1940. At man i danske rederkredse faktisk mistænkte ham for spionage – er så en anden sag, der jo ikke nødvendigvis behøver at afkræfte Duckwitz' fremstilling.

Da Værnemagten den 9. april 1940 rykkede ind i Danmark kapitulerede regeringen efter få timers kamp – mod løftet om at tyskerne ikke ville blande sig i landets indre forhold, at vi altså kunne fortsætte vort politiske, sociale og kulturelle egetliv uantastet. Det løfte blev naturligvis brudt i masser af enkelttilfælde, men i sit hovedprincip blev det den folkeretslige basis for forholdet mellem Danmark og Tyskland lige indtil den 29. august 1943. Fredsbesættelsen betød igen at Tyskland

opretholdt fiktionen om forholdet mellem okkupanten og de okkuperede som et forhold mellem to suveræne og ligeberettigede stater, hvad der igen medførte at alle tyske ønsker og krav måtte forhandles igennem af de to landes udenrigsministre. Igen kunne tyskerne naturligvis til enhver tid tvinge deres krav igennem på bajonetterne – og gjorde det også – men af flere grunde, både sikkerhedspolitiske, økonomiske og propagandistiske, var de interesseret i at opretholde fredsbesættelsen og efter dennes sammenbrud i august 1943 at gennemføre okkupationen med så få omkostninger som muligt. Heri lå de danske kort i dette ellers så ulige magtpil.

På tysk side stod som øverste politiske instans den rigsbefuldmægtigede – først v. Renthe-Fink og senere Werner Best – med ansvaret for Værnemagtens indre sikkerhed og med kontrolfunktionerne over for den danske modpart. Til dette formål opbyggedes et overvågnings- og udbytningsapparat, med tyske kontrollanter på alle vitale områder, og her blev også Duckwitz koblet ind som skibsfartssagkyndig, men med den særlige status ikke at være underlagt det tyske udenrigsministerium, men derimod transportministeriet – og senere rigskommissæren for skibsfarten, gauleiteren i Hamburg, Karl Kaufmann. Skiftet til partistyringen fandt sted i 1942 og betød en politisering af Duckwitz' arbejde og en trussel mod hans stilling, men han red stormen af takket være venner i Kaufmanns *Schiffabrttsamt*, først og fremmest direktøren for Norddeutscher Lloyd, Bertram, som vi senere skal høre mere til.

Besættelsen betød en kraftig udvidelse af Duckwitz' arbejdsfelt, som her kun lige skal skitseres (jvf. indledningen). Nu som tidligere stod tonnagespørgsmålet i centrum, for både de allierede og Tyskland råbte på tonnage til erstatning for de mange hundredetusinder af tons, der gik ned. Derfor gjaldt det meget for tyskerne at forhindre at de skibe der den 9. april opholdt sig udenfor danske farvande – den såkaldte udeflåde – gik over i allieret tjeneste – en uendelig og stort set mislykket række af forhandlinger, som Duckwitz førte i årene 1940-42 med ministerierne og Danmarks Rederiforening for enten at få skibene kaldt hjem eller – hvad der viste sig mere realistisk – at få dem lagt op i neutral havn. Og parallelltløbende hermed kom så de tyske indhug på hjemmeflåden,

udtrykt gennem de løbende tonnageaftaler og senere ved direkte beslaglæggelser. Det var som oftest krigsmarinen der stod som rekvirent, men det var Duckwitz der måtte forhandle kravene igennem – et *dirty job* kaldte han det senere, men udført i troen på at enhver anden tysker ville have skadet Danmark mere. I årene 1941-43 kom så spørgsmålet om bevæbningen af de danske handelsskibe – et krav danskerne strittede imod, fordi det kunne bringe mandskaberne i en direkte kamp med englænderne, og som de da også fik træneret så længe at det tilsidst gik op i røg. Og endelig tilsynet med reparationerne og nybygningerne på de danske skibsværfter, særligt fra 1942 det store Hansa-program af standard-skibe, der trak Duckwitz dybt ind i konflikterne omkring arbejdsstandsninger, telefonbomber, bortførelser og sabotager, og stillede store krav til hans diplomatiske evner når det gjaldt om at mægle mellem værftsledelserne og admiralen (fra 1943) Wurmbach. En indsats der ikke skaffede Duckwitz den store reputation i de berørte tyske kredse, og som i 1944 efter en særligt alvorlig sabotage samlede hans modstandere – Wurmbach, Kaufmann og rigskommissæren Terboven i Norge – i en fællesfront for at få ham krigsretsforfulgt. Men fremstødet strandede på dr. Best.

Skibsfartsattachéens arbejdsområde og betydning blev med krigsårene indskrænket betydeligt. Men det er vigtigt at fremhæve at posten aldrig gav Duckwitz andel i de store, politiske beslutninger. Den fremtrædende position han fik i besættelsessystemet skyldtes således ikke hans formelle placering i hierarkiet, men alene hans personlige kvalifikationer.

Der foreligger ingen vidnesbyrd om, at Duckwitz kom til at spille en egentlig politisk rolle under v. Renthe-Fink – han har i hvert fald heller aldrig selv nævnt noget derom. Men han sluttede i disse første besættelsesår et bekendtskab der skulle blive nok så vigtigt, nemlig med den rigsbefuldmagtigedes højre hånd, SS-brigadefører Paul Kanstein, der var kommet til landet med de første besættelsestropper i april 1940. Kanstein var tidligere gestapochef fra Berlin, men tilhørte den moderate del af SS-bevægelsen, og gik for at være dansk-venlig – hvad der nu

Tilsyneladende det eneste eksisterende fotografi af G. F. Duckwitz fra besættelsestiden. Billedet kan ikke tids- eller stedfæstes, og om personerne vides kun, at nr. 1 fra venstre bedder von Mumm, nr. 2 G. F. Duckwitz og nr. 4 Erbprinze zu Waldeck. Museet for Danmarks Frihedskamp

nok var noget af en overdrivelse. Men hans ansvarsområde, der gjaldt Værnemagtens sikkerhed, gjorde ham til en svoren tilhænger af en pragmatisk samarbejdslinje og til en forbitret modstander af partiideologerne, herunder også de brydsomme danske nazister, med deres løbende krav om regeringsmagten. Duckwitz har givet et smukt skudsmål af Kanstein som en man kunne tale åbent til; og Kanstein på sin side lyttede gerne til Duckwitz, med dennes store danske erfaring. Således også i sommeren 1942 da han indviede ham i sine planer om at få skiftet den vankelmødige v. Renthe-Fink ud med en stærkere personlighed fra Berlin, der turde lægge sin egen linje – han havde et gammelt gestapobekendskab fra Berlin, dr. Best, i kikkerten. – Men i september blev problemet så løst udefra, med den såkaldte »Telegramkrise«, da Hitler kaldte gesandten hjem og sendte netop dr. Best som hans efter-

følger til København. Skiftet skulle få stor betydning for den tyske okkuperingspolitik generelt, og for Duckwitz personlig.

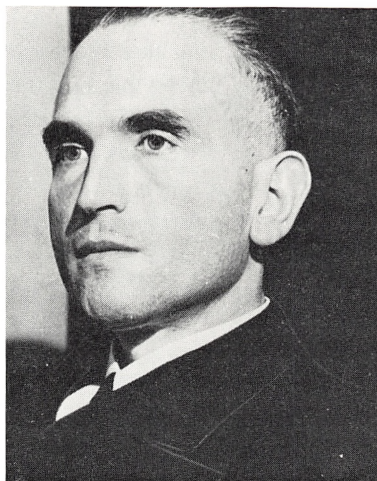
Som det vil være almindelig kendt lå den direkte anledning til »Telegramkrisen« i Christian X's knappe kvittering for Førerens lykønskning til fødselsdagen den 26. september 1942. (Eksplosionen havde langt dybere årsager i en stigende dansk-tysk spænding, men den kan jeg ikke udrede her). Hitler reagerede fra først af meget voldsomt på »fornærmelsen«, og svor at han ville sende en partimand til Danmark med jernnæver – en dansk Terboven. Og det var en rolle der synes som skabt til Best: Han var SS-general, havde i 30'erne været den juridiske og organisatoriske hjerne bag opbygningen af Gestapo og hele den nazistiske polititerror, og han havde siden gjort sig stærkt gældende i den nazistiske »storrums«-diskussion, d.v.s. i de strategiske og taktiske betragtninger over hvorledes man bedst skulle beherske de erobrede områder; i de sidste to år havde han arbejdet i militærforvaltningen i det besatte Frankrig – hvorfor den hjemlige, illegale presse også hilste ham med tilnavnet »blodhunden fra Paris«. Men dette var agitation! I virkeligheden repræsenterede Best den »bløde« linje indenfor nazihierarkiet – hvad der også havde skabt ham indflydelsesrige fjender indenfor SS – og hans doktrin for besættelsespolitikken var klar og entydig: at blande sig så lidt i de interne danske forhold som muligt – naturligvis ikke for vore blå øjnes skyld, men for at sikre et roligt okkuperingsforløb, der kunne opretholde den vigtige landbrugsexport, og som til sin tid uden alt for megen ballade kunne sluse Danmark ind i det Stortyske Rige.

Duckwitz kendte ikke Best på forhånd, men sammen med Kanstein tilbragte han hele den første nat sammen med den nye chef i suiten på Paladshotellet, og manudcerede ham i de specielle danske forhold. Vigtigst var det at de fik overbevist Best om det umulige i at forlange nazisympatisører ind i den nye regering som Hitler havde krævet, og som det nu var Bests opgave at få i stand. Resultatet blev ministeriet Scavenius den 9. november 1942 – Bests diplomatiske debut, og hans første store politiske kunststykke.

Men andre fulgte efter.

Den rigsbefuldmægtigede, Werner Best (foto fra besættelsestiden).

Museet for Danmarks Frihedskamp

Den nye rigsbefuldmægtigede slog ind på en smidig forståelses- og tilpasningslinje, der likviderede de danske nazister som et tysk presionsmiddel, og som skabte grundlaget for det store, nationale valg i marts 1943. Best talte om et fornuftsægteskab mellem sig og det danske folk, som han med tiden håbede kunne udvikle sig til et inklinationsparti! – og han etablerede en solid og fast akse af tillid mellem Dagmarhus og de danske politikere, som skaffede samarbejdspolitikken et pusterum på ti måneder – og det i en situation hvor presset mod kollaborationen var stadigt stigende: fra den begyndende danske modstand, der ikke ønskede samarbejde, men krig – og fra Værnemagten, der krævede sikkerhed i sit bagland og en hårdere kurs overfor systemets fjender.

Best fik hurtigt ry for venlighed og uortodoksi. Han forstod at overtale – og han havde charme. Man kunne tale rent ud af posen med ham, som en af ministrene sagde. Men meget af det brillante var kun facade. I virkeligheden var Best en indesluttet og kontakthæmmet mand – uden venner. Så meget desto mere forbløffende er det at se hvor hurtigt Duckwitz fik etableret sig i inderkredsen af rådgivere, således at

han fra foråret 1943 sammen med Kanstein tør regnes for den vigtigste. Best forstod at vurdere Duckwitz' gode judgement og værdien af hans kontakter, og det blev mere og mere almindeligt at Duckwitz inviterede til middag på »Friboeshvile«, når den rigsbefuldmægtigede ønskede at træffe sammen med danske politikere og embedsmænd, eller topfolkene indenfor presse og erhverv. I juni var familjerne Best og Duckwitz på en kombineret restaurations- og Tivolitur – fremgår det af Bests kalender – et helt enestående indslag i den rigsbefuldmægtigedes stressede arbejdsdag, som siger noget om at forholdet da var nået ud over det rent tjenstlige.

Duckwitz, på sin side, var en svoren tilhænger af dr. Bests forståelseslinje. Han stod ved hans side i tykt og tyndt besættelsen igennem, og også efter kapitulationen – da Bests navn for de fleste var intimt forbundet med jødeforfølgelse, clearingmord og henrettelser – forsvarede han sin tidligere chef med aldrig svigtende loyalitet. Flere grunde kan søges dertil: Først som sidst talte det politiske argument, at Best havde været Danmark en god mand, fordi han havde forhindret det der var værre, d.v.s. et militær- eller partidiktatur, og sikret landet et besættelsesforløb med langt mindre omkostninger end noget andet besat område. Man kunne bare vende blikket mod Terbovens terrorregimente i Norge, hvis man ønskede syn for sagn. For det andet, havde Duckwitz kun blik for den realistiske og rationelle dr. Best, med de gode viljer. Men Best var en mand med flere ansigter og stor forestillingskunst, og Duckwitz synes aldrig at have gennemskuet hans upålidelighed, og hans hensynsløse ærgerrighed når det gjaldt om at fremme egen magt i hierarkiet. Og sidst men ikke mindst følte Duckwitz – og det sikkert med rette – at han skyldte Best sit liv. For i det sidste besættelsesår dækkede den rigsbefuldmægtigede ham overfor det stadigt mere aggressive Gestapo, der kun ventede på en lejlighed til at slå til.

Men var Duckwitz da modstandsmand?

Spørgsmålet stilles, fordi man ofte i pressen har set Duckwitz portrætteret som en mand dybt involveret i illegalt arbejde. Men intet kan være mere forfejlet. Duckwitz var samarbejdspolitiker. Han var en

inderlig modstander af sabotagen, og han følte det som en stor ulykke da samarbejdspolitikken brød sammen i august 1943. Han var også klar modstander af at politikerne lod sig repræsentere i Frihedsrådet, fordi han frygtede for at det ville radikaliserer kampen, og grave kløften mellem dansk og tysk dybere. Der er ingen tvivl om at Duckwitz i disse synspunkter var afgørende præget af sit venskab med de to førende socialdemokrater Hans Hedtoft Hansen og H. C. Hansen, som han traf for første gang i forsommeren 1943 – ikke i 1940 eller 1941 som begge parter senere har hævdet. Bekendtskabet indledtes med en brevveksling med Hedtoft Hansen, der er bevaret, og som siger noget væsentligt om hele Duckwitz' syn på besættelsessituationen. Den skal derfor refereres lidt fyldigere i det følgende.

Det var den svenske legationsråd Niels Erik Ekblad der bragte Duckwitz sammen med Hedtoft Hansen ved en frokost på restaurant »Broholm« den 27. maj 1943. Hedtoft kom til mødet med stor skepsis – læserne vil erindre at han i 1941 under tysk pres var blevet tvunget til at træde tilbage fra sit formandsskab i Socialdemokratiet – og han havde taget efterretningsofficeren Nordentoft med som bodyguard. Men – som han skriver i et samtidigt notat: »Trods min tilbageholdenhed i begyndelsen blev samtalen meget åbenhjertig fra begge sider. Mit spørgsmål til Duckwitz, om han nu også turde være sammen med Tysklands fjende nr. 1, besvaredes med, at han betragtede det som en fornøjelse og en ære. Han betonedede, at vi vel nok skulle kunne tale sammen som private mennesker ...«. Frokosten kom til at vare fire-og-en-halv klokke, og blev – med Hedtofts ord – en revue over alle de dumheder som tyskerne havde begået i Danmark siden den 9. april. Men han noterer også, at »Duckwitz overraskede mig meget ved sin fantastiske åbenhjertighed«. Det var tydeligt, at Hedtoft Hansen var rokket i sine forsvarsmekanismer, og et par dage senere fulgte han samtalen op med et kort brev: »Vi er sikkert enige om, at meget her i landet og i forholdet mellem Deres og mit land i dag ville have været anderledes, såfremt den ånd af tolerance, gensidig åbenhed og forståelse af modpartens synspunkter, der prægede vor samtale også havde præget de officielle forhandlinger om de mange for os så smertelige

problemer, som besættelsen havde medført«. Duckwitz svarede den 2. juni på dansk og i hånden, at han håbede at samtalen ikke ville blive den sidste. »Vi kan desværre ikke forbedre de fejl, der er begået, men vi kan dog altid forhindre, at der bliver gjort nye. Dertil behøves kun een ting: en fornuftig partner, man kan snakke med ...«.

Duckwitz havde allerede under frokosten på »Broholm« foreslået en samtale med dr. Best, men Hedtoft Hansen var ikke særlig varm på tanken, der alt for let kunne mistydes. Imidlertid klemte Duckwitz på, og i et nyt, meget langt brev, og denne gang på tysk for ikke at gå fejl af nuancerne, skrev han: »Jeg har med afbrydelser levet 8 år i Deres land. Det er nødvendigt at sige, at min forståelse for Danmark og dets situation ikke ville have nogen værdi, hvis jeg ikke havde sluttet dette land og dets mennesker inde i mit hjerte. Det kan man nemlig kun, når man er en god tysker. Måske *netop derfor*. For kærligheden til et andet land bør hverken blive en uværdig løben efter »det nordiske menneske« eller »den nordiske sjæl« og lignende helt misforståede begreber, ej heller må den føre til illsomme bestræbelser på for enhver pris at påtrykke andre folk, med andre forudsætninger, det mønster, som man nu har erkendt som rigtigt for sit eget land. Begge dele er efter min mening dårlig, kortsigtet og negativ politik. (De ser, at jeg gør grundig brug af vor aftale om gensidig åbenhed). Jeg vil ikke her nævne den forbitrede kamp, som jeg med støtte af nogle få andre personer, der tænker som jeg, har ført siden den 9. april. Det er tilstrækkeligt at konstatere, at den af dr. Best indledte og repræsenterede tysk-danske politik rummer alle de principper, der kan godkendes som fornuftige og rigtige af både Dem og mig. Det gælder om at støtte denne politik, ikke alene fra dr. Bests medarbejderes side, men også fra den anden side, det vil sige fra dansk side. De må tro mig, at denne politik overhovedet kun kan gennemføres, hvis den får fuld og loyal støtte også fra dansk side, ellers forbliver den en torso, et sårbart stykværk, som synker i grund ved det første kraftige vindstød.« Og Duckwitz sluttede: »Jeg er oprigtig glad for, at vi kan tale sammen som privatpersoner, og udveksle meninger og synspunkter med henblik på at *sige* noget, og ikke som det så ofte er tilfældet, for at *tie*. Jeg håber og ønsker, at det må forblive

derived. Enten har man tillid til hinanden, eller også har man ikke. Men når man har tillid, må den også være hundrede procent«.

Stedet er ikke her til at følge det lange og seje pres hvormed det i løbet af juni og juli lykkedes Duckwitz at nedbryde Hedtoft Hansens modstand. Derimod er det vigtigt at konstatere at da samtalen med Best endelig fandt sted, på »Friboeshvile« om aftenen den 18. august 1943 – og ikke i 1944 som Duckwitz senere har hævdet – skete det under helt andre forhold end oprindeligt udtænkt. Hedtoft Hansen var da ikke alene, men hele den socialdemokratiske indercirkel mødte op, med Buhl, Alsing Andersen og H. C. Hansen, og det netop på den dag da den store generalstrejke i Odense brød ud, og grunden begyndte at skride under dr. Bests og partiernes politik. Få dage efter stod hele provinsen i brand, med strejker og demonstrationer og sabotager, og flere døde og mange sårede. Og det lykkedes endelig for general v. Hanneken efter 10 måneders retrætefægtning med diplomaterne på Dagmarhus at slå sig vej til Hitler i førerhovedkvarteret og få hans billigelse til en hårdere kurs i Danmark. Resultatet blev overfaldet på den danske hær og flåde og den militære undtagelsestilstand den 29. august, der førte til regeringen Scavenius afgang, og samarbejdspolitikens fald.

Jøderazziaen oktober 1943

Der er skrevet så meget om jødeaktionen i oktober 1943, og ikke mindst om den danske folkeindsats, at vi kan holde os snævert til Duckwitz' rolle. Men først lige et par ord om baggrunden.

Besættelsen igennem rejstes der med mellemrum forespørgsler fra Berlin om mulighederne for at gennemføre den såkaldte *Endlösung*, d.v.s. den endelige løsning af jødespørgsmålet i Danmark, men både v. Renthe-Fink og senere dr. Best fik afpareret truslen under henvisning til at det ville betyde den danske regerings fald, og dermed et stop for alle de fordele, ikke mindst økonomiske, som Tyskland kunne hale ud af det fredsbesatte Danmark. Derfor har det også altid stået som en gåde hvorfor Best, der gik for ikke at være antisemit, alligevel greb til en

aktion mod jøderne, som han dog vidste måtte betyde dødsstødet for hele samarbejdslinjen. Selv har han da også hævdet at han med sit famøse telegram fra den 8. september kun havde forsøgt at afværge en aktion, *der allerede var beordret fra Berlin*, idet han – med den sædvanlige taktik under førerdiktaturet – nok anbefalede, men i samme åndedrag pegede på så mange negative følgevirkninger at han i virkeligheden trak tæppet væk under aktionen. Under processerne efter krigen skabtes der så megen usikkerhed omkring Best og skyldsspørgsmålet at den oprindelige dødsstraf ved Byretten blev ændret til 12 års fængsel ved Højesteret. Duckwitz selv vidnede til fordel for sin tidligere chef, og har aldrig siden betvivlet Bests forklaring. Men han har ikke fået følgeskab af alle historikere. Således fandt den israelske professor Leni Yahil, der i 1960'erne kulegravede det tyske udenrigsministeruims arkiver i Bonn, stærke indicier for at Bests telegram faktisk blev mødt af et uforberedt hovedkvarter, at initiativet altså ikke udsprang fra kredsen omkring Hitler, men bør søges i København. Yahil prøver også at sprede mørket omkring Bests motiver gennem en antagelse om at jøderazziaen ikke var et mål i sig selv, men derimod et middel til at skaffe mere politi til Danmark, der kunne rehabilitere den rigsbefuldsmægtigede fra fiaskoen den 29. august, og styrke ham i den interne magtkamp med Værnemagten. Med polititropperne bevilliget, havde jødeaktionen tjent sit formål, og Best kunne nu gardere sig i forholdet til de danske myndigheder ved at spille uskyldig, og indirekte sabotere aktionen bl.a. via Duckwitz. Hypotesen har efter min mening meget for sig, og den vil blive lagt til grund for den følgende fremstilling.

Best adviserede den 11. september Duckwitz om sit hemmelige telegram. Hvor meget han her bevidst spillede på sin rådgivers danske kontakter vides ikke, men det er i hvert fald ikke korrekt, når Best efter krigen hævdede at der var tale om et direkte udspil overfor danskerne.

Duckwitz' reaktion var forfærdelse over hvad han måtte opfatte som et alt for snørklet og dumdrigt spil fra sin høje chefs side. Han erklærede som sin overbevisning at der fandtes nok af folk i Berlin, der ville gribe denne uventede åbning med begærlighed, og at Best tværtimod at bremse jødeaktionen ville udløse den. Og han sluttede med en

trussel: Hvis deportationen blev gennemført ville han kræve sin afsked! Best lod sig i første omgang ikke rukke fra sin subtile taktik, men i en ny samtale næste dag virkede han mere usikker, og gav sluttelig Duckwitz tilladelse til at flyve til Berlin for at forklare – og eventuelt få standset telegrammet.

Dette skete den 13. september – men med negativt resultat. I udenrigsministeriet havde man allerede telegraferet indholdet til v. Ribbentrop i felten, og herfra var det blevet sendt videre til hovedkvarteret.

Nu havde man kun at vente på Hitlers reaktion, og den indtraf i et telegram af 17. september, der lyder: »Føreren har besluttet at deportationen af jøder skal gennemføres«. I det Tredje Rige stod en førerordre ikke til debat, og dermed syntes alle muligheder for at standse aktionen udtømte. Alligevel gav lokalinstanserne ikke op. Kanstein fløj til Berlin, og mødte megen sympati, men ingen resultater under sine møder i ministerierne, og efter ham kom den nye sikkerhedspolitichef Rudolf Mildner, der ikke ønskede at se det helt friske politiarbejde straks fra begyndelsen belastet af en jødeaktion, og forsøgte at overbevise Gestapo-chefen om det samme. Også hær og marine protesterede under henvisningen til roen og ordenen i landet.

Duckwitz, der allerede fra den 17. september var begyndt at advare individuelt gennem sine danske bekendte, skrev den 19. september i sin dagbog: »Nu ved jeg, hvad jeg har at gøre«, og den 22. rejste han under dække af et tjenstligt ærinde til Stockholm for at få den svenske regering til at intervenere. I Ekblads lejlighed traf han sammen med statsminister Per Albin Hansson, der lovede et svensk initiativ overfor Berlin. (Et sådant kom også den 30. september i form af et tilbud om at ville internere de danske jøder i Sverige – men blev afvist.) Samtidig besluttede det svenske udenrigsministerium at sende Ekblad til København som den svenske regerings kontaktperson i gesandtskabet, og som særlig hjælp og støtte for Duckwitz, bl.a. ved udstedelse af svensk pas. (Det viste sig iøvrigt, at Ekblads tyske visum var udløbet – så Duckwitz måtte lodse ham illegalt ind i Danmark!)

Den 25. september var Duckwitz tilbage til København igen, og den 28. indtraf den uigenkaldelige førerordre om at iværksætte razziaen

natten til den 2. oktober. Endnu den 26. havde Duckwitz haft en lang samtale med Kanstein, der da anså løbet for kørt, og på det mest indtrængende advarede vennen imod at gå videre og krydse selve førerbeslutningen. Ikke fordi han billigede jødeaktionen, skrev Duckwitz senere – tværtimod; men fordi han havde en så helvedes respekt for alt hvad der hed førerbefaling, at han anså bare tanken om at gå imod den for højforræderi.

Intet er da heller ikke mere illustrerende for den afgrund der trods det fælles besættelsessyn skilte de to tyskere fra hinanden end dette, at Duckwitz i løbet af den 28. september brød alle systemets regler, med en direkte advarsel til den danske modpart. Først kontaktede han Hedtoft Hansen på dennes kontor i Arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade. Hedtoft fortæller: »Nu sker ulykken, sagde han. Det hele er planlagt i alle enkeltheder. Skibe vil ankre op på Københavns red. Deres arme jødiske landsmænd, som Gestapo finder, vil blive tvangsdeporteret til skibene. Han var hvid i ansigtet af indignation og skam.« Senere hastede Duckwitz direkte op i udenrigsministeriet, og afleverede samme besked til afdelingschefen, Frants Hvass, og han fik også adviseret Ekblad, der endnu samme dag fløj til Stockholm for at forberede det svenske modtagelsesapparat.

Og Duckwitz gik videre endnu! Han kontaktede krigsmarinens kommandant i København, Cammann, som han kendte fra tiden i Hamburg, og fik ham til at lukke øjnene for søtransporterne, og han forsøgte gennem et dansk rederbekendtskab at sikre sig et skib for udadgående, der kunne medtage flygtninge i rum sø og sejle dem til Sverige. Samtidig arbejdede han som en hest med de mange individuelle ansøgninger om visum der i disse timer og dage rettedes til ham fra mennesker, der håbede på at slippe legalt over Sundet mens tid endnu var.

Den 29. september – det var iøvrigt på hans 39 års fødselsdag – kunne Duckwitz med berettiget stolthed notere i dagbogen: »Forberedelserne til jødeaktionen bliver truffet i hast. Nye folk er kommet hertil – eksperter i denne snavsede affære [der tænkes på Eichmanns højre hånd i jødereferatet, SS-officeren Günther]. De vil ikke finde mange ofre«.

Hans Hedtoft (t.v.) og G. F. Duckwitz, fotograferet ved en afskedsfest i 1953, da G. F. Duckwitz var blevet udnævnt til Vesttysklands ambassadør i Finland. Den håndskrevne tekst i øverste venstre hjørne lyder: »Hjertelige hilsner, din hengivne Hans Hedtoft.« Annemarie Duckwitz

Det er utvivlsomt at Duckwitz' advarsel blev af afgørende betydning for at Gestapo kun arresterede 464 jøder, mens resten, eller ialt 7220, undslap til Sverige. For jøderne og deres hjælpere fik en tidsfrist på over tre døgn til at forberede flugten – og det var der hårdt brug for al den stund redningsapparatet skulle opbygges fra grunden, og oftest af amatører uden nogensomhelst illegal erfaring. Og ser vi endelig på Duckwitz' person er det vanskeligt at forestille sig nogen anden end netop ham som meddeleren. For ingen stod tættere på Best og kilderne i Berlin – og havde samtidig den tillid hos den danske modtager der bevirkede at man tog ham på ordet, og ikke opfattede henvendelsen som en provokation.

Men naturligvis kan advarslen ikke ses isoleret fra en række andre vigtige faktorer bag flugtens succes. Nogle banale – som Sveriges nærhed – andre mere usædvanlige som f.eks. det afgørende forhold, at samtlige tyske lokalinstanser var imod. (I hvilken forbindelse læserne vil huske at gestapofolkene havde ordre til ikke at bryde hoveddøre op!) Og til den manglende vilje kom så også den manglende evne p.g.a. de svage tyske politistyrker, og den umulige opgave der lå for krigsmarinen i at lukke af for hele Øresunds- og Østersøkysten – alle afgørende faktorer der ikke skal reducere Duckwitz' indsats, men kun vise hvor komplekst det historiske forløb var.

Den københavnske folkestrejke 1944

Efter sammenbruddet af dr. Bests forståelsespolitik i august 1943 havde Duckwitz egentlig besluttet sig til at søge væk – Kanstein forlod Danmark af samme grund i oktober – men Hedtoft Hansen og H. C. Hansen fik ham efter indtrængende opfordringer til at blive.

Det blev en mørk og tung vinter, med stilstand på fronterne, og pessimisme hjemme, og en stigende vildskab i kampen mellem modstandsbevægelsen og det hurtigt ekspanderende tyske politiapparat. Efter jødeforfølgelserne kom henrettelserne, og efter henrettelserne clearingmordene og »schalburgtagen«. Shellhuset – sikkerhedspoliets bygning ved Vesterport – blev det uhyggelige vartegn over denne sidste fase af den tyske politik i Danmark.

Der blev nu hårdt brug for Duckwitz – til at hjælpe det voksende antal danske der forsvandt ind bag Shellhusets mure. Men også hans muligheder tørrede stærkt ind. På den første sikkerhedspolitichef, østrigeren Mildner, havde Duckwitz haft en vis indflydelse, men efterfølgeren Otto Bovensiepen hørte ikke til dem der lod sig påvirke. Også Bests magt var nu begrænset, for det nye politiapparat med SS-generalen Pancke i spidsen var ikke underlagt den rigsbefuldmægtigede, men Himmler direkte. Hvorledes Duckwitz alligevel fik grebet ind, fik udskudt og lempet, fik løsladt eller mildnet – gennem kneb og list eller diplomatisk overtalelse, ved bestikkelse eller ved at pudse den ene tyske instans på den anden – er et vigtigt, ja, for ofrene afgørende kapitel i

besættelsestidens historie. Men pladsen er begrænset, og vi må holde os til konturerne i det politiske portræt.

Disse tegnes i 1944 af den københavnske folkestrejke.

Også her tør jeg regne med, at baggrund og forløb er velkendte: Invasionen i Normandiet den 6. juni, med dens fem-minutter-i-tolvstemning som den afgørende opinionsfaktor bag folkestrejkebølgen i sommeren 1944; den store serie af sabotager, der øgede førerhovedkvarterets pres på de lokale tyske instanser, og førte til flere stærkt provokative »schalburgtager«, og den 26. 6. til den rigsbefuldmægtigedes spærretid i hovedstaden fra kl. 20 til kl. 5; københavnernes svar i form af de store arbejdspladsers »gå-tidlig-hjem-strejker« fra samme dag kl. 12, og om aftenen med et oprør i gaderne, der med mange døde og sårede varmede op til de følgende dages skyderier og slagsmål – og til eksplosionen, generalstrejken den 30. juni.

Bests spærretid var ikke primært rettet imod befolkningen, men var en politiforanstaltning der skulle rydde gaderne og dermed gøre det lettere at pågribe sabotørerne. Men i den varme midtsommer blev den en vældig provokation imod københavnernes udendørs liv, og en hovedfaktor bag uroen.

Netop spærretiden blev da også anledningen for Duckwitz til at lægge ud med den modererende og mæglende linje som blev kendetegnet for hans diplomati under krisen. Således havde han den 28. juni en lang samtale med den rigsbefuldmægtigede – til hvilken lejlighed han også havde mobiliseret overkommandoens rustningsinteresser – hvor han advarede kraftigt imod konsekvenserne af strejkebevægelsen og tog afstand fra det tyske politis forslag om at tvinge arbejderne til fabrikkerne med magt. Og om det nu primært skyldtes Duckwitz eller også andre forhold spillede ind – så besluttede Best sig i hvert fald til at udskyde spærretiden til kl. 23 næste dag. Men med den mangel på psykologisk *fingerspitzengefühl* som ofte karakteriserede den rigsbefuldmægtigede i pressede situationer bekendtgjorde han endnu samme morgen, den 29. juni, henrettelsen af otte modstandsfolk – og ødelagde dermed totalt dette sit første bidrag til en nedtrapning af konflikten.

Med folkestrejken i fuld udvikling den 30. juni samledes den tyske krisestab til stor konference med v. Hanneken, Best og Pancke i spidsen og besluttede at iværksætte »Operation Monsun«, eller som det hedder i referatet »at benytte lejligheden til at bryde millionbyen Københavns modstandsvilje for lange tider«. Våbnet var indførelsen af den militære undtagelsestilstand, med en forstærket militærindsats i gaderne, og med lukning af kraftværkerne og afsnøring af byen for at sulte københavnere ud.

»Monsun« havde karakter af et ultimatum til de danske myndigheder med kravet om at få arbejdet genoptaget inden næste dag, den 1. juli kl. 12. Men da samtidig organisationernes forsøg på at få et opråb ud blev standset af Best – det indeholdt en svag kritik af den tyske optræden i gaderne – brød forhandlingerne mellem Christiansborg og Dagmarhus totalt sammen, og undtagelsestilstanden trådte i kraft.

Det var i denne helt fastlåse situation at der igen kom bud efter Duckwitz' diplomati.

På opfordring af Hedtoft Hansen havde Duckwitz den 30. været på Dagmarhus i et forsøg på at nedbryde modstanden imod organisationernes opråb, men den rigsbefuldmægtigede havde været helt kompromisløs og utilgængelig for ræsonnementer og erklæret sin faste vilje til at slutte op om »Monsun«. Duckwitz var kørt tilbage til Lyngby i mørk sindsstemning.

Om formiddagen, den 1. juli – det var en lørdag med strålende sol – blev han hentet af socialdemokraternes kurér og chauffør, overbetjent Chr. Madsen fra statsadvokatens særlige afdeling, og kørt til en ny samtale med Hedtoft, H. C. Hansen og nu også Buhl, den tidligere statsminister. Turen gik gennem den kæmpende by – mellem kl. 8 og kl. 15 dræbtes en halv snes mennesker og over 100 blev sårede – og via Dagmarhus hvor Duckwitz fandt situationen uforandret kompromisløs.

Samtalen med socialdemokraterne foregik til dels »ambulant«, fortæller Duckwitz. Madsen kørte os rundt i de fredfyldte gader i den indre by, der lå som uddød, og standsede på et stille hjørne ved

Frederiksholms kanal, hvor vognen tjente som konferencerum. Der sad vi så med vore sorger og bekymringer, mens Madsen kredsede rundt om os for i rette tid at kunne gøre opmærksom på uønskede tilskuere. Jeg blev derfor noget forskrækket da han pludselig med lange og energiske skridt fór løs på en enlig passant, og blidt men bestemt lodsede ham rundt om hjørnet. Hvem var det? Ubehageligheder? Men Madsen kom grinende tilbage: Manden var en bekendt der havde lovet at levere noget skinke til det tomme spisekammer. Man måtte jo lære at sikre sig ...!

Episoden lyste en smule op, men kunne ikke fjerne grundstemningen af katastrofe: På dagens møde mellem direktør Svenningsen fra udenrigsministeriet og dr. Best havde danskerne givet køb på spørgsmålet om opråbets ordlyd, og havde accepteret en neutralisering af den omstridte passus om skyldsspørgsmålet. Som modstykke havde Best lovet at værkerne ville blive genåbnet søndag aften, den 2. juli. Men til gengæld havde han så slået bak igen med et nyt krav om afskedigelse af formanden for De samvirkende Fagforbund, Eiler Jensen, og rigspolitichefen, Begtrup Hansen og politidepartementschefen i justitsministeriet, Eivind Larsen, som han i et voldsomt udfald kritiserede for »bureaukratisk sabotage«. Og dermed var man tilbage i stillingskrigen igen – altså lige vidt. Spørgsmålet var nu, hvor hårdt dr. Best havde lagt sig fast på dette mildest talt ikke særligt gennemtænkte krav, og om han kunne frafalde det uden at miste ansigt. Det var med henblik på at løse denne knude at socialdemokraterne nu sendte Duckwitz til Dagmarhus for at fremtvinge en audiens hos en modvillig dr. Best.

Til al held havde den rigsbefuldmægtigede skjult sit seneste udspil overfor Duckwitz under deres formiddagsmøde, og denne kunne derfor lægge ud med en af de småtilsnigelser som forhandlere gerne kalder taktik. Han erklærede nemlig at han tilfældigt fra Svenningsen havde hørt om bruddet efter Bests seneste krav, men at han havde svaret at det måtte skyldes en misforståelse, og at Svenningsen kunne stille sagen i bero indtil han, d.v.s. Duckwitz, havde taget den op med dr. Best. Smart skabte han dermed det indtryk hos sin forbløffede chef at kravet ikke var nået længere end til udenrigsministeriets direktør, at Best altså havde langt mindre personlig prestige involveret end hvis det havde

drejet sig om en bredere kreds, og at han derfor burde have lettere ved at trække i land.

Den rigsbefuldmægtigede reagerede med en tordenskylle over den elendige underordnede, der havde forbrudt sig imod førerstatens principper og krydset den højstes planer. Men som Duckwitz senere skrev: Man kan ikke lyne og tordne i det uendelige, og da Best holdt pause – uden at smide sin rådgiver på porten – var den første taktiske gevinst hentet hjem.

Så kom anden runde.

Duckwitz fremhævede konflikten skadelige virkninger på de tyske interesser, særligt på landbrugsexporten, nu da arbejdsnedlæggelserne truede med at gribe om sig i landkommunerne. Best kendte argumentationen til bevidstløshed. Dansk landbrug forsynede årligt det stortyske rige med en måneds forbrug af æg og smør og ost. Han havde selv gang på gang anvendt argumentet overfor Berlin når det gjaldt om at lukke munden på dem, der ville vælte spillet i Danmark. Nu blev det brugt mod ham selv! Men større indtryk gjorde det nu nok da Duckwitz førte samtalen hen på Bests personlige ansvar for »Operation Monsun«, herunder at gamle og kvinder og børn blev slået ihjel i flæng. Hvad ville historien sige? Læs: hvilken dom ville et krigsforbrydertribunal fælde?

Best lyttede – og veg.

De to gik ind i en detaljdiskussion af de enkelte punkter. Duckwitz påpegede det umulige i at afsætte Eiler Jensen. Som formand for fagforeningerne var hans navn og autoritet en absolut nødvendighed bag opfordringen til at genoptage arbejdet. Best indvendte at han havde oplysninger om tysk fjendtlige udtalelser fra Eiler Jensen. (Formentlig stammede disse fra gesandtskabets meddeler i De samvirkendes sekretariat, Ernst Berg) – Duckwitz slog igen på det hensigtsmæssige. Og Best gav sig – men mod betaling: Eiler Jensen skulle møde frem med et skriftligt vidnesbyrd om at han havde arbejdet på at få strejken brudt!

Så kom turen til Begtrup-Hansen.

Hans afsættelse var den symbolske dom over politiets svigten i gaderne, hævdede Best. Duckwitz fremholdt at man skød på den forkerte mand. Rigspolitichefens embede var modsat i Tyskland kun en

administrativ post uden kommandomyndighed over den enkelte betjent. (Det var nu ikke helt rigtigt, for under rigspolitechefen sorterede en nøglefaktor under urolighederne, nemlig Ordenspolitikkommandoen). Begtrup Hansens fjernelse ville kun skabe misforståelse og kaos.

Så gav Best sig også her.

Men på Eivind Larsen stod han fast – eller lod i hvert fald som om han stod fast. Eivind Larsen havde været den onde ånd i det dansk-tyske politisamarbejde siden den 29. august 1943 – nu måtte han gå! Duckwitz fremholdt at departementschefens forbliven var en afgørende forudsætning for det danske politis fortsatte medvirken i besættelsessystemet. Uden ham ville et forlig med danskerne bryde sammen.

Men Best stod urokket.

Da fik Duckwitz en ide – en af den slags lyse ideer der kommer til den gode forhandler, og skiller ham ud fra den middelmådige. Han foreslog nemlig at man knyttede spørgsmålet om Eivind Larsens forbliven sammen med de løbende forhandlinger om politiets stilling i sabotagebekæmpelsen. Det var Pancke der i månedsvis havde tærsket langhalm på spørgsmålet med Justitsministeriet – men uden resultat, fordi politiet ikke ville deltage i nogen form for stationær sabotagebevogtning. Nu foreslog Duckwitz i stedet at politiet accepterede en mobil ordning, f.eks. med patruljer i de særligt truede kvarterer. Det var et luftigt arrangement af tvivlsom værdi – som Pancke da også straks satte sig imod – men i situationen blev det en åbning der kunne bruges. Og Best slog til. Med strenge pålæg om ikke at afsløre planen for militæret eller Pancke, sendte han ved 17-tiden Duckwitz til udenrigsministeriet for at knytte de bristede tråde. Og her blev forslaget efter nye forhandlinger accepteret af direktør Svenningsen og Buhl hen imod aften.

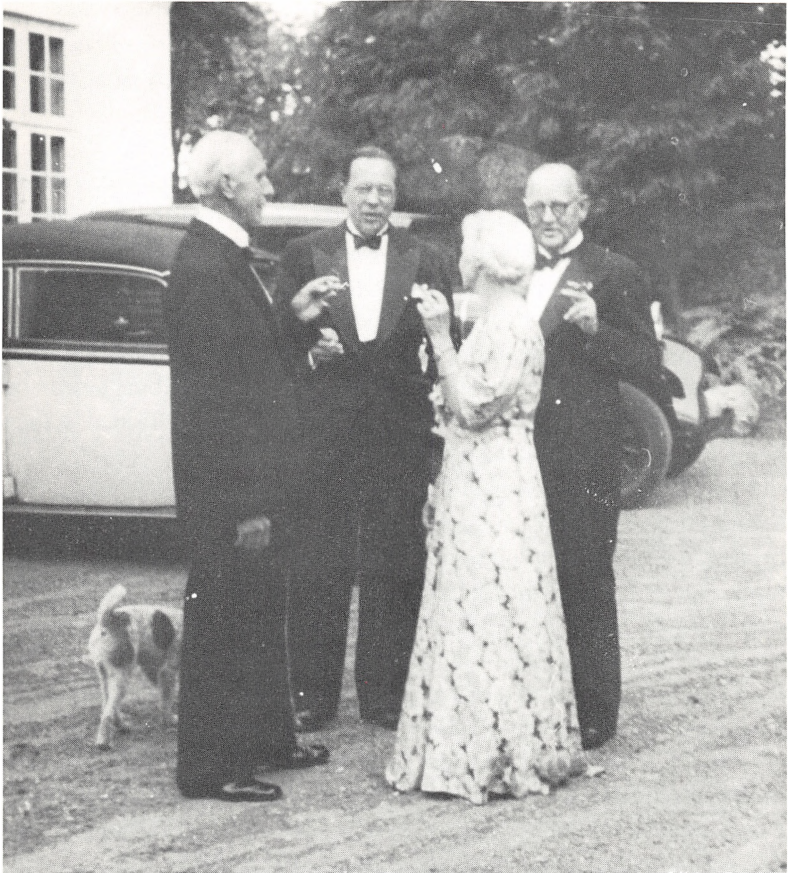
Dermed var den diplomatiske krise på det dansk-tyske topplan afsluttet. Næste dag, den 2. juli, udsendte organisationerne deres opfordring til at genoptage arbejdet – efter at Best under hånden havde givet tilsagn om, at de tyske patruljer og herunder også det forhadte Schalburg-korps ville blive trukket tilbage.

Og den 4. og 5. juli gik arbejderne til fabrikkerne igen.

Desværre ved vi endnu ikke nok om den interne tyske beslutningsproces til at vove en skudsikker vurdering af Duckwitz' rolle i kriseforløbet. Således forlød det allerede i samtiden, at det var det tyske politis mål at lokke modstandsbevægelsen frem for at knuse den – en plan, man bl.a. mente at se bekræftet af den tyske terror i gaderne. Heller ikke Best var i tvivl når han efter krigen skød skylden for alle ulykker over på politiet og værnemagten, og tilsvarende også Duckwitz hvis beretning er gennemstrømmet af en katastrofestemning, der naturligvis sætter hans egen mægling i et særligt relief. Det fremgår da også af både Panckes og Bovensiepens efterkrigsvidnesbyrd, at de begge var højst utilfredse med at den rigsbefuldmægtigede sluttede strejken for tidligt – ganske vist ikke fordi de påtænkte at knuse modstandsbevægelsen, men fordi de ønskede at se den kompromitteret politisk overfor befolkningen.

I al denne usikkerhed, skabt af skyldsspørgsmålet, er der dog et par kendsgerninger, der turde ligge fast: For det første, at der i det samtidige tyske materiale ikke findes antydninger af at man forberedte et generalopgør med modstandsbevægelsen. For det andet, at der heller ikke eksisterer det mindste tegn på at man skulle have planlagt at ødelægge København med et artilleribombardement – at truslerne herom bl.a. fra Bests side altså havde en klar taktisk funktion. Og endelig for det tredje, at der ikke findes noget samtidigt bevis på at Best ikke skulle have været enig i de tyske modforanstaltninger, inklusive »Monsun«. Det dementerer naturligvis ikke at han skulle have været under pres. Bests mærkværdige pendlen mellem en blød og en hård linje under strejken tyder derpå. Men det kunne indicere at hans politiske manøvrerum i virkeligheden var meget større, end han senere ville vide af, og at han derfor i langt højere grad end Duckwitz den gang og senere erkendte, benyttede ham som et redskab i sit eget taktiske spil overfor danskerne. Men dette er kun en hypotese.

Generelt kan det dog siges at betydningen af Duckwitz' mægling lå deri, at han brød uenigheden mellem Christiansborg og Dagmarhus, og dermed styrkede de kræfter der trods besættelsesforholdet i virkeligheden delte de samme fundamentale interesser i en fredeliggørelse af situationen.

Gæster på Frieboesvile ved ejeren, kontorchef Georg Bruhns 70 års fødselsdag 1947. Billedet er taget på gårdspladsen og viser fra venstre Georg Bruhn, G. F. Duckwitz (der boede til leje i sidebygningen), malerinden Ebba Zacho og grosserer Heinrich Bødtcher-Hansen.

Byhistorisk Samling

Men Duckwitz standsede ikke strejken. Den afgørelse lå udenfor diplomaternes og politikernes kontrol – nemlig på gaden og i Frihedsrådet – således som også udviklingen den 3. og 4. juli kom til at vise.

Kapitulationen

Krisen mellem Danmark og Tyskland i sommerhalvåret 1944 sluttede ikke med den københavnske folkestrejke. Uroen fortsatte i de følgende måneder, med bølge på bølge af massestrejker landet over, og kulmineerede i september med Panckes deportation af det danske politi. Så forsvandt fredsoptimismen i stillingskrigen på fronterne – og i december 1944 med Hitlers modoffensiv i Ardennerne. Den sidste krigsvinter blev mørk og tung. Den tyske modterror, d.v.s. »Schalburgtagen« og clearingmordene fortsatte med uformindsket kraft, og fra marts 1945 begyndte en ny serie af henrettelser.

I besættelsesstyret var det Værnemagten og Gestapo der talte. Diplomaterne havde stadig mindre råderum i presset mellem modstandsbevægelsen og de tyske sikkerhedsinteresser. Det var en afværgefægtning på flere fronter. Duckwitz selv blev overvåget af Gestapo, og måtte i en periode sende sin kone, Annemarie Duckwitz, i sikkerhed til Sverige. Når han opsøgte sine danske kontakter blev han skygget, og med Hedtoft Hansen telefonerede han kun under dæksnavn. Sammenkomsterne havde nu en nærmest »institutionaliseret« karakter med regelmæssige møder på Davidsens restaurant eller i det svenske gesandtskab, hvor også gesandten Dardell eller prins Axel fra kongehuset kunne deltage. Herfra spandt trådene sig videre til chefredaktøren på den socialdemokratiske avis »Arbetet« i Malmø, Allan Vougt, og via ham til Per Albin Hansson, den svenske statsminister. I Stockholm holdt Duckwitz også snæver kontakt med det tyske gesandtskab, først og fremmest kollegaen Dr. Riensberg, men også legationsråden Dankwort, som man kunne trække på når det gjaldt om at etablere en fællesfront imod Berlin; han var kilden til de vigtige rapporter fra Terbovenstyret i Norge.

I hvert fald senest november 1944 var hans navn også kendt i Friheds-

rådet. En i dag ukendt kilde rapporterede til Frode Jakobsen, modstandsorganisationen »Ringens« leder om Duckwitz: »Han betegnes af sine danske forretningsforbindelser som en intelligent, sympatisk mand med en fornuftig, kultiveret og behagelig optræden. Han taler flydende dansk med svag akcent. Hans politiske indstilling betegnes som afgjort antihitlersk, sandsynligvis også antinazistisk, hvilket fremgår af aldeles utvetydige udtalelser, fremsat rent privat og under omstændigheder, som gør dem absolut troværdige og fri for mistanke om provokation. Han har desuden ved forskellige lejligheder hjulpet gode danske og derved begået mindre embedsuregelmæssigheder. Han hævdes iøvrigt at være en typisk repræsentant for de hamburgske industrifolks særlige politiske indstilling.«

En nøglefigur i Duckwitz' kontaktnet blev fra sommeren 1944 kaptein Schjødt-Eriksen fra den illegale generalstab, der ledede hærens transportorganisation – og vigtigere: den illegale militære efterretnings-tjeneste. Med Schjødt-Eriksen mødtes Duckwitz i en villa i Gentofte, og det er næppe for meget sagt at den politiske trekant Hedtoft Hansen, Duckwitz og Schjødt-Eriksen i den sidste krigsvinter blev en af de helt centrale krumtapper i okkupationsforholdet. Med Schjødt-Eriksen koordinerede Duckwitz således gesandtskabets bestræbelser på at undgå »den brændte jords taktik«, herunder også organiseringen af en »varulvebevægelse«, i Danmark. Og med Schjødt-Eriksen skabte Duckwitz de nødvendige kontakter til London, da kapitulationsforhandlingerne i april gik ind i deres slutfase, og kampen – ikke til sidste patron – men for en fredelig afslutning blev Duckwitz sidste store opgave.

Tyskland var ved månedsskiftet marts/april 1945 en stat i hurtig militær og politisk opløsning. Den 14. april gik russerne over Oderfloden, og lukkede den 22. april ringen omkring Berlin. Få dage efter stødte de på amerikanerne i nærheden af Leipzig, og snørede dermed Tyskland over på midten. Hitler havde forudset en sådan udvikling, og udnævnte den 20. april storadmiral Dönitz til øverstkommanderende på nordafsnittet, d.v.s. udover Nordtyskland også Nederlandene, Danmark og Norge – et spring i avancementet der efter Hitlers selvmord, den 1. maj bragte

ham frem til statens højeste embede som rigspræsident og øverstkommanderende.

Dönitz var helt uden illusioner om Tysklands endelige skæbne da han tiltrådte som øverstbefalende på nordafsnittet, men synes ikke desto mindre at have været indstillet 100 pct. på at følge Hitlers parole om at kæmpe videre til sidste mand. Det var en holdning præget af både fanatisme og førerbinding, men også af en klar vilje til at forsøge at redde så mange som muligt af de østdivisioner og østflygtninge der i disse uger strømmede gennem Pommern og Mecklenburg ind i Slesvig-Holsten foran de fremstormende russiske styrker. Tyskerne havde kendskab til den kommende zonegrænse mellem de vestallierede og russerne, og det gjaldt derfor om at holde østfronten intakt indtil formationerne og flygtningene var nået ind bag demarkationslinjen. Men dette krævede igen at den britiske 2. armé under Montgomery, der den 19. april stødte frem til Elben omkring 100 km syd for Hamburg, ikke fik muligheder for at rykke over floden og lukke flaskehalsen – og dermed indslusningen af flygtningestrømmen – til Holsten. Derfor måtte Elben-linjen og Hamburg holdes for enhver pris.

Men overfor rigsinteresserne stod de lokale interesser i Hamburg-området, repræsenteret af gauleiteren Kaufmann. Vi har tidligere mødt Kaufmann i dennes egneskab af Duckwitz' overordnede som rigskommissær for skibsfarten, men han var tillige rigsforsvarskommissær, en titel der gav ham den højeste politiske og militære magt i hele det nordtyske område, indtil han blev fyret i slutningen af april. Efter et besøg i førerbunkeren den 3. april havde Kaufmann bestemt sig for at sabotere ordren om »den brændte jords taktik«, og havde opnået en aftale med de andre gauleitere og med SS – men ikke med Værnemagten – om at man ville overgive nordvestsektoren til englænderne uden kamp. Men planens heldige gennemførelse beroede på om man kunne få englænderne til så hurtigt som muligt at sætte over Elben og afskære Hamburg og Kaufmann fra partibosserne i Berlin – altså en taktik stik modsat Dönitz' – og helst også at baglandet, d.v.s. Danmark og evt. også Norge fulgte med i overgivelsen.

Det er i denne sammenhæng, at Duckwitz kommer ind i billedet.

Kaufmanns faste støtter i sammensværgelsen for en fredelig kapitulation fandtes i hans *Schiffahrtsamt* med direktøren Bertram og ministerialråden Boldt i spidsen. Det var også dem, der havde de nødvendige kontakter til Skandinavien, og det var gennem Boldt, at Duckwitz den 12. april i kontoret på Vesterport hørte om planen, og lovede at vinde den rigsbefuldmægtigede herfor.

Best, der allerede før årsskiftet havde været involveret i en kapitulationsføler fra London via Sverige til Himmler, erklærede sig straks positiv overfor »fronden«s fredsprogram, og forsøgte allerede den 14. april at få den øverstkommanderende, generaloberst Lindemann, til at følge trop. Men Lindemann, der var garvet efter flere års krigsindsats på Østfronten, og af en underordnet karakteriseredes som »en meget hård mand«, sagde klart fra; og udsendte næste dag en dagsbefaling hvorefter han ville forsvare Danmark »mod ethvert angreb, fra hvilken side det end måtte komme, til sidste patron og til sidste åndedrag«. Det eneste Best vendte hjem med var et tilsagn om at kraftværker, havneanlæg og skibe ikke ville blive sprængt i luften *automatisk*, men kun efter Lindemanns personlige ordre. Heller ikke politigeneralen Pancke lod sig rokke i sin loyalitet overfor systemet, og da også rigskommissæren i Norge, Terboven, i en konference med Best erklærede sig imod at forhandle – faldt denne første del af Kaufmanns plan sammen.

Men nu til den anden del af Boldts mission, d.v.s. forsøget på at få englænderne til at støde frem imod Østersøen. Motivet udsprang, som vi har set, af de lokale ønsker om at få etableret en flankedækning mod eventuelle modforanstaltninger fra Berlin, men meget hurtigt, måske allerede fra begyndelsen, blev det også et spørgsmål om at forhindre russerne i at trænge ind i Slesvig-Holsten. I hvert fald tyder noget på at det var dette argument, der skulle sælge sagen overfor London.

Straks den 13. april havde Duckwitz kontaktet Schjødt-Eriksen, der naturligvis ikke havde svært ved at se betydningen af Kaufmanns planer også for Danmark, og stillede sit og modstandsbevægelsens apparat til rådighed for et radiotelegram til London – det første af en serie på flere. Og den 17. rejste Duckwitz selv til Stockholm for at tage en mere direkte kontakt med englænderne via Riensberg. Denne havde allerede

ugen før – efter en konference i Hamburg, men uafhængigt af Kaufmann – været i forbindelse med det britiske gesandtskab via den svenske bankier Jacob Wallenberg for at bidrage sit til en fredelig afvikling af krigen på nordfronten, og kunne nu konkretisere sine ideer med Kaufmanns tilbud. Også et møde med Per Albin Hansson blev arrangeret, gennem Vougt, men endnu før dette var kommet i stand kaldtes Duckwitz efter Kaufmanns indtrængende anmodning tilbage til København for at fortsætte til en konference i Hamburg. Han rejste fra Stockholm den 19. april om aftenen, og kom over sundet i morgentimerne den 20. april.

Duckwitz' mission i Bests private vogn gennem Danmark til Hamburg er en beretning om en rejse gennem Ragnarok.

Det begyndte allerede kort efter København, hvor bilen på hovedvej 1, ved Glostrup, blev indblandet i en ildkamp mellem tyske soldater og modstandsfolk, og kom under beskydning af begge. Både Duckwitz og chaufføren kastede sig i grøften og slap helskindet, men en tysk soldat, en ren dreng, blev ramt. I hast blev vognen vendt, og med den stærkt blødende – og skulle det ved ankomsten vise sig – døende soldat på bagsædet rasede de tilbage til lazarettet i København.

Så gik det atter ud af hovedstaden og uden afbrydelser over Sjælland og Fyn, og ned gennem Sønderjylland, hvor grænsen blev nået ved midnatstid. Hele Slesvig lå da under luftalarm, og det var et vovestykke overhovedet at køre. Men missionen tillod ikke at slække på farten. Duckwitz fortæller: Mens min chauffør kørte løs alt hvad motoren kunne trække hang jeg halvt ud af vinduet for at fange flyverlarmen. Det varede heller ikke længe før jeg hørte mistænkelige lyde og gav signal til føreren. Han standsede øjeblikkelig og slukkede lygterne. Ikke så snart var dette sket før vi hørte maskingeværernes velkendte tak-tak-tak slå ned i vejen umiddelbart foran os. Så snart jageren var udenfor hørevidde startede vi igen og tændte lys. Med højeste fart gik det videre indtil vi påny hørte flyverlarm, og vognen blev standset med slukkede lygter – midt i den mørke nat. Denne gang ramte projektilerne en klynge træer ved vejsiden, og vi kunne tydeligt høre nedslagene i stammerne. Så ventede vi atter et par minutter – og kørte løs med

største hastighed og med tændte lys, kilometer efter kilometer – indtil et nyt flyverangreb tvang os til et ufrivilligt stop.

Endelig i Rendsborg blæstes alarmerne af, og et kæmpevejr med strømme af regn lagde sit beskyttende tæppe over vognen og bragte den frelst til Hamburg, ved femtiden om morgenen den 21. april.

I Hamburg var situationen højspændt. Kaufmann havde både Gestapo og – skulle det vise sig – også Værnemagten imod sig, og under konferencen med Duckwitz indløb der en melding fra Berlin om at han var afsat som rigsforsvarskommissær for nordområdet, og gauleiteren Wegener udnævnt i hans sted. (Hvilket medførte, at Wegener gravede sig ned i Bremen, Duckwitz' hjemby, og forsvarede den til sidste murbrokke – netop det Kaufmann forsøgte at undgå). Foreløbigt valgte man at negligere fyringssedlen, men det kunne kun være et spørgsmål om tid før kommandostrukturen var væltet så kraftigt om kuld at Kaufmann mistede grebet om situationen. Derfor måtte London igen adviseres – og det så hurtigt og så kraftigt som muligt!

Med dette i opdrag startede Duckwitz og hans chauffør på den lange færd tilbage mod København. Vejret var klaret op, fortæller han, under den skyfri himmel boltrede de engelske jagere sig, og angreb alt hvad der bevægede sig på landevejen mod nord. Fra Hamburg gøede anti-luftsskytset, og blandede sig med den engelske kanontorden fra venstre Elb-bred. Overalt på landevejen stod sønderskudte og udbrændte bilvrag. Det var ikke mere nok bare at standse vognen; man måtte hver gang ned i grøften for at søge dækning – efterhånden noget af en rutinesag at vove springet fra den kørende bil, men belastende med de mange afbrydelser – nu, det gjaldt om at komme hurtigt hjem. Endelig fra Neumünster slap vognen fri af jagerne, men kun for at løbe ind i endeløse kolonner af røde kors-biler og marcherende soldater – hvad der igen reducerede farten og gav nye ophold.

Først ved 22-tiden kørte Duckwitz ind i Nyborg. Da var den sidste færgе afsejlet, men håbet om et par timer til mad og søvn blev knust af en telefonbesked fra Dagmarhus, hvorefter en marinekutter ventede i havnen for at bringe dr. Bests kurer over Bæltet til Korsør.

Det blev en rædselsfuld tur på det oprørte hav, med slukkede lys i den

bælgmørke nat for at undgå de britiske styrtbombere, og i et fartøj der lå helt forkert i søen p.g.a. et påmonteret maskingevær, og tog bølge efter bølge ind. Gennemblødt og halvt bevidstløs af træthed nåede Duckwitz endelig Korsør havn – og reddede sig i land med et af disse desperate spring, som man kun kan udføre i søvne.

På kajen ventede en ny bil. Duckwitz fik stukket en maskinpistol i næven og sank bedøvet om på bagsædet. Kl. 5 om morgenen den 22. april var han atter i København.

Her var Best netop kommet hjem fra førefødselsdagen i Oslo med Terbovens klare beslutning om ikke at ville kapitulere. Også Lindemann og Pancke stod urokket. Schjødt-Eriksen havde gennem en abwehr-officer, major Carl Andersen, haft en underhåndsføler til hovedkvarteret i Silkeborg, men Lindemann svarede tilbage, at han ikke ville forhandle med fjenden – og slet ikke hvis man fortsatte sabotagen! Den 24. april holdt han parole for sine divisionskommandører i Jylland, og erklærede herunder at ethvert forsøg på en opstand ville blive slået ned med de mest brutale midler. »Jeg har bekendtgjort mine hensigter overfor danskerne i en form, der ikke kan misforstås. Jeg ved, at danskerne under alle omstændigheder og med alle midler vil undgå at deres land bliver krigsskueplads, og at deres industri og deres landbrug bliver ødelagt. Derfor har jeg trumferne i baghånden og vil spille ud – hvis De, mine herrer, har blind tillid til mig, hvis De kan holde Deres tropper fast, og hvis De i givet fald er indstillet på en kamp på liv og død.«

Endnu den 30. april dementerede Lindemann i en dagsbefaling alle rygter om at Værnemagten ville kapitulere, og erklærede sin faste vilje til at forsvare Danmark til sidste mand.

Med den militær-politiske situation i Danmark tilsyneladende fastlåst – stod nu hovedspørgsmålet tilbage om et forøget pres på englænderne. Allerede om aftenen den 22. april havde Duckwitz en nattelang konference med Schjødt-Eriksen og Hedtoft Hansen, der endevendte alle muligheder, og det resulterede i et nyt og skærpet telegram til London indeholdende Kaufmanns kapitulationstilbud. Samtalen fort-

satte næste aften med H. C. Hansen og Buhl, og med almindelig enighed om at der måtte gøres alt for, at modstandsbevægelsen ikke lod sig provokere til en opstand, der ville spille bolden over til militæret – jvfr. Lindemanns trusler!

Den 24. april øgedes spændingen med ankomsten af en kurer fra Hamburg med nye alarmerende meldinger: Dönitz havde nu overtaget kommandoen på nordafsnittet. Han havde kendskab til Kaufmanns planer og havde gentagne gange krævet ham til konference. Hvis ikke englænderne handlede indenfor de næste 48 timer ville spillet være tabt.

Nu må man forstå at spørgsmålet om hvilken af stormagterne der kom til at befri Danmark var blevet mere og mere presserende i den sidste måned. Både politikere og modstandsfolk havde regnet det som en selvfølge at befrielsen ville komme vestfra – modstandsbevægelsen var jo integreret i den vestallierede strategi og underlagt Eisenhower og SHAEF – men seneste meldinger fra Sovjetunionen om at man regnede Danmark for russisk interesseområde havde skabt en betydelig usikkerhed, og man tør tro at det nok så meget var frygten for en sovjetisk »befrielse« som Kaufmanns personlige problemer i Hamburg der nu forcerede danskerne frem. Således sendte Schjødt-Eriksen den 24. april et nyt telegram til London – det tredje – og den 26. rejste Duckwitz for anden gang i løbet af kun 14 dage til Sverige for at søge at påvirke sine kontakter i Stockholm direkte – d.v.s. Riensberg, de danske efterretningsofficerer Mørch og Nordentoft, og den svenske statsminister – med henblik på at mobilisere alle kræfter for at vække London.

Samtalen med Per Albin Hansson kom i stand den 28. april, og blev den vigtigste. For denne lod ingen tvivl om at Sverige ikke passivt ville se til, at tyskerne ødelagde Danmark i en sidste kamp uden militær mening – en trussel om svensk intervention, som Duckwitz senere lod gå videre til *Best för tilfället*.

Fra indviede kredse i Stockholm fremgik det nu klart at man i London havde modtaget Kaufmanns budskab. Der stod altså intet andet tilbage end at vente ... Vi talte ikke mere dage, men timer. Aldrig havde dagene gået så langsomt, aldrig havde nætterne været så lange. Vi bandede, og vi bad. Vi skældte og vi håbede. Det drejer sig jo ikke bare om vor egen

elendige skæbne, men om meget mere. Vi havde viden – og kunne dog intet gøre for at fremskynde skæbnens gang. Vi udtænkte os de mest æventyrlige planer, og forkastede dem igen. Vor handletrang stod i fortvivlet modsætning til vor påtvungne passivitet. Og det var kun en dårlig trøst at vide at vi havde gjort alt, hvad der overhovedet var muligt at gøre.

Så endelig den 29. april kl. 6 om morgenen var Bertram i telefonen fra Hamburg med budskabet om at den 2. britiske armé var gået over Elben ved Lauenborg. Samme dag indledtes forhandlingerne om byens overgivelse, der fandt sted natten mellem den 2. og 3. maj. Det var på omtrent samme tid som de britiske og amerikanske panserkiler nåede frem til henholdsvis Lübeck og Wismar og lukkede porten til Slesvig-Holsten med en dobbelt kæde.

Duckwitz var returneret til København den 30. april, og havde valgt at skifte til sin illegale bopæl – hvis Gestapo skulle være på sporet. Den 1. maj kom så meddelelsen om Hitlers selvmord og Dönitz' udnævnelse til statsoverhoved. Sensationen fulgtes op af en ordre til Best og Lindemann om at komme til konference i Flensborg den 3. maj sammen med Terboven og den øverstkommanderende i Norge, generaloberst Böhme. Den rigsbefuldmægtigedes slagplan var drøftet nøje igennem med Duckwitz inden afrejsen, og i Flensborg argumenterede han stærkt for en kampløs overgivelse af Danmark – bl.a. under henvisning til de 250 tusind tyske flygtninge, og til truslen om den svenske intervention. Han fik støtte af den nye udenrigsminister Schwerin von Krosigk og af rustningsminister Speer. Men både Terboven, Böhme og Lindemann talte klart imod. (Lindemann: »Kom De til Nordslesvig, hr. Storadmiral, så lukker vi flaskehalsen til, og udkæmper krigens sidste anstændige slag dér«.) Dönitz forholdt sig receptiv. Hans strategi gjaldt, som vi ved, hverken sejren eller heltedøden, men forsøget på at redde så mange flygtninge og østsoldater fra den russiske okkupationszone som muligt. Hertil håbede han at kunne vinde tid gennem en etapevis gennemført kapitulation af de enkelte arméafsnit på syd-, vest- og nordvestfronten – hvad der ville give ham mulighed for at fortsætte afværgekampene mod øst. Taktikken var blevet anvendt med held i Norditalien. Nu mente

han at han kunne bruge Danmark og Norge som *håndpant* i en kapitulationsforhandling i vest og nordvest. Han afviste derfor den rigsbefuldmægtigedes forslag som stridende mod hans overordnede strategi. Men han forbød samtidig enhver form for ødelæggelse af dansk ejendom, og han sikrede Best den længe eftertragtede kommandomyndighed over den uberegnelige faktor i kapitulationsspillet, nemlig det tyske politi. Med dette resultat rejste den rigsbefuldmægtigede tilbage til København om morgenen den 4. maj.

Om aftenen kom så kapitulationsbudskabet over BBC.

Duckwitz havde dagen igennem slidt for at finde nye veje og midler til at undgå katastrofen på dansk jord – for ingen havde den dag brev på at overgivelsen ville indtræffe endnu samme aften – og han havde konfereret både med Buhl om en eller anden form for politisk løsning – og med den svenske gesandt om eventuelt at bryde militærets halstarighed med en intervention fra Sverige.

Men så blev det lykkeligvis altsammen til intet!

Han vandrede gennem byens gader og oplevede københavnernes jubel på nærmeste hold – usigelig træt og tom.

Freden var kommet. Fem års myrderier var slut. Jeg tænkte på alle dem der ikke længere var i live – og på alle ødelæggelserne, hedder det i hans beretning. Mine tanker fulgte dem der havde givet alt – og nu var væk. Jeg tænkte på mødrene, på sønnerne og på de unge, der havde mistet deres kære. Jeg tænkte på børnene der græd over deres fædre. Det var som om en bred strøm af blod pludselig kom brusende forbi mig – og rev al glæden og lykken med.

Jeg gik hjem – tung om hjertet.

Det er utvivlsomt at hvad Best end har haft af motiver til at skaffe sig et fem-minutter-i-tolv-alibi – førte han i disse uger en okkurationspolitik, der faldt snævert sammen med det danske folkeflertals interesser. Det er også utvivlsomt at Duckwitz' indflydelse på Best aldrig var større end netop i disse sidste måneder af krigen hvor den rigsbefuldmægtigede så det Tredje Rige falde sammen – og sit politiske liv med det. Det er også sikkert at den udfarende kraft der lå over »frondørernes« planer i

afgørende grad skyldtes Duckwitz og hans »organisation«, med dens udløbere til både Tyskland og Sverige. Hans centrale betydning for dette spil er uomtvisteligt.

Men hvad betød Duckwitz' og Bests fredsarbejde for kapitulationen? Selv var de to aldrig i tvivl om at de havde bidraget afgørende – men udfra en kritisk betragtning, d.v.s. udfra vor viden i dag, må vi nok konstatere, at deres betydning var begrænset. Dog, før vi tør lægge vurderingen fast, må en række hovedspørgsmål løses. For det første: Var der faktisk tale om et kapløb mellem øst og vest om at komme først til Danmark – således som mange her og i et vist omfang også i de vestallierede stabe så det i april 1945? Og for det andet: Hvis et sådant kapløb fandt sted – hvorfor ventede Montgomery da i hele ti dage (nemlig fra den 19. til den 29. april), før han stødte over Elben? Levede han bare op til ryet som den hyperforsigtige hærfører der ikke tog chancer, eller tænkte han politisk, d.v.s. antisovjettisk – og altså i de selvsamme baner som modparten Dönitz? Og for det tredje: I hvor høj grad – og om overhovedet – kom telegrammerne fra København og Stockholm til at influere på Montgomerys og Eisenhowers planer for et Østersøfremstød, således som disse allerede var fastlagt og meddelt russerne så tidligt som den 21. april? Og for det fjerde – hvis vi vender os til forholdene i selve Danmark – er da der noget som helst hold i Bests og Duckwitz' senere forfægtede synspunkt, at den trussel som de havde hjembragt fra Sverige om en militær intervention havde afgørende betydning for Dönitz' endelige beslutning om at kapitulere den 4. maj?

Vi ved det ikke!

Vi ved kun een ting med bestemthed: At afgørelsen om kapitulationen i Danmark blev afgjort af kræfter udenfor landets grænser – og ikke indenfor.

Samvittigheden må aldrig blive neutral

Var Duckwitz forræder?

Spørgsmålet var ham ikke fremmed. Det fulgte ham krigen igennem som en uafrystelig ledsager, som man hver dag må kæmpe med og overvinde. Men han synes hurtigere og sikrere at være nået frem til en

etisk og politisk afklaring end mange af hans antinazistiske meningsfæller i Tyskland, der gik i stykker på de frustrerende spekulationer over retten til oprøret, eller som først tilsluttede sig oppositionen da det var for sent. (Duckwitz havde fra 1941 kontakt med den tyske modstandsbevægelses højrefløj gennem bl.a. den tidligere gesandt i København, v. Hassell, og var tiltænkt en rolle om attentatet mod Hitler var lykkedes, men de nærmere omstændigheder er ikke klarlagt). I hvert fald har vi set at samvittighedsskruplerne ikke blokkede for handlekraften – om det nu var en sjælelig robusthed, klarsynetheden, eller den moralske styrke der slog igennem.

Vi så at Duckwitz i sin tid tilsluttede sig nationalsocialismen som vejen til Tysklands nationale genrejsning, men han kom med årene til at afsky og hade bevægelsen som en menneskelig perversion og en ødelægger af alle humanistiske idealer. Denne proces kan vi ikke nærmere følge – for der er forskel på ikke at ville tjene systemet – og så gå imod det – men det er utvivlsomt at Duckwitz fra 1943 ikke længere følte sig bundet af noget loyalitetsforhold til Hitler eller den nazistiske stat. I den retning tog han sig forræderianklagen relativt let, og når andre fremholdt embeds- eller faneeden plejede han gerne at henvise til det gamle soldaterreglement hvorefter en officer ikke kan beordres til at udføre en opgave, der strider imod hans samvittighed.

Nej, hovedproblemet lå et andet sted: Med hele sin nationale og konservative baggrund elskede Duckwitz Tyskland – og det var tanken om at nazismens fald kun kunne realiseres gennem fædrelandets ruin, der fyldte ham med pine og kval. Han citerede gerne en kær kollega fra gesandtskabet (hvorom han iøvrigt meget karakteristisk sagde at han var et alt for fint menneske til at blive en virkelig god diplomat!): »Problemet er ikke at vi ikke *kan* vinde krigen – problemet er at vi ikke *må* vinde den!«

Og for at forstå hele bredden i denne konflikt, må vi igen tage i betragtning at Duckwitz opholdt sig i Danmark som en del af det nazistiske undertrykkelsesapparat. Han var heroppe som tysk embedsmand for at repræsentere tyske interesser, og selvom vi har en lang række eksempler på hvorledes han kunne lempe og gå imellem – så

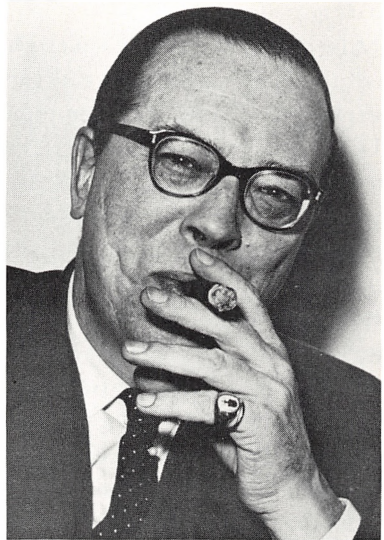
kunne han dog ikke dagligt optræde som »kontor-sabotør«. I efteråret 1943 fik han, som vi ved, mulighed for at komme væk, men valgte efter Hedtoft Hansens henstilling den udfordring der lå i at blive. Det var ikke noget let valg – for det havde været bekvemmere og »renere« at rejse bort. Nu blev han – med lod og del i det sidste besættelsesårs tyske voldspolitik, et ansvar han ikke ønskede at løbe fra, men som skabte personlige konflikter og også anklager udefra. (I de glade majdage i 1945, hvor man ikke tog det så tungt med nuancerne, og hvor en tysker var en tysker, blev Duckwitz forhånet og ført i arrest – og kun befriet ved Schjødt-Eriksens mellemkomst). Sikkert var det da også denne pinefulde erfaring, der fik Duckwitz til så kraftigt at forsvare dem der blev hjemme og fungerede under nazisystemet, som f.eks. den store dirigent Furtwängler, mens han mildest talt ikke havde større forståelse eller sympati for en emigrantforfatter som Thomas Mann, der sad sikkert og godt under Californiens sol og holdt taler til det tyske folk om modstand!

Var Duckwitz da forræder?

Ja, klart var han forræder imod de tyske rigsinteresser, således som disse var repræsenteret af det nazistiske statssystem. For flere gange prisgav han tyske sikkerhedsaktioner til modparten. Mest kendt er naturligvis jøderazziaen, men der kan nævnes andre. Således meddelelsen den 27. august 1943 om den forestående afvæbning af den danske hær og flåde, og meddelelsen den 19. september 1944 om overfaldet på det danske politi – ganske vist begge advarsler der ikke fik nogen praktisk betydning. Også fra sine kilder i Shell-huset ved vi at han videregav oplysninger der forsinkede eller forhindrede bekæmpelsen af modstandsbevægelsen. Selv hævder Duckwitz ganske vist at han aldrig har udleveret militære hemmeligheder (hvad han i parentes bemærket heller ikke havde nogen større adgang til), men udtalelsen siger egentlig mere om Duckwitz' sjælekamp end om karakteren af hans aktiviteter.

Jeg tog i indledningen afstand fra at ville tegne et egentligt karakterportræt af Duckwitz. Men tør alligevel efter arbejdet med hans politiske gerning lægge et par brikker frem til en mosaik: For det første hans mod

G. F. Duckwitz fotograferet 1955, ved sin udnævnelse til Vesttysklands ambassadør i Danmark.
Det Kongelige Bibliotek

– og den særlige side af modet der hedder civilcouragen. For det andet hans handledygtighed – eller præcisere endnu hans beslutningsglæde. For det tredje hans store talent som forhandler – og herunder den særlige evne til at vække tillid – alle egenskaber, som vi i dag med historiens bagklogskab kan se sigtede frem imod en karriere, der rakte udover dusin-diplomatens. Og dette forankret i en sikker retsfølelse og en klar humanistisk holdning, der fordrer at du tager konsekvenserne af det, du mener.

Da Hedtoft i 1946 lod sig interviewe til *Arbejdernes Almanak* om sit forhold til Duckwitz – han omtalte ham endnu på dette tidspunkt kun som besættelsens mystiske »Mr. X« – gav han interviewet titlen *Samvittigheden må aldrig blive neutral*. Denne overskrift kan passende danne afslutningen på denne lille artikel.

Kildegrundlaget

Et hovedstykke for artiklen er Duckwitz' maskinskrevne beretning på ialt 10 kapitler, affattet på tysk i årene 1945-46, og efter stilen at dømme tænkt som manuskript til en publikation. Den findes nu i *statsminister Vilhm. Buhls arkiv* (Rigsarkivet). Dele af beretningen har været anvendt i andre sammenhænge, og eksisterer i forskellige udgaver, således afsnittet om jødeaktionen, der er blevet benyttet af forsvarer i krigsforbryderprocessen imod dr. Best, og findes dels i *Hedtoft Hansens arkiv* (Arbejderbevægelsens arkiv), dels i procesakterne i *Best-sagen* (Landsarkivet for Sjælland). En gennemarbejdet version (fra ca. 1964), med en del nye oplysninger, er blevet benyttet af Jørgen Hæstrup i nedennævnte arbejde om departementschefsstyret. Den ligger nu i *Duckwitz' eget arkiv* (Rigsarkivet). Også kapitlet om kapitulationsforhandlingerne er tidligere kendt. Det er fremlagt af oberstløjtnant Helge Klint i »Krigshistorisk Tidsskrift« dec. 1974, men er lettest tilgængeligt i Svend Schjødt-Eriksen: *En udsat post* (1977), hvor det er aftrykt s. 107-120. Det bemærkes, at mine henvisninger til beretningen ikke er direkte citater, men parafrase.

En artikelserie i *Søndags BT* 27/3, 3/4, 10/4 og 17/4 1970 af Poul Moes gengiver, formentlig på grundlag af et interview med D., karrierens højdepunkter under besættelsen i populær form, men ganske præcist.

For Duckwitz' tid i APA er benyttet samtidig korrespondance 1933-35 i *Duckwitz' arkiv*, der på visse, ikke uvæsentlige, punkter korrigerer beretningen. Se også Hans Adolf Jacobsen: *Nationalsozialistische Aussenpolitik 1933-1938* (1968) s. 56 ff.

De dansk-tyske skibsfartsrelationer under besættelsen er, som omtalt, ikke undersøgt. Se udover kapitlet »Der Schifffahrtssachverständige« i beretningen også den af Udenrigsministeriet udgivne fortrolige beretning *Den danske handelsflaades stilling. Fra 9. april 1940-31. december 1942 I-II* (1943), venligst udlånt mig af lektor Chr. Tortzen. Korrespondancen med Hedtoft Hansen, der indledte bekendtskabet i 1943, findes i *Hedtoft Hansens arkiv*. For uddybning og yderligere dokumentation, må jeg henvise til mit kommende arbejde *Augustoprøret 1943* –

Samarbejdspolitikens fald. Forudsætninger og forløb. En studie i kollaboration og modstand.

For jødeaktionen se Jørgen Hæstrup: ... *Til landets bedste – Hovedtræk af departementschefes-styrets virke 1943-1945 I* (1966), der følger Bests og Duckwitz' version af skyldsspørgsmålet – modsat Leni Yahil: *Et demokrati på prøve. Jøderne i Danmark under besættelsen* (1967).

For den københavnske folkestrejke i 1944 se Hartvig Frisch »*Danmark besat og befriet*« *bd. III* (1948), der benytter Duckwitz' beretning. Hæstrup bygger i *anf. arbejde* på Frisch, men har primære oplysninger vedr. forhandlingerne mellem Duckwitz og Svenningsen. Da den tyske side af folkestrejken, som omtalt i artiklen, ikke er gennemforsket har jeg som kontrol benyttet *Wehrmachtbefehlsbaber Dänemarks Kriegstagebuch 1944/45* i *Stockholmsarkivet* *pk. 200 og 201* (Rigsarkivet), Bests telegrammer i *Ausw. Amt: Büro Staatssekr. 1944* *pk. 204* (Rigsarkivet), og Bjørn Rosengreens upublicerede specialeafhandling *Dr. Werner Best og den tyske besættelsespolitik i Danmark 1943-1945 med særligt henblik på den rigsbefuldmægtigedes forhold til det tyske politi og hans holdning til sabotagekampelsen* (1974).

For kapitulationsforhandlingernes rigstyske aspekt, herunder Kaufmanns stilling, se Reimer Hansen: *Das Ende des Dritten Reiches* (1966), der har kendskab til Riensbergs, men ikke Duckwitz' rolle. For den svenske side se Ulf Torell: *Hjälp till Danmark. Militära och politiska förbindelser 1943-1945* (1973) s. 256 ff. Hertil ovennævnte *Kriegstagebuch* og *Werner Bests forskellige redegørelser i procesakterne*. For slutspillet set fra modstandsbevægelsens synsvinkel se J. Hæstrup: *Hemmelig alliance* *bd. II* (1959), kapitlet »Opmarch«, og Aage Trommer: *Myte og sandhed i besættelsehistorien* (1974), kapitlet »Kapløbet om Danmark«, med henvisninger til den internationale litteratur.

Den citerede karakteristik af Duckwitz, dateret 24.11.44, findes i *Frode Jakobsens arkiv, jr. nr. 5691* (Rigsarkivet).

Jeppes Tønsberg: BYHISTORISK SAMLING FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

Byhistorisk Samling er et lokalhistorisk arkiv. Denne betegnelse, »lokalhistorisk arkiv«, er forholdsvis ny og endnu ikke almindeligt kendt, skønt der er over 200 lokalhistoriske arkiver i Danmark og udviklingen går i retning af ét lokalhistorisk arkiv i hver kommune. Når man taler om et bibliotek eller et museum, er ingen i tvivl om, hvad disse ord betyder, og det samme vil efterhånden blive tilfældet med et lokalhistorisk arkiv; men forinden må det ofte forklares, hvad denne betegnelse dækker.

Et lokalhistorisk arkiv er en institution, der indsamler og opbevarer kildemateriale til et bestemt områdes historie. I modsætning til et museum indsamler et lokalhistorisk arkiv imidlertid ikke genstande, men kun arkivalier (protokoller, regnskaber, korrespondance, udklipssamlinger, lydbånd) og billeder (fotografier, malerier, tegninger og planer, negativer og film). Arkivalier hidrørende fra foreninger, virksomheder og private samlere samt topografiske og personalhistoriske billeder er vigtige kilder til lokalhistorien og dermed også til danmarkshistorien, og oprettelsen af de lokalhistoriske arkiver har betydet, at et væsentligt større historisk kildemateriale har kunnet indsamles og bevares for eftertiden, end det ellers ville have været tilfældet. Kan man ikke finde mulighed for at skabe et museum, kan man i hvert fald oprette et lokalhistorisk arkiv – arkivalier og billeder fylder ikke meget i forhold til genstande, de er forholdsvis nemmere at håndtere, og deres umiddelbare historiske udsagnsevne er så stor, at det er umagen værd at gemme dem.

Begyndelsen til de lokalhistoriske arkiver i Danmark anses sædvanligvis for at være gjort i Faaborg, hvor Faaborg byhistoriske Arkiv oprettedes 1937. Der kan rejses den indvending, at indsamling af lokalhistorisk

arkivmateriale tidligere har fundet sted andre steder (foruden naturligvis af museerne, der traditionelt har udført denne opgave); men det væsentlige er, at det blev eksemplet i Faaborg, der smittede. Da man i 1949 stiftede »Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver«, fik foreningen til at begynde med 5 medlemmer. Siden er medlemstallet vokset stadigt hurtigere, således at der nu i 1978 er 239 lokalhistoriske arkiver i Danmark.

Den traditionelle driftsform for de lokalhistoriske arkiver er, at arkivet er en selvejende institution drevet af en frivillig arbejdsgruppe, der har arkivarbejdet som hobby, eller af en enkelt, undertiden lønnet arkivar i samarbejde med en kontaktgruppe, arkivforening eller historisk forening. Det er dette private initiativ, der har startet den lokalhistoriske arkivbevægelse, lige som det i sin tid startede biblioteksbevægelsen – og med den samme udvikling i retning af professionalisering. Efterhånden er det blevet almindeligt, at lokalhistoriske arkiver drives enten selvstændigt eller som afdelinger af biblioteker eller museer, for offentlige midler og af »professionelle«: Historikere, etnologer eller bibliotekarer. Ingen af disse uddannelser kan i deres grundform siges at være den ideelle, lige så lidt som det lokalhistoriske arkivarbejde nødvendigvis altid bliver gjort bedre af en »professionel« end af en »ikke-professionel«.

For at give medlemmerne en egentlig arkivorienteret undervisning har den landsdækkende »Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver« afholdt efteruddannelseskurser, oftest beregnet for nye medarbejdere. Imidlertid har det stadigt stigende medlemstal medført, at de lokalhistoriske arkiver er ved at organisere sig i amtsforeninger under Sammenslutningen (således f.eks. »Lokalhistoriske arkiver i Storkøbenhavn«, oprettet 1978). Efteruddannelsen vil derefter komme til at ligge hos amtsforeningerne, som antagelig også fremover vil komme til at danne basis for Sammenslutningens styrelse.

Det er med baggrund i ovenstående ganske korte opridsning af de lokalhistoriske arkivers generelle forhold, at der i det følgende skal redegøres for Byhistorisk Samling.

Arkivet er oprettet i 1969, altså på det tidspunkt, hvor den rivende udvikling i antallet af lokalhistoriske arkiver netop var begyndt. Men det er interessant at bemærke, at Byhistorisk Samling *kunne* være blevet en realitet allerede i 1933, og at forslaget kom fra Historisk-topografisk Selskab. Af selskabets forhandlingsprotokol fremgår det, at det på et bestyrelsesmøde 4. april 1933 »vedtoges at oprette et Arkiv for gamle Skrifter – trykte og skrevne – paa Lyngby Bibliotek. « Det fremgår ikke, hvem der havde været initiativtager til forslaget. Ved den efterfølgende generalforsamling den 9. maj refererede Gyrithe Lemche i sin formandsberetning den trufne beslutning; men siden omtales arkivet ikke i referaterne.

Derimod medførte Historisk-topografisk Selskabs aktivitet, at der i 1931 afholdtes en billedindsamling og -udstilling på Hotel Lyngby. En del af det udstillede materiale indgik efter udstillingen i De tekniske forvaltningers Arkiv på Lyngby Rådhus, hvor det stadig findes. Fra udstillingen på Hotel Lyngby stammer også en gipsmodel af Lyngby omkring 1800, fremstillet af malermester Sandø. Modellen var udstillet på Historisk-topografisk Selskabs jubilæumsudstilling på Stadsbiblioteket i november-december 1978 og opbevares nu i Byhistorisk Samling.

Først i 1969 begyndte forarbejdet til oprettelsen af Byhistorisk Samling. Der var da tale om, at arkivet skulle indrettes i den øverste etage på Sophienholm, og som led i forberedelserne afholdtes her udstillingen »Gamle dage i Lyngby-Taarbæk Kommune« i november 1970-marts 1971. På det tidspunkt var tidligere kalkulator ved Raadvad Knivfabrik Svend Aage Larsen blevet ansat som Byhistorisk Samlings første arkivar (pr. 1. december 1969, hvorfra Byhistorisk Samlings historie regnes). Arkivet blev dog ikke placeret på Sophienholm, men indrettedes i det gamle bibliotek på Rustenborgvej, i to lokaler i den østlige ende af første sal. Her fandtes Byhistorisk Samling under trange pladsforhold til 1975, hvor arkivet indrettedes midlertidigt i villaen Rustenborgvej 15A. Nu blev der ganske vist rimeligt god plads; men beliggenheden for enden af Rustenborgvej var uheldig og besøgstallet forsvindende lille. I 1976 gik Svend Aage Larsen af på grund af alder, og arkivets drift

Frieboeshviles sidebygning, hvor Byhistorisk Samling indrettedes 1977.

Byhistorisk Samling

overtoges af bibliotekar Jeppe Tønsberg. På dette tidspunkt havde kommunalbestyrelsen truffet beslutning om at indrette Byhistorisk Samling i kommunens ejendom Frieboeshvile, hvis hovedbygning stod over for en gennemgribende restaurering, og 1. april 1977 kunne flytningen finde sted. Byhistorisk Samling indrettedes nu i sidebygningen til Frieboeshvile – general Frieboes tidligere hestestald, som ved en ombygning i 1923-24 var blevet indrettet til beboelse og havde fået sit nuværende anstrøg af »engelsk landsted«. På det sted, hvor den unge Conrad Funchs kiste havde stået i hvestuen i foråret 1888, og i det rum, hvor under besættelsen G. F. Duckwitz havde haft sin dagligstue, indrettedes en mindre læsesal. I et tilstødende lokale opstilledes skabene med billedsamlingen, lige som ekspeditionen fik plads her, og i stueetagen fandtes der desuden foreløbig plads til et udstillingslokale, hvor

arkivet til stadighed kan have en mindre udstilling stående til glæde for de besøgende. På første sal indrettedes kontor, magasiner og arbejdsrum, og i kælderen er yderligere magasinplads ved at blive gjort disponibel. Endvidere fik Byhistorisk Samling disposition over nogle lokaler i portbygningen (»tårnet«) og i hovedbygningen.

En stor del af arkivets møbler har deres egen historie: De er tegnet af arkitekt Axel Maar til brug for Lyngby Bibliotek, da dette i 1923 blev indrettet i stueetagen af Thyssens Skole – den hvide skolebygning i gården til Lyngby Hovedgade 56, hvor der var blevet nogle lokaler ledige efter opførelsen af Lyngby Statsskole. Møblerne anvendtes siden i biblioteket på Rustenborgvej og fandt derfra vej til Byhistorisk Samling, hvor de med deres enkle stil passer fortrinligt til omgivelserne.

Byhistorisk Samling er kun en del af Frieboeshvile, men da de øvrige aktiviteter på stedet på en måde er komplementære til det arbejde, der udføres i Byhistorisk Samling, er der over hele ejendommens anvendelse et vist fællespræg. I kælderen under hovedbygningen har arkæologklubben »Flækken« indrettet klublokaler og magasiner, lige som hjørneværelset i stueetagen ud mod Kongevejen vil komme til at rumme »Flækken«s udstillinger af det fundne arkæologiske materiale til kommunens historie. Her ligger spiren til et eventuelt museum i Lyngby, uden at »museum« i denne forbindelse behøver at betyde andet end en mindre kulturhistorisk samling af ting, der specielt hører til i Lyngby. Et egentligt egnsmuseum har man jo så nær som i Søllerød.

Tilsvarende anvendes de store lokaler i hovedbygningens stueetage af Stadsarkitektens Forvaltnings Byplanafdeling til udstillinger om de nye lokalplaner, som kommunen skal publicere for borgerne inden iværksættelsen.

Foreløbig omfatter aktiviteterne på Frieboeshvile således både fortid, nutid og fremtid – på beslægtede områder og med beslægtede arbejds måder. Det er klart, at dette giver det samlede arbejde i huset et vist perspektiv. Om der i det lange løb vil blive ved med at være plads til alle disse aktiviteter, er derimod tvivlsomt, og det må desuden tages i betragtning, at Frieboeshvile er et lyst og charmerende hus og for så vidt egnet til udstillingsbrug, men at det er gammelt og kun beregnet til

de belastninger, almindelig beboelse medfører. Arkivalier er tunge, og store udstillinger med mange besøgende slider på det spinkle hus.

Efter denne fremstilling af Byhistorisk Samlings ydre historie og nuværende situation skal der nedenfor redegøres for arkivets indre forhold og materialebestand.

Byhistorisk Samling er i høj grad under opbygning, og arkivets nuværende indhold er kun en brøkdel af, hvad det engang skal indeholde. Antagelig vil billedsamlingen, der i øjeblikket omfatter over 50.000 billeder, vedblive at være det dominerende element i arkivet, således som det i øvrigt er karakteristisk for de lokalhistoriske arkiver i Københavnsområdet.

Af opbevaringstekniske grunde er arkivet opdelt i en række afdelinger («samlinger»), der har hver sit særpræg og derfor behandles enkeltvis i det følgende.

Bogsamlingen

Byhistorisk Samling indeholder en mindre samling generelle og historiske håndbøger til støtte for brugernes og personalets arbejde med arkivets materiale (generelle danmarkshistoriske fremstillinger og tidsskrifter, vejvisere og bibliografier samt arkivteoretisk litteratur). Desuden omfatter bogsamlingen registraturer over indholdet i andre arkiver, der kan betragtes som beslægtede (specielt landsarkiverne, Erhvervsarkivet og Rigsarkivet), således at brugere kan vejledes med henblik på videre arkivbesøg.

Derimod indeholder bogsamlingen kun den vigtigste lokalhistoriske litteratur, idet arbejdet med opbygningen af en fuldstændig samling af litteratur om Lyngby-Taarbæk-området i forvejen udføres af Stadsbibliotekets læsesal til anbringelse i Lyngby-Taarbæk Værelset på Stadsbiblioteket.

I denne forbindelse bør det nævnes, at udarbejdelsen af en lokalbibliografi, der kan forventes igangsat i løbet af de nærmeste år, vil komme til at foregå på Stadsbiblioteket med udgangspunkt i denne samling.

De lokale aviser, som jo ligeledes er trykt materiale, opbevares tilsvarende på Stadsbiblioteket, men søges anskaffet i mikrofilm til Byhistorisk Samling, idet det ikke er muligt antikvarisk at anskaffe disse aviser (begyndende med Københavns Amts Avis 1872). Denne mikrofilmning har to formål: Dels at give Byhistorisk Samlings brugere adgang til en af de vigtigste kilder til den nyere lokalhistorie, dels at medvirke til, at der bliver foretaget en sikkerhedsfotografering af dette væsentlige kildemateriale, der efterhånden kun findes i så få eksemplarer, at det kan sidestilles med arkivalisk materiale.

Om de lokale aviser kan i øvrigt siges, at der aldrig er blevet ført en udklippsamling ud fra disse aviser, og at det vil være for bekosteligt nu at etablere en sådan samling. I stedet er der på Stadsbibliotekets læsesal iværksat en registrering af de pågældende avisers lokalhistoriske indhold i form af en avisårbog. Denne registreringsform har den meget store fordel frem for en udklippsamling, at registret (avisårbogen) kan mangfoldiggøres og bruges decentralt.

Arkivaliesamlingen

Denne afdeling af arkivet er traditionelt den »egentlige«, hvorfra de andre afdelinger er dannet ved udskillelse af trykt materiale, billeder, lydånd o. s. v. Arkivaliesamlingen er også den afdeling af arkivet, der i størst grad åbner mulighed for forskningsmæssig anvendelse, samtidig med, at der specielt i denne afdeling må lægges visse klausuler på materialets tilgængelighed.

Det er Byhistorisk Samlings mål, at arkiverne efter alle foreninger i Lyngby-Taarbæk Kommune skal indgå i Byhistorisk Samling, efterhånden som de dele, der ikke længere er i brug, kan udskilles af foreningernes egne arkiver.

Desuden vil Byhistorisk Samling søge at indsamle arkiver efter private personer med tilknytning til Lyngby-Taarbæk Kommune, samt arkiver efter mindre virksomheder, forretninger og institutioner i kommunen. Hvor der er tale om virksomheder, hvis betydning rækker ud over kommunens grænser, består derimod Byhistorisk Samlings

arbejde i så vidt muligt at hjælpe med til, at disse virksomheders arkivalier indsamles til Erhvervsarkivet i Århus.

Det er et berettiget krav fra de private personers og institutioners side, som afleverer eller deponerer deres ting i et lokalhistorisk arkiv, at disse ting ikke gøres til genstand for uønsket benyttelse. I Byhistorisk Samling anvendes det statslige arkivvæsens tilgængelighedskriterier med de modifikationer, som er indført i Københavns Stadsarkiv. Det vil sige, at arkivalier, der skænkes til eller deponeres i Byhistorisk Samling, er tilgængelige på de betingelser, der er aftalt med den afleverende person eller institution. Hvor der ikke foreligger sådanne aftaler, er Byhistorisk Samlings arkivalier almindeligvis tilgængelige efter 50 år. Sager vedrørende fast ejendom er dog umiddelbart tilgængelige. På sager, der vedrører personlige forhold (d.v.s. som kan være krænkende for de implicerede personer, eller som drejer sig om sygdom, straffesager eller lignende), kan der sættes tilgængelighedsfrister på 80 eller 100 år.

Umiddelbart synes der at være tale om ret strenge regler for tilgængeligheden, og det må da også medgives, at der ikke hidtil er forekommet arkivalsk materiale i Byhistorisk Samling, som har givet anledning til iværksættelse af mulige klausuler ud over den førstnævnte, lige som det heller ikke er sandsynligt, at arkivet vil modtage sådant materiale fremover. Men der *kan* i et privatarkiv, som efterkommerne intetanende afleverer, forekomme sager, hvis offentliggørelse vil volde andre skade, og det er derfor vigtigt, at klausulerne i givet fald er parate til at blive taget i anvendelse.

Det er klart, at den vigtigste opgave for arkivaliesamlingen i Byhistorisk Samling er indsamling af originalt materiale for at sikre dettes fortsatte bevaring og tilgængelighed. Men samtidig tilsigter Byhistorisk Samling at anskaffe kopier af det materiale i de statslige arkiver, som oftest anvendes af personal- og lokalhistorikere: Brandtaksationsarkivalier, folketællinger, kirkebøger, skøde- og panteprotokoller og de hertil hørende realregistre. Denne kopiering sker både som en service over for arkivets benyttere og for at medvirke til, at det pågældende materiale i de statslige arkiver bliver sikkerhedsfotograferet (jfr. ovenfor om avi-

serne). Den bedste metode til sikring af dette historiske kildemateriale bevaring er kopiering og spredning, fordi den største trussel mod materialets eksistens netop er det slid, publikum tilføjer det ved den stadige benyttelse.

Det er tillige væsentligt, at ikke blot dette materiale spredes, men også ekspeditionen af det: At de lokalhistoriske arkivers personale kan vejlede brugerne i dette forholdsvis lettilgængelige materiale, således at de statslige arkivers mere kvalificerede personale kan få tid til at vejlede disse arkivers benyttere i det sværere tilgængelige materiale, der findes her.

Om arkivaliesamlingen skal endelig tilføjes, at den er opstillet i journalnummer-rækkefølge med henvisning fra en registratur. Det er den enklest mulige opstilling, som samtidig indebærer, at registraturrens systematik kan ændres, uden at det er nødvendigt at flytte arkivalierne.

Billedsamlingen

Byhistorisk Samling søger til sin billedsamling dels at indsamle så mange eksisterende billeder som muligt af lokaliteter og personer i Lyngby-Taarbæk Kommune, dels at tilvejebringe nye billeder ved egne optagelser. Arkivets fotograferinger retter sig i første række mod huse, der står over for nedrivning, og i det hele taget lokaliteter, hvis udseende skal ændres, og hvor fotograferingen ikke kan udsættes, hvis det siden skal kunne dokumenteres, hvordan den pågældende lokalitet tidligere har set ud. Denne fotograferingspolitik er naturligvis udtryk for manglende ressourcer, idet det er uoverkommeligt for Byhistorisk Samling at udføre en egentlig gennemfotografering af Lyngby-Taarbæk Kommune, navnlig hvis den skulle udføres periodisk.

I Byhistorisk Samling er som nævnt i indledningen billedsamlingen den relativt største afdeling, og den er samtidig den afdeling, der har størst publikumstække. Billedsamlingen er dog endnu meget ukomplet, og Byhistorisk Samling må derfor ofte henvise til andre billedsamlinger, specielt De tekniske forvaltningers Arkiv på Lyngby Rådhus og Det kongelige Biblioteks billedafdeling samt (når det gælder Mølle-

åværkerne) Søllerød Kommunes byhistoriske Arkiv. Der vil senere blive iværksat en affotografering af billeder med motiver fra Lyngby-Taarbæk Kommune i disse og andre offentlige samlinger; men ressourcernes knaphed medfører, at affotografering af private menneskers billeder, der ikke i forvejen er sikret fortsat opbevaring, må prioriteres højest. Disse betragtninger gælder alle former for billeder, også originalkunst, som i denne sammenhæng principielt ikke regnes for mere værdifuld end andre billedformer – motivet er det afgørende.

Som følge af publikums store og stigende benyttelse af billedsamlingen og det deraf følgende slid på billederne kan det blive aktuelt for Byhistorisk Samling at lægge klausul på tilgængeligheden af det originale billedmateriale og i stedet nøjes med at stille kopier til publikums rådighed. I Stockholms Stadsmuseum har man gjort forsøg med mikrofilmkopier af billedsamlingen; men de tekniske og navnlig de økonomiske problemer ved en sådan fremgangsmåde er langt fra løst.

Negativsamlingen

Byhistorisk Samling søger efterhånden at dublere hele billedsamlingen i negativform – både for sikkerhedens skyld, idet negativerne opbevares i et andet lokale end positiverne for at hindre, at begge samlinger samtidig rammes af overlast, og for publikums skyld, idet det er en del af arkivets formidlende arbejde, at de besøgende skal kunne bestille kopier af billederne. Disse kopier fremstilles af lokale professionelle fotografer, men på grundlag af Byhistorisk Samlings negativer – positiverne udlånes kun i ganske bestemte tilfælde.

Materiale, der indgår i Byhistorisk Samling i form af negativer, dubleres omvendt i positive aftryk, idet indgangen til alt billedstof i arkivet er gennem billedsamlingens almindelige format, der står opstillet i en selvregistrerende systematik.

Kortsamlingen

Værdien af en god kortsamling er overordentlig stor, og Byhistorisk Samling søger til denne samling efterhånden at skaffe kopier af alle kendte originale kort før ca. 1900, hvor Geodætisk Instituts kort begynder

Jeppe Tønsberg

der at udkomme regelmæssigt og med korte mellemrum. Også kopier af matrikelkort samt byplaner anskaffes til denne samling.

Lysbilledsamlingen

Denne samling består dels af materiale, der afleveres til arkivet i form af lysbilleder, og dels formidlingsmateriale (f.eks. til foredrag), der efter behov fremstilles ved affotografering.

Fotostatsamlingen

Tilsvarende består denne samling dels af fotostater, der er afleveret til arkivet, og dels af udstillingsmateriale, som arkivet efterhånden selv fremstiller.

Filmsamlingen

Byhistorisk Samling tilstræber at opbygge en komplet samling af forevisningskopier af alle kendte ældre lokale film. Der er også i denne samling næsten udelukkende tale om formidlingshensyn, idet bevaringen af ældre film så vidt muligt udføres i samarbejde med Danmarks Radio: Byhistorisk Samling opsøger og indsamler sådanne ældre film, som derefter udlånes til DR. Hvis DR er interesseret i at tage en kopi til eventuelle fjernsynsudsendelser, bliver der samtidig fremstillet en kopi til Byhistorisk Samling, og DR beholder desuden den negativfilm, kopierne er fremstillet efter, således at der til enhver tid kan fremstilles nye forevisningskopier. Arkivet indeholder dog også enkelte film, som ikke er kopieret; men det er meningen, at alle film i filmsamlingen efterhånden skal kunne vises.

Det kan her ligeledes nævnes, at Byhistorisk Samling fremover i samarbejde med Lyngby-Taarbæk Kommunes forsyningsafdeling vil søge at tilvejebringe nye filmoptagelser for at fastholde et levende billede af nutiden til brug for fremtiden. Der er bevidst tale om formidlingsmateriale, idet filmmediet ikke er velegnet til dokumentation – de enkelte billeder kan ikke uden at tage skade fastholdes så længe, at man kan nå at betragte dem indgående, og billedformatet er for lille til at kunne være tilstrækkeligt detaljeret.

Båndsamlingen

I denne samling indgår hovedsagligt erindringer fra mennesker, der af forskellige grunde har foretrukket at give en mundtlig fremstilling frem for en skriftlig. Det må understreges, at brugen af båndoptagelser til dette formål er en besværlig og tidkrævende proces: Båndenes lyd kvalitet er faldende med opbevaringstiden, man kan ikke »slå op« i dem uden en udførlig skriftlig indholdsfortegnelse, og de kan ikke formidles til en større kreds, med mindre de omsættes til skriftlig form. Endelig virker båndoptagerens tilstedeværelse under et interview ofte afskrækkende på meddeleren, således at den hæmmer fremstillingen og medfører, at de interessanteste dele af fremstillingen først fremkommer, når optagelsen er afsluttet.

Båndoptagelser bør derfor reserveres til opgaver, hvor den originale lyd er væsentlig (dialektoptagelser og optagelser af lokalhistoriske sang- og musikforestillinger) samt situationer, hvor meddeleren ikke kan eller vil skrive selv, og hvor fremstillingen skønnes at være så sammenhængende, at optagelsen på bånd vil være hurtigere end nedskrift efter diktat.

Genstande

Selv om Byhistorisk Samling ikke er et museum, kan det ikke undgås, at der fra tid til anden bliver afleveret genstande – ofte ting, der organisk hører sammen med afleverede arkiver (faner, idrætspræmier, emblemer o. s. v.), og som derfor ikke kan afvises, men også enkeltgenstande, hvis tilhørsforhold til Lyngby-Taarbæk Kommune er så stærkt, at disse genstande ubetinget bør opbevares i kommunen. Der er derfor truffet den ordning, at Byhistorisk Samlings genstande deponeres hos arkæologklubben »Flækken«, der på kommunens vegne sørger for opbevaringen og formidlingen af dette materiale. Da som allerede nævnt »Flækken« har til huse i Frieboeshviles hovedbygning, holdes tingene alligevel nogenlunde samlet.

Efter denne gennemgang af arkivets enkelte afdelinger mangler der afslutningsvis kun at redegøres for den udadvendte virksomhed. Her er

navnlig samarbejdet med Historisk-topografisk Selskab væsentligt, idet det private selskab med sit formidlende sigte er et naturligt komplement til den kommunale institutions indsamlede arbejde. Byhistorisk Samling har på dette område sin væsentligste funktion i at stille basismateriale til rådighed, men formidler også selv dele af dette materiale, hovedsagligt i de stadige udstillinger i arkivet. Samtidig er det klart, at arkivets indsamlede arbejde lettes meget, hvis dets personale véd, hvor det skal søge sit stof, og altså har en bred kontaktflade til kommunens befolkning. Her har Historisk-topografisk Selskabs talrige medlemmer mulighed for at deltage i arbejdet – nemlig ved at meddele arkivet deres viden om, hvor der ligger gammelt arkivmateriale og gamle billeder, hvor noget bør fotograferes, eller hvor nogen bør opfordres til at skrive erindringer. Denne præsentation af Byhistorisk Samling skal derfor slutte med en opfordring til Historisk-topografisk Selskabs medlemmer om at påtage sig denne let overkommelige, men vigtige opgave.

Aage Børresen:

BERETNING OM SELSKABETS VIRKSOMHED 1976/77 OG 1977/78

På grund af en teknisk fejl ved trykningen udkom Lyngby-Bogen 1976 først efter nytår 1976/77. Da den omsider kom, fik den imidlertid meget fine anmeldelser og må siges at være blevet en succes.

Ved selskabets 50. ordinære generalforsamling den 27. april 1977 på Stadsbiblioteket i Lyngby, hvortil der var mødt ca. 100 medlemmer, valgtes til dirigent direktør H. J. Lemche, hvorefter formanden, stadsbibliotekar Aage Børresen, aflagde beretning.

Medlemstallet var nu nået op på ca. 900 og var bl.a. vokset p.gr. af den interesse, som indsamlingen af gamle fotografier og film i Storkøbenhavn 26. februar-13. marts havde vakt.

Indsamlingen blev i øvrigt en stor succes for Byhistorisk Samling, der på dette tidspunkt befandt sig nedpakket i flyttekasser undervejs fra Rustenborgvej 15A til Frieboeshvile. Der indkom til indsamlingsstederne på kommunens biblioteker sammenlagt ca. en kubikmeter lokalhistorisk materiale, dog ikke altsammen fra Lyngby-Taarbæk. Som medarbejdere ved modtagelsen af det indsamlede materiale, specielt i den til lejligheden arrangerede udstilling af gamle billeder i Stadsbibliotekets forhal, fungerede medlemmer af selskabets bestyrelse.

Formanden omtalte endvidere i sin beretning, at Bredo Grandjeans manuskript til Lyngby-Bogen 1977, omhandlende Marienborg, nu forelå, samt at Svend Aage Knudsens forhistorisk-arkæologiske atlas (omtalt i forrige beretning) var under udarbejdelse.

Da formandens beretning var godkendt, aflagde kassereren regnskabet, der toges til efterretning.

Formanden genvalgtes, og ligeledes blev alle bestyrelsesmedlemmer, som var på valg, genvalgt: Borgmester Ole Harkjær, arkivar Svend Aage Larsen, direktør H. J. Lemche, overinspektør dr. phil. Holger Rasmussen, landsretssagfører Elsebeth Sundbo og overinspektør

Præsentation af Marienborg-bogen foran indgangen til jubilæumsudstillingen på Stadsbiblioteket i december 1977. Fra venstre Niels Friderichsen, H.J. Lemche, Ebba Waaben og Aage Børresen.
Byhistorisk Samling

dr. phil. H. C. Kai Uldall. Nyvalgt blev desuden underdirektør Bjarne Jespersen som kasserer. Som revisor genvalgte bankdirektør Jørgen Husted.

Efter generalforsamlingen gav formanden ordet til aftenens foredragsholder, overarkivar dr. phil. Viggo Sjøqvist, der talte om Constance Mozart og Lyngby. Dette foredrag kan ikke refereres. Man måtte blot konstatere, at tilhørerne fra først til sidst var revet med af det fængslende foredrag og utvivlsomt har fået lyst til at læse Viggo Sjøqvists bog om Constance Mozart, »To gange fuldkommen lykkelig«.

Sommerudflugten 1977, der fandt sted den 16. juni om aftenen, gik efter et medlemsforslag til Øregaard Museet i Hellerup, som rummer mange topografiske malerier med motiv fra Lyngby-Taarbæk.

Da Byhistorisk Samling den 1. juli kunne åbne for publikum på Frieboeshvile, kunne Historisk-topografisk Selskab med rette føle, at én af selskabets tidligste ideer nu for alvor var ført ud i livet. Ganske vist var Byhistorisk Samling, der allerede i 1933 var foreslået af selskabets bestyrelse, blevet startet i 1969, men under dårlige pladsforhold og med begrænsede udfoldelsesmuligheder.

Imidlertid arbejdedes der i bestyrelsen på den kommende sæsons arrangementer. Historisk-topografisk Selskab var blevet stiftet ved en generalforsamling på Hotel Lyngby den 9. december 1927, og selskabets 50-års jubilæum skulle markeres. Derfor vedtog bestyrelsen at udsende Lyngby-Bogen 1977 i et lidt fornemmere udstyr end sædvanligt, og forhandlingerne med Det Berlingske Bogtrykkeri resulterede i en smuk lille bog med stift brunrødt omslag.

Ved jubilæet i december – den egentlige jubilæumsdato var som nævnt den 9. december, 50 år efter den stiftende generalforsamling – afholdtes følgende arrangementer:

I bibliotekssalen på Stadsbiblioteket i Lyngby afholdtes i perioden 26. november – 10. december en udstilling af billeder og genstande med emner, der belyste selskabets publiceringsvirksomhed, samt nogle plancher med fremstillinger af selskabets samlede virksomhed: Artiklernes emne- og periodevalg, udflugtsmål, foredragsemner, bestyrelsesmedlemmer og medlemstal.

Den 1. december holdt dr. phil. Signe Prytz et foredrag om Sorgenfri Slot og dets beboere – et foredrag, som forventes bearbejdet til en artikel i en kommende Lyngby-Bog.

Den 29. november og den 5. december forevistes gamle Lyngbyfilm ved Jeppe Tønsberg, Byhistorisk Samling.

På selve jubilæumsaftenen den 9. december gav først de kgl. operasangere Poul Andersen og Aage Christensen akkompagneret af pianisten Kirsten Frimodt nogle eksempler på lokal musik (Weyse, Kuhlau m. fl.).

Derefter aflagde formanden over kaffebordet beretning om de forløbne 50 år.

Herpå holdt dr. phil. Holger Rasmussen et foredrag om Lyngby i fortid, nutid og fremtid – med særlig vægt på de opgaver, nutiden mener, at selskabet i fremtiden skal tage op i sit arbejde med fortiden.

Til selskabets 51. ordinære generalforsamling, der afholdtes på Stadsbiblioteket onsdag den 19. april 1978, valgtes som dirigent direktør H. J. Lemche, og formanden, stadsbibliotekar Aage Børresen, aflagde beretningen, hvori de ovenfor anførte arrangementer omtales.

Årets Lyngby-Bog – altså kunsthistorikeren Bredo Grandjeans bog om Marienborg – der i sin ydre skikkelse falder lidt uden for den egentlige årbogsserie, var blevet godt modtaget. Den havde fået fine anmeldelser, den solgtes godt (idet specielt mange institutioner var interesseret i at købe den), og den havde skaffet mange nye medlemmer, således at tallet nu lå lige under 1000.

Formanden omtalte derefter den planlagte sommerudflugt, som skulle gå til Frilandsmuseet lørdag den 3. juni om eftermiddagen, samt Lyngby-Bogen 1978, der var planlagt som en »blandet« bog.

De forslag til artikler i Lyngby-Bøgerne, der var indkommet ved henvendelser til medlemmerne, oplæstes af formanden. Emnerne var følgende: Bondebyen, Mølleaaen, musik og musikere i Lyngby, de gamle gårde i Lundtofte, kommunens kirkegårde og deres historie, det centrale Lyngby og dets skiftende udseende, Klampenborg Badeanstalt, Københavns Landbefæstning og fabriksarbejdernes vilkår og fagforeninger i Lyngby. Der var endvidere indkommet forslag om genoptrykning af ældre artikler fra Lyngby-Bogen.

Efter at formandens beretning var godkendt, aflagde kassereren, underdirektør Bjarne Jespersen, regnskab for perioden 1. 10. 1977-31. 3. 1978. Regnskabet godkendtes.

Ved afstemningen genvalgte formanden. Af bestyrelsesmedlemmer på valg genvalgte fhv. borgmester Paul Fenneberg, museumsinspektør, mag. art. Inge Mejer Antonsen, ingeniør Niels G. S. Friderichsen, befragter H. V. Holsøe og arkivar, cand. mag. Ebba Waaben. Der indvalgte ikke et nyt bestyrelsesmedlem i stedet for Poul Lauritsen, der havde ønsket at træde tilbage, da bestyrelsen i forvejen er overtallig i

Historisk-topografisk Selskabs bestyrelse 1978, fotograferet på Vilhelminelyst i Bondebyen. Siddende fra venstre Ebba Waaben, Inge Mejer Antonsen og Elsebeth Sundbo. Stående fra venstre Verner Andreasen (revisor), Niels Friderichsen, H. V. Holsøe, Bjarne Jespersen, Aage Børresen, H. J. Lemche, Ole Harkjær, Holger Rasmussen, Paul Fenneberg, Svend Aage Larsen, Poul Lauritsen og Jørgen Husted (revisor). Fraværende er Kai Uldall. Byhistorisk Samling

forhold til vedtægten. Som revisor genvalgtes regnskabschef Verner Andreasen.

Inden generalforsamlingen havde konservator Ole Alkær sig holdt et lysbilledforedrag om farveundersøgelserne og -restaureringen på Sophienholm og Frieboeshvile. Da Ole Alkær selv har forestået disse arbejder, blev det et meget interessant foredrag, idet tilhørerne fik lejlighed til at følge med i, hvordan den videnskabelige arbejdsproces på dette område foregår.

Sommerudflugten 1978 fandt sted lørdag den 3. juni kl. 15-17 på Frilandsmuseet, hvor museumsinspektør Ingeborg Christmas-Møller på gårdspladsen til den bornholmske gård, der er under opførelse, holdt et indledende foredrag om museets nyerehvervelser og arbejdsformer i forbindelse med nedtagning og genopstilling af bygningerne. Efter denne indledning, der modtoges med stor interesse af de ca. 120 fremmødte deltagere i udflugten, opdeltes disse i 4 grupper, der hver under ledelse af en guide gik gennem museet og fik de nyeste bygninger forevist. Ligeledes aflagdes der besøg ved Landboskolen og Grundtvigs Højskole, der nu anvendes som magasiner, men som i hvert fald for ældre Lyngby-borgere står som noget andet og mere end bare magasiner. Som følge af det dejlige vejr og den dygtige omvisning afvikledes sommerudflugten i god stemning. Med dette besøg har selskabet vedligeholdt en gammel tradition for periodiske besøg på Frilandsmuseet – en tradition, der p.gr. af museets stadige forøgelse i bestanden af gamle bygninger altid medfører nye historiske oplevelser.

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 1978:

Stadsbibliotekar Aage Børresen,
formand
Museumsinspektør mag. art.
Inge Mejer Antonsen
Fhv. borgmester Paul Fenneberg
Ingeniør Niels G. S. Friderichsen
Borgmester Ole Harkjær
Befragter H. V. Holsøe
Underdirektør Bjarne Jespersen,
kasserer
Arkivassistent Svend Aage Larsen
Direktør H. J. Lemche, næstformand
og sekretær
Overinspektør dr. phil.
Holger Rasmussen
Landsretssagfører Elsebeth Sundbo
Overinspektør dr. phil. Kai Uldall
Arkivar cand. mag. Ebba Waaben

*Selskabets adresse,
Lyngby-Bogens redaktion
og sekretariat for Byhistorisk
Samling for Lyngby-Taarbæk
Kommune:*

Stadsbiblioteket i Lyngby
Lyngby Hovedgade 28
2800 Lyngby
Telefon (02) 88 17 00

LYNGBY-BOGEN 1978

UDGIVET AF HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

ISBN 87-87298-03-1

120453
DIS-Danmark

